Alphonso Lingis

Nieko bendra neturinčiųjų bendrija

ALK
baltos lankos

Nieko bendra neturinčiųjų bendrija

Versta iš:

ALPHONSO LINGIS,

The Comunity of Those
Who Have Nothing in Common,

Bloomington and Indianapolis:
Indiana University Press, 1994

ALPHONSO LINGIS

Nieko bendra neturinčiųjų bendrija

baltos lankos

Knygos leidimą finansavo
Atviros Lietuvos fondas

Spec. redaktorius Marijus Jonaitis
Redagavo Jolanta Zabarskaitė
Apipavidalino Vida Kuraitė

Rinko ir maketavo BALTOS LANKOS
Printed in Lithuania
ISBN 9986-813-48-4
ISSN 1392-1673

Turinys

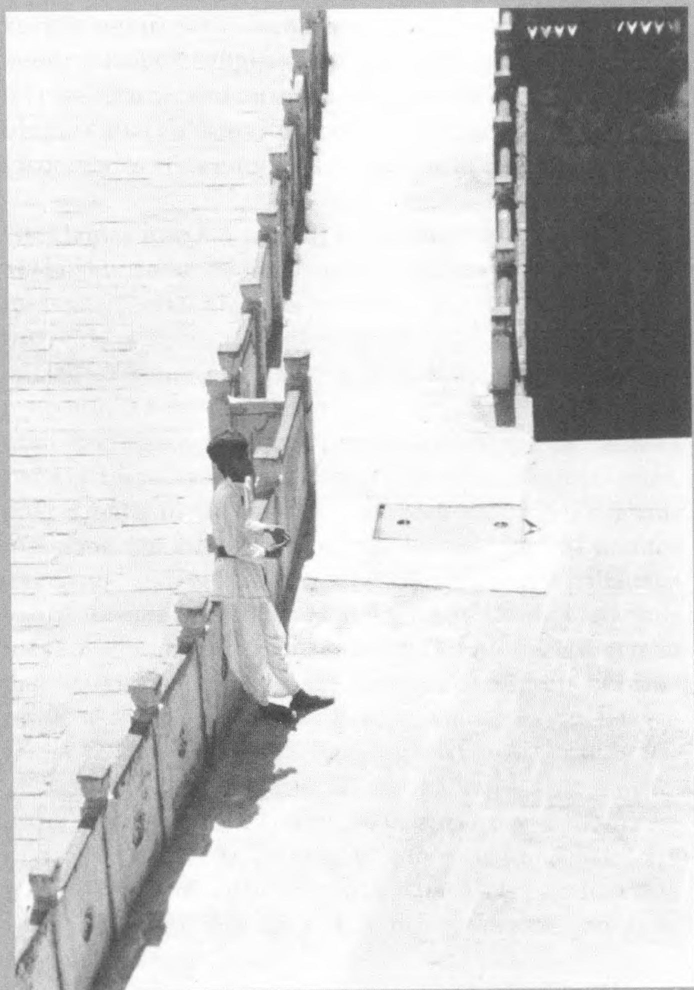
Bendruomenė paprastai suvokiama sudaryta iš tam tikro skaičiaus individų, kurie turi ką nors bendra – bendrą kalbą, bendrą koncepcinę sąrangą – ir ką nors bendrai kuria: naciją, polį, instituciją. Ėmiau mąstyti apie tuos, kurie visa palieka – apie tuos, kurie miršta. Mirtis kiekvienam ateina atskirai; kiekvienas miršta vienas, sakė Heideggeris. Būdamas ligoninėse turėjau apsčiai valandų galvoti apie tai, jog gyviesiems privalu lydėti mirštančiuosius. Tai pasakytina ne tik apie gydytojus ir slauges, kurie daro viską, ką gali, bet ir apie žmogų, kuris ryžtasi būti su mirštančiuoju ligi galo ir nepasitraukia net tada, kai nebeįmanomas joks gydymas, – kuris širdies gilumoje žino turįs pasilikti. Tai sunkiausias dalykas pasaulyje, bet jis arba ji žino, jog privalo elgtis būtent taip. Ne vien todėl, kad miršta tėvas ar mylimasis, tas su kuo nugyventas gyvenimas; žmogus nepasitrauks ir tuomet, kai gretimoje lovoje ar gretimame kambaryje gulės kažkas niekad nepažinotas, kažkas, mirštantis vienas.

Ar tai tik kritinis asmeninės moralės momentas? Vis labiau įsitikinu, kad visuomenė, paliekanti mirštančiuosius mirti vienus – ligoninėse ar grioviuose, – iš esmės kerta savo šaknis.

Argi nūnai daugybė žmonių nepradeda vis aiškiau suvokti, kad juos vis dėlto liečia mirštantys žmonės, su

kuriais neturì nieko bendra – jokios rasinės giminystės, bendros kalbos, religijos, ekonominių interesų. Tik miglotai nujaučiame, kad mūsų karta galiausiai vertinama pagal likimo valiai paliktus Kambodžos vargšus, somaliečius ar visuomenės atstumtuosius mūsų pačių miestų gatvėse.

Grįždamas nuo šių minčių ėmiau suprasti, jog kai akis į akį susiduriame su kitu, mums svarbus jo arba jos kitoniškumas, – štai kas mus jaudina ir meta iššūkį. Esė „Įsibrovėlis" apibrėžia šį kitoniškumą. Esė „Veidai, stabai, fetišai" aiškinama, kad tikrosios vertybės nėra tai, ką turime bendra, o tai, kas kiekvieną individualizuoja ir daro jį arba ją kitokius. Rašinyje „Pasaulio murmesys" imuosi parodyti, kad kalba nėra tiesiog žmonių susitartas kodas, paverčiantis mūsų patirtis lygiavertėmis ir tinkamomis mainams, bet žmonių kalba suvoktina kylanti iš gamtos gaudimo – murmesio, kurį skleidžia gyvūnai ir galiausiai visi esantys ir reaguojantys daiktai. Savo kodų bangomis mes susižinome ne tik su žmonėmis koduotojais, bet ir su gamtos giesme, skundu, su kakofonija. Skyrius „Pirmapradė akistata" nagrinėja situaciją, kai nesvarbu, kas sakoma; reikšmingas tėra faktas, jog aš čia esu ir kalbu. Esė „Pūvantis kūnas, pūvanti ištara" kalbama apie kančią, kurią teikia ypatinga kalbinė situacija: auka verčiama sakyti, kad viskas, ką jis arba ji kalbėjo ir kuo tikėjo, yra melas, kad jis arba ji nesugeba būti teisūs. Ir pagaliau skyriuje „Mirties bendrija" aptariama bendrystė, jungianti mus su mirštančiuoju.

Kita bendrija

Filosofinis mąstymas, kitaip nei ikisokratinės Graikijos, Indijos, Persijos ir Kinijos išmintis, nuo pat pradžių buvo susijęs su bendruomenės kūrimu. Racionali pažinimo forma sukuria bendrąjį, integraliai vientisą diskursą, taip pat naujos rūšies, iš principo neribotą bendruomenę.

Racionalusis mokslas savo stebėjimų turiniu nesiskiria nuo Indijos, Kinijos, majų, inkų sėsliųjų civilizacjų empirinio pažinimo, nuo pažinimo, būdingo klajokliams, neretai išgyvendavusiems ištisus šimtmečius negailestingomis sąlygomis. Claude'as Lévi-Straussas *Laukiniame mąstyme* parodė, jog Amazonės žemumos amerikiečiai buvo susikūrę griežtą empirinę savo aplinkos reprezentaciją. Tikras žinias jie skrupulingai skyrė nuo gandų bei apytikrių spėjimų. Savo aplinkos natūralių substancijų ir gyvų daiktų rūšis, savybes bei naudojimo praktikoje būdus jie identifikuodavo dažnai kur kas išsamiau negu nūdienos botanikos, zoologijos ir farmacijos mokslo duomenys. Pagal griežtą stebėjimo ir verifikacijos empiriškumą jų susidaromi vaizdiniai prilygo mūsiškiams; šį reikalavimą ribodavo tik sritis, prieinama jų pažinimui, ir techniškai netobuli tyrimo bei eksperimentavimo įrankiai. Jų sukauptos žinios vidine organizavimo modelių darna bei nuoseklumu taip pat nenusileido dabartinei botanikai, zoologijai, geologijai, meteorologijai ir astronomijai.

Tai, ką Vakarai vadina mokslu, yra ne stebėjimų sankaupos, bet aiškinamosios sistemos. Racionaliąją valią, gimdančią mokslą bei filosofiją, Edmundas Husserlis apibrėžė kaip valią pateikti pagrindą. Pagrindimas yra mąstymo produktas, o racionalųjį pažinimą sudaro ne visuma individo įspūdžių, gautų veikiant išorės jėgoms, bet konstruktyvus darbas. Vadinamajame Vakarų moksle mąstymas siekia suteikti pagrindą kiekvienai užfiksuoto ir surūšiuoto stebėjimo atkarpėlei. Pagrindimas – tai bendresnio pobūdžio formuluotė, kuria remiantis būtų galima dedukuoti tokio stebėjimo rezultatus. Tai mes vadiname empiriniu dėsniu. Toliau mąstymas siekia rasti ir to pagrindo pagrindą. Tai mes vadiname teorija, iš jos galima dedukuoti empirinius dėsnius. Mąstymas linkęs kiekvienoje mokslinio tyrimo srityje sukurti teorijų teoriją, standartinį modelį, kuris galėtų pagrįsti aukštosios energijos dalelių fiziką, kvantinės mechanikos, radioaktyvumo ir elektromagnetizmo teoriją. Racionalusis mokslas, rašė Werneris Heisenbergas, yra užsibrėžęs „įsigudrinti parašyti vieną vienintelę fundamentalią lygtį, kuria būtų grindžiamos visų elementariųjų dalelių savybės, o drauge ir materijos, kokios tik esama, elgesys". Filosofija stengiasi pagrįsti proto operacijas, plėtoja teorijas apie racionaliojo mąstymo ir tikrovės santykį, ieško motyvų, skatinančių juo tikėti.

Valia pateikti pagrindą apibūdina tam tikrą diskurso praktiką. Į Graikijos prekybos uostus atvykę svetimšaliai klausė graikų: „Kodėl jūs darote taip?" Visose visuomenėse, kur žmonių grupės puoselėja savo skirtingumą, atsakymas būdavo ir tebėra: „Todėl, kad mūsų tėvai mus taip mokė, todėl, kad mūsų dievai mums taip liepė." Kai graikai ryžosi pateikti pagrindą, priimtiną svetimšaliams, neturintiems graikų tėvų ir dievų, pagrindą, priimtiną bet kuriam skaidriam protui, – tada prasidėjo nauji dalykai.

Tokie kalbos aktai yra lyg pažadas. Duodantysis naują atsakymą įsipareigoja dėl savojo teiginio, jis įsipareigoja pateikti priežastį ir tos priežasties priežastį; jis prisiima atsakomybę. Atsakantysis įsipareigoja atsakyti už tai, ką sako, kiekvienam, metusiam iššūkį. Bet kurį nepažįstamąjį jis priima kaip savo teisėją.

Racionalioji praktika ištobulina tokį diskursą, kuris yra vienas ir bendras bet kuriam skaidriam protui. Kiekvienas, sakydamas ką nors nuo savęs ir prisiimdamas atsakomybę, pasijunta savo teiginiu implikuojąs tai, ką sako kiti. Visa racionaliojo diskurso sistema yra implikuota teiginiuose, kuriuos pateikia bet kuris tyrinėtojas, bet kas, mėginantis racionaliai mąstyti. Kiekvienas kalba kaip bendrojo diskurso atstovas. Įžvalgos ir ištaros tampa universalaus proto anoniminio diskurso dalimi.

Taigi ši diskurso praktika nukreipta į iš principo neribotą žmonių bendruomenę. Į bendruomenę, kurioje kiekvienas, susidūręs su kitu, girdi imperatyvą suformuluoti visų savo sąveikų patirtis ir įžvalgas universaliomis sąvokomis, tokiomis formomis, kurios sutaptų su informacija, galinčia priklausyti kiekvienam.

Diskursas, kuris į svetimšalio klausimą: „Kodėl jūs darote taip?" atsako: „Todėl, kad mūsų tėvai mus taip mokė, todėl, kad mūsų dievai mums taip liepė", – išryškina mums daugybės kalbančiųjų skirtingumą. Negana to, jis nėra vidujai toks vientisas kaip racionalusis diskursas. Teiginiuose, sugėrusiuose išorės poveikį, esama daugelio įvairių protėvių ar dievybių priesakų, besikartojančių kalboje kaip gausybės autochtonų slaptažodžiai. Kolektyviniams darbams, memorialams – veiklai pagal protėvių ar dievybių priesakus – visų pirma angažuojami tie, kurie kilme ar gimimo vieta yra su protėviais susiję, tačiau šie darbai sykiu išryškina ir palikuonių ar išrinktosios giminės atskirumą.

Kuriant racionalųjį diskursą, transformuojamas veiksmas. Veiksmai, kylą iš nebylių paskatų ir žmogaus troškimų, virsta veiksmais, motyvuojamais pagrindo, kuris kaip motyvas nėra paties žmogaus ir yra reikalingas kitų pritarimo. Tokio pagrindo ieškojimai gali pasitelkti kitų žmonių, turinčių bendrų motyvų, pastanga, šitaip virsdami kolektyviniais veiksmais. Kiekvienas ar kiekviena investuoja savo jėgas ir aistrą į sumanymus, kurie jį arba ją ištirpdo bei nuasmenina – sumanymai išlieka jau be jo arba jos, esti toliau įgyvendinami arba suyra. Pažvelgę į visuomenės užmojus – mūsų ar kitų, – mes aiškiname juos motyvais, nepriklausančiais niekam ir kartu priklausančiais kiekvienam.

Mes, racionalistai, tikrąjį buvimą bendruomenėje suvokiame kaip sumanytų ir įgyvendinamų darbų tikrumą; ir bendruomenę mes priimame kaip kūrinį. Mūsų diskurso racionalumas – tai pateikiami ir sukuriami motyvai; protavimą mes laikome sumanymu ir įgyvendinimu – darbu. Mūsų „gaminamas" racionalusis diskursas įsikūnija kolektyviniais sumanymais. Kurti visuomenę reikštų bendradarbiauti pramonėje, organizuojančioje darbo pasidalijimą, ir dalyvauti rinkoje. Tai reikštų dalyvauti tobulinant politinę struktūrą, įstatymus, steigiant vadovaujančius postus. Tai būtų bendradarbiavimas su kitais statant visuomenines įmones ir plečiant ryšių tinklus.

Visur, kur susiduriame su kūriniais – kolektyviniais sumanymais, – regime mąstymą, atspindintį mūsiškį (tai yra mąstymą, kurį padarome savu atsakydami už jį, darydami jį racionalų). Ant kolektyvinių Šiaurės Amerikos statinių ir paminklų mes regime iškaltus mūsų, šiaurės amerikiečių, motyvus ir siekinius; gamyklose, oro uostuose ir greitkeliuose matome, kad pasirinkta tai, kas motyvuota mūsų reikmių bei potroškių, mes matome savo planus. Įstatymų

sistemoje ir visuomenės institucijose atpažįstame susiformuotą patirtį, savuosius sprendimus, apsvarstytas ir priimtas bendras nuomones. Mūsų racionalūs kolektyviniai sumanymai iš principo neturi nieko svetimo, nepažįstamo, neįkandamo mūsų supratimui; randame tiktai save. Institucijos, visuomeniniai kūriniai ir bendruomeniniai sambūriai mums neatrodo, kaip baliečiams, esą svetimų dvasių antkryčiai, demoniškų bei dieviškų jėgų apraiškos ar sandėriai, sudaryti su ugnikalnių, upių ir dangaus jėgomis. Anapus ženklų, priskiriamų dievybėms, mes įžvelgiame motyvus, paremtus žmogaus psichologinėmis reikmėmis bei paskatomis.

Mąstyme, kuris būdingas amazonės indėnams ar klajokliams masajams, besibastantiems po Tarpeklių slėnį Rytų Afrikoje, kur pirmykščiai žmonės klajojo keturis milijonus metų ir nepaliko nė menkiausio statinio, – šių genčių mąstyme mes tegalime atpažinti tolimus įspūdžius, įspaustus atšiaurios aplinkos daugybei individualių protų, mums jau svetimų. Keliai, akvedukai, uostai, šventyklos ir paminklai mums liudija esant bendruomenę dabar ar ją kažkada egzistavus. Sukonstruodami pagrindą, motyvavusį statybą, Didžiojoje kinų sienoje, inkų keliuose, iškirstuose per Andus, Egipte ir Centrinėje Amerikoje pastatytose piramidėse, Ankoro irigacijos sistemoje mes atpažįstame pulsuojant mąstymą, kurio atspindys yra mūsų pačių mąstymas. Mūsų ekonomika, politologija, ekologijos mokslas, psichologija ir psichoanalizė pateikia pagrindą, galėjusį visa tai motyvuoti, – tik pateikia jį, apeidama priesakus, priskiriamus protėviams ar dievams, paliepusiems šią kolektyvinę kūrybą. Kūriniai liaujasi būti statiniais, įkūnijusiais palikuonių ar išrinktosios giminės atskirumą. Aiškindamiesi motyvus, slypinčius už priesakų, kuriuos tie žmonės manė esant duotus protėvių ar dievybių, paliepusių

statyti kolektyvinius statinius, mes pasijuntame užčiuopę motyvus, skatinusius juos išsaugoti ar rekonstruoti. Šitaip mes įrašome – nors ir po mirties – kinus, actekus ir khmerus į visuotinio žmogiškumo bylą.

Apie mūsų bendruomenę liudija mus supantys gyvūnai, augalija ir mineralai. Mes įžengiame į ją, perprasdami savo materialiąją aplinką, atkurdami motyvus, kuriais vadovaujantis ji buvo sukurta.

Juk aplinka, kurioje gyvena mūsų bendruomenė, yra jos pačios kuriama aplinka. Daiktą mums naudingą daro ne jo prigimtis, ne savybės, siejančios jį su natūralia terpe, bet tai, kas atsiskleidžia, kai daiktas priimamas į mūsų susidarytą instrumentinę sistemą. Racionalioji praktika mus supančią praktinę erdvę paverčia bendra kolektyvinių sumanymų įgyvendinimo sritimi. Mediena pirma supjaustoma stačiakampėmis lentomis ir tik taip pasidaro naudinga; patys medžiai pirmiausia hibridizuojami, retinami ir genėjami, o tik tada panaudojami kaip mediena. Mums galvos skausmą malšina ne pati gluosnio žievė, bet ištraukta ir išgryninta jos esencija, susintetinta aspirino tabletėmis. Dabar esama ištisų plantacijų, kuriose biologinės inžinerijos išvestos augalų rūšys auga ne žemėje, o vandenyje, ant putplasčio plūdurų, maitinamos cheminiais mišiniais. Yra rezervatų, kur genų inžinerija išvedinėja naujas patentuotų augalų ir gyvūnų rūšis. Mūsų mokslinės laboratorijos, užuot tyrusios natūralius esinius, tiria jose pagamintą gryną vandenį, gryną sierą ir gryną uraną, kurių gamtoje nesurasi. Ir pati elementų lentelė dabar jau nebėra nesuskaidomos fizinės gamtos inventorius; atomus galima transformuoti skaidant ir lydant. Bendruomenė, kurianti pagrindus ir jų kuriama, susikuria savo egzistavimo priemones ir medžiagą savajam pažinimui.

Mes esame žmogaus sukurti kaip biologinė rūšis; būdingieji mūsų biologiniai požymiai: nepaprastai sustorėjusi smegenų žievė, joje išplitusi nykščio funkcijai skirta sritis, nervų sistemos sudėtingumas, stati laikysena ir neplaukuotumas – visa tai neišsivystė natūraliai, mums atsiskiriant nuo primatų, bet formavosi kaip pačių išrastas simbolių sistemų rezultatas, tobulėjo per grįžtamąjį ryšį su kultūra, – gerėjant įrankiams, medžioklės ir rinkimo organizavimui, atsirandant šeimoms, įvaldant ugnį, o ypač dėl geresnės orientacijos, bendravimo, savikontrolės vis labiau kliaujantis simbolinių ženklų sistemomis – kalba, ritualais, menu. Simbolinių ženklų sistemos nužymi jas vartojančios daugybės skirtingumą; mūsų specifiniai biologiniai požymiai šį skirtingumą materializuoja kaip palikuonių giminės atskirumą. Nuoseklus simbolinių ženklų racionalizavimas transformuoja biologinius ypatumus, mūsų rūšį paversdamas rūšimi, sudaryta iš individų, atstovaujančių universaliai bendruomenei.

Racionalusis diskursas ir racionalioji praktika paverčia gamtą bendruomenės kūriniu, o mūsų prigimtį – mūsų kūriniu. Mes, civilizuoti žmonės, sukūrę savo aplinką, joje įžvelgiame tą formą, pavidalą ir rūšį, kurią pirmykštei gamtai suteikė žmonių kolektyvinės intencijos bei pastangos, sukurtos racionaliojo diskurso bei racionaliosios praktikos. Mes esame žmogaus sukurta rūšis, rūšis susikurianti savo prigimtį pačios kuriamoje aplinkoje, nerandanti savyje nieko, kas jai būtų svetima, neįžvelgiama ir nesuprantama. Moderniosios kultūros individas, įsitvirtinantis su savo neginčijamomis teisėmis ir iškeliantis save kaip savųjų įstatymų leidėją, ima kurtis savaime uždaros prigimties individualybę. Žmonių bendruomenėje jis regi kūrinį, savaime uždarą ir reprezentuojantį jo mąstymą.

Suvokęs, kad jo mąstymas atstovauja ištisą racionaliosios minties sistemą, individas ir kitame žmoguje matys tik savo paties racionaliosios prigimties reprezentaciją.

Iki racionaliosios bendruomenės buvo susidurta su kitu, su įsibrovėliu. Susiduriama tada, kai vienas žmogus atsiveria kito reikmėms ir priešpriešai. Už racionaliosios bendruomenės, jos bendro diskurso, kurį kiekvienas skaidrus protas tik atstovauja, ir jos užmojų, kurie absorbuoja ir nuasmenina kiekvieno žmogaus pastangas ir aistras, – už viso to yra kita bendrija, ji reikalauja, kad žmogus, kuris turi savo bendruomeninę tapatybę, kuris kuriasi savo prigimtį, atsivertų neturinčiam nieko bendra, atsivertų svetimajam.

Šioji *kita bendrija* nėra tiesiog absorbuojama į racionaliąją bendruomenę; ji tolydžio pasirodo akiratyje. Racionaliajai bendruomenei ji neduoda ramybės, nelyginant koks antrininkas ar šešėlis.

Šioji *kita bendrija* randasi ne iš darbo, o iš darbo ir veiklos pertrūkių. Ji susidaro ne turint ar sukuriant ką bendra, bet atsigręžiant į tą, su kuriuo neturima nieko bendra – į acteką, klajoklį, partizaną, priešą. Kita bendrija randasi tada, kai kito veide atpažįstamas imperatyvas. Imperatyvas, metantis iššūkį ne tik bendrajam diskursui ir bendruomenei, kuri jį ar ją atstūmė, bet apskritai viskam, kas būtų bendra ar drauge kuriama.

Imperatyvui atsiveriama ne tik savo racionaliu protu. Mūsų racionalus protas negali atsirasti, nepaliepdamas mūsų juslėms suvokiamais ir tvarkingais būdais rinkti aplinkos duomenis, neįsakydamas mūsų motorinėms galioms suvokiamais ir tvarkingais būdais matuoti praktinės erdvės jėgas, kliūtis ir priežastinius ryšius, neįsakydamas mūsų bendruomeniniam jautrumui suvokiamais ir tvar-

kingais būdais registruoti visuomenėje veikiančius įsakymo bei paklusimo santykius. Atsiveriama savo akių nuogumu, savo rankomis, kitados užimtomis daiktais, o dabar besitiesiančiomis į kitą atvirais delnais, ir savo beginkliu balsu, sunerimusiu dėl svetimo balso.

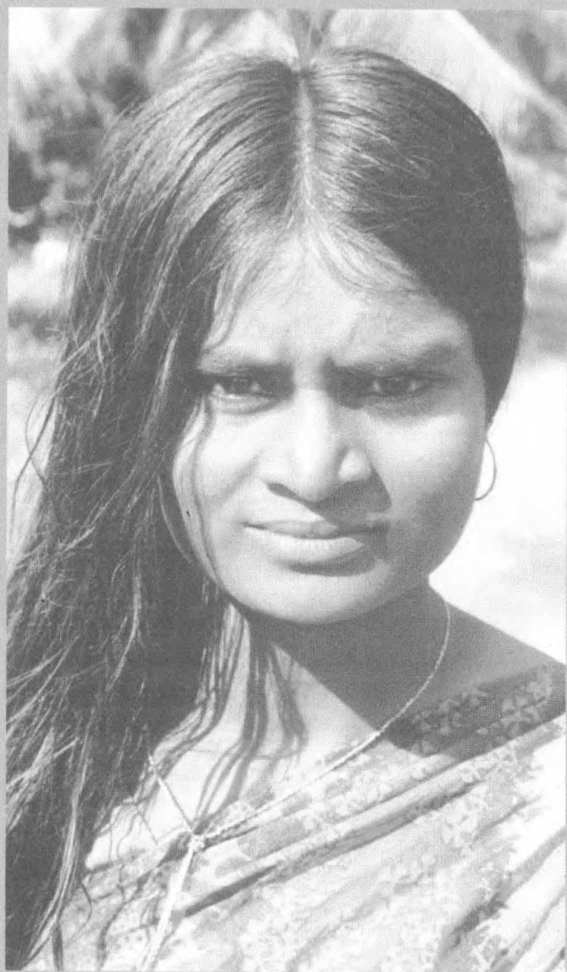
Atsiveriama kitam – svetimajam, skurdžiui, teisėjui – ne tik su savo įžvalgom ir idėjom, kad jos būtų užginčytos, bet atveriamas ir akių nuogumas, balsas ir tylėjimai, savos tuščios rankos. Juk kitas, svetimasis, atsigręžia į mus ne tik įsitikinimais ir sprendimais, bet ir trapumu, pažeidžiamumu, mirtiškumu. Jis ar ji atgręžia į mus savo veidą, stabą ar fetišą. Jis ar ji atgręžia į mus veidą, sukurtą iš anglies junginių, iš dulkių, kurios dulke pavirs, veidą, sukurtą iš žemės ir oro, iš šilumos ir kraujo, sukurtą iš šviesos ir šešėlio. Jis ar ji atgręžia į mus kūną, kurį raukšlėm ir randais pažymėjo kančia ir mirtiškumas. Bendrija randasi, kai atsiveriama tam, kuris yra nuogas, kuris yra skurdžius, atstumtasis, mirštantysis. Į bendriją įžengiame ne teigdami save ir savo jėgas, bet atsiverdami praraščiai, nuostoliui, aukai. Bendrija randasi iš poslinkio, kai atsiveriama kitam, jėgoms ir galioms, esančioms už tavęs, atsiveriama mirčiai ir tiems, kurie miršta.

Racionalioji bendruomenė, kuri susiformuoja per informacijos mainus, keičiasi abstrakčiais esiniais, idealizuotų referentų idealizuotais ženklais. Komunikacija yra žiniõs atsijojimas iš nereikšmingų, vienas kitą gožiančių signalų – iš triukšmo. Dialogo dalyvius vienija kova su triukšmu; idealus komunikacijos miestas būtų maksimaliai išvalytas nuo triukšmo. Tačiau esama ir pačiai žiniai būdingo triukšmo, – tai ją perteikiančio balso neskaidrumas. Yra dar ir fono triukšmas, keliamas pasaulio, kurį nutildyti pavyktų tik nutildžius sykiu ir mūsų balsus. Įsivaizduodami žmogaus balsą evoliucinės biologijos perspektyvoje,

mes išmokstame girdėti pasaulio murmesį, kurį žmonių balsai pratęsia ir verčia vienas kitą jį atliepti.

Susižinodami vienas kitam siunčiamais ženklais, abstrakčiais bendruomenės, susivienijusios prieš pasaulio gausmą, esiniais, mes taip pat užmezgame ryšį su nežmonių pasaulio daiktais, žvilgsniu aprėpdami jų formas ir medžiagą. Ir taip pat užmezgame tarpusavio ryšį, perimdami kito formą, transsubstancijuodami savo pačių materialųjį būvį.

Bendruomenė, kuri sukuria kažką bendra, kuri nustato tiesą ir kuri įtvirtina techninę dirbtinių atvaizdų visatą, – neįsileidžia laukinių, mistikų, psichotikų, nepriima jų ištarų nei kūnų. Ji nepriima jų į savo erdvę – kentėtojų. Racionaliosios bendruomenės darbo įkarštyje randasi nieko bendra neturinčiųjų bendrija, bendrija tų, kuriuos vienija jų nebūtis, mirtis, jų mirtiškumas. Bet argi mirtis, kuri kiekvieną išskiria ir atskiria, yra bendra? Ar galėtume ją tapatinti su nebūtim?

Įsibrovėlis

Kantas atskyrė ir nuskaidrino imperatyvą, reikalaujantį pateikti pagrindą, – imperatyvą, kuriam paklūsta racionalusis subjektas. Šis imperatyvas nėra tiesiog tvarka, stebima aplinkoje, tam tikros visuomenės praktikoje. Racionalusis subjektas paklūsta tokiam imperatyvui, kuris, kaip užsibrėžė parodyti Kantas, tiesiogiai įpareigoja žmogaus protą. Racionalioji bendruomenė įgyja pavidalą, paklususi imperatyvui, kurį kiekvienas mąstantis subjektas atranda savyje.

Racionaliąją bendruomenę Kantas suvokė kaip autonomiškų subjektų respubliką, kurioje kiekvienas paklūsta tvarkai, valdančiai kitus, sykiu paklusdamas tvarkai, kurią jis nusistato sau. Tačiau pasigilinę, kaip Kanto analizėje racionalusis subjektas susiduria su kitu, mes matome, jog toji kito figūra, racionaliai suvokta, skyla į dvipusį juslinės kančios bei mirtiškumo vaizdinį. Šiame dvilypiame kito veide mes išvystame užgimstant dvejopą ryšį su kitu ir dvejopą bendruomenę.

Mąstymas, koncepcinis mąstymas, yra toks vyksmas, kai mūsų suvokiamoms jusliškumo schemoms, mūsų manipuliuojamoms masėms, jėgoms ir priešinimuisi, kitų žvilgsniams, balsui ir gestams kuriami nuoseklūs ir aiškūs koncepciniai terminai. Racionalusis mąstymas – tai

formulavimo vyksmas, kai formuluojami gamtos stebėjimai ir dėsniai, veiksmai, operacijos ir techninės taisyklės, o, turint galvoje susidūrimus su kitais, formuluojama visuomenės tvarka. Kintančias mūsų aplinkos jusliškumo schemas mąstymas reprezentuoja nuosekliomis ir aiškiomis empirinėmis sąvokomis, o aplinką visapusiškai atspindi gamtos dėsniai. Mūsų aplinkos jėgas ir priešinimąsi mąstymas reprezentuoja praktinių tikslų siekimo metodais. Mąstantįjį supančių žmonių žvilgsnius, balsus ir gestus mąstymas reprezentuoja ekonominėmis, teisinėmis ir politinėmis visuomeninės tvarkos taisyklėmis.

Vos tik atsiradęs, mąstymas pasijunta imperatyvo valioje. Norėdamas ką nors atpažinti iš mus supančio slenkančių vaizdinių reginio, žmogus turi susidaryti teisingas sąvokas. Kad atpažintumei šių vaizdinių kombinacijas, *turi* teisingai samprotauti. Imperatyvas, įpareigojantis mąstymą, yra faktas. Tatai pirmiausia; empirinius faktus palaikys faktais tik toks mąstymas, kuris tikrai suvoks juos teisingai.

Mąstymas gali susidaryti prieštaringas sąvokas ir samprotauti nenuosekliai. Mąstymas nesti pasiryžęs suvokti tiksliai ir samprotauti teisingai, tik jaučiasi įpareigotas tai daryti. Mąstymas – juslinių įspūdžių pavertimo sąvokomis ir sąvokų derinimo veikla – neatsiranda kaip mūsų prigimties paskata ar kaip laisva iniciatyva. Mąstymas paklūsta imperatyvui; jis pasijunta gaunąs įsakymą mąstyti. Mintis yra paklusimas.

Mes kaupiame įspūdžius, atverdami savo juslinius paviršius aplink mus esantiems daiktams, judėdami kietais paviršiais ir susidurdami su mus supančiomis kliūtimis, manevruodami bei manipuliuodami jų jėgomis ir sąveikaudami su kitais jaučiančiais ir nepriklausomai judan-

čiais subjektais. Kad suvoktum slenkančius vaizdinius kaip vientisus vienetus ir atpažintum pasikartojančius vienetų derinius, turi gebėti įsakyti savo jutimo organams tvarkingai kaupti juslinius suvokimus, turi gebėti valdyti savo laikyseną, rankas ir kojas, pagaliau turi gebėti valdyti judesius, kuriais tavo kūnas atsiveria kitiems ir į juos atsigręžia. Mąstymas, kuris jaučiasi liepiamas mąstyti, supranta esąs liepiamas diktuoti. Mąstymas privalo įsakyti savo juslinėms motorinėms galioms rinkti įspūdžius, kuriuos jis gali paversti atitinkamomis sąvokomis ir susieti įtikinamomis priežastimis. Mąstymas privalo kurti reprezentacijas, kurios funkcionuotų kaip įsakymai, programuojantys kūno juslingumą, jo judėjimą tarp daiktų, jo laikyseną kitų atžvilgiu.

Priežastingumo mes nepatiriame juslėmis, – tatai Kantas perėmė iš Hume'o; mes nepatiriame savo vaizdinių priežastingumo, kad jais kontroliuotume savo valią, savo nervų sistemą bei raumenis. Bet, kad tie vaizdiniai visa tai galėtų kontroliuoti, mums tenka mąstyti, – tai mąstymą slegiantis imperatyvas.

O juk mes jaučiame, kad vaizdiniai tai gali. Mūsų jutiminių paviršių imlumą lydi jausmas, kad mus ne tik informuoja mūsų aplinkos formos, bet ir veikia aplinkos jėgos; šis jausmas – tai tasai malonumas ar tasai skausmas, per kuriuos mes jas suvokiame. Be to, ketinimus, kuriais mūsų mąstymas iškyla viršum įspūdžių, kad juos identifikuotų ir susietų, lydi jausmas, jog jį valdo svarus imperatyvas. Jausmą, jog net pats spontaniškiausias mąstymas, kuriantis sąvokas ir jas susiejantis, esti prislėgtas imperatyvo naštos, Kantas tapatina su pagarbos jausmu.

Pagarbos jausmas, sako Kantas, turi šiek tiek bendra su polinkiu, šiek tiek su baime, – tai tartum skausminga baimė. Tai nėra suvaržymo jausmas, mūsų juslinių galių

patiriamas veikiant svetimam materialiam objektui, kuris įsispaudžia į mūsų substanciją ir ją sužeidžia. Tai jausmas, kad užbėgama už akių natūraliam mūsų juslinių galių polinkiui į aplinkinius malonumą žadančius daiktus ir vengiama daiktų, galinčių sukelti skausmą. Nes įsakymas, liepiantis mūsų mąstymui diktuoti, liepia juslinėms galioms atsiverti ne maloniems ar žeidžiantiems poveikiams, kuriuos sukelia aplinkos daiktai, bet jųjų objektyvioms savybėms, jusliškumo schemoms, kiek jos gali būti objektyviai identifikuojamos ir racionaliai koreliuojamos. Mūsų juslinei valiai, kuri nėra nujautrinama, tik sutrikdyta ir tarsi suparalyžiuota, tatai teikia kančią, frustracijos pojūtį. Ši kančia patvirtina tą linkmę, kuria mūsų juslingumą kreipia mąstymas, prislėgtas imperatyvo naštos.

Mąstymas yra liepiamas diktuoti, verčiamas įsakinėti savo paties juslinėms motorinėms galioms. Jis privalo taip tvarkyti savo juslines motorines galias, kad jos gebėtų kaupti aplinkos duomenis racionaliais ir tvarkingais būdais, kad jos gebėtų racionaliais ir tvarkingais būdais matuoti praktinės erdvės jėgas, kliūtis ir priežastinius ryšius ir kad galėtų racionaliai ir tvarkingai registruoti įsakymo ir paklusimo santykius, reguliuojančius visuomenės tvarką. Juk žmogus junta įvairias savo kūno dalis ir juslinius paviršius reaguojant į visokiausią spaudimą, krypstant į visokius viliojančius malonius kontaktus. Tad privalu taip sutelkti savo juslines motorines galias, kad galėtumei apgalvotai žengti į gamtą, į praktinę erdvę, į visuomenės tvarką.

Kad tai atliktų, žmogus turi realią, visada po ranka esančią savivoką *papildyti* išankstine savęs reprezentacija, tuo savivaizdžiu, kurį susikurs veikdamas gamtoje, prak-

tinėje erdvėje ir visuomenėje. Savivaizdžius Kantas vadina „tipais". Tai praktiniai vaizdiniai; jie nėra apie save tokį, koks esi, tai išankstinės diagramos, apibrėžiančios tą subjektą, kurį privalai iš savęs padaryti.

Juslinių motorinių galių, sutelktų į veiksmą, vaizdiniai susidaromi pagal analogiją su atpažįstamomis, dėsnių reguliuojamomis visumomis. Šios visumos – tai gamta, praktinė erdvė ir visuomenė. Žmogus turi susidaryti savivaizdį kaip daugialypį darinį iš elementų, kuriuos – tarytum gamtą – tvarko visuotiniai ir būtini dėsniai. Turì susidaryti vaizdinį apie savo kūno dalis bei organus, išsidėsčiusius – nelyginant praktinė erdvė – kaip mąstymui tarnaujanti priemonių sistema. Turì susidaryti vaizdinį apie savo galias kaip apie daugybę veiksnių, kurie, nelyginant mikrovisuomenė, siejami įsakymo ir paklusimo santykiais.

Tokie vaizdiniai neatsiranda stebint save empiriškai. Jie nėra sukuriami tyrinėjant organizmą bei juslinę prigimtį integruojančius empirinius dėsnius, nervų sistemą bei raumenis valdančius mechaninius dėsnius arba savo, kaip visuomeniško gyvūno, prigimtį kontroliuojančius sociobiologinius dėsnius. Vis geriau suprasdamas visuotinės prigimties psichocheminius dėsnius, žmogus neįgis vaizdinio apie save kaip prigimtį, gebančią tirti gamtos prigimtį. Mechaninio ir technologinio pažinimo pažanga nesukurs vaizdinio apie save kaip apie rinkinį priemonių, leidžiančių manipuliuoti praktine erdve. Etnobiologijos pažanga neįgalins žmogaus vieną gražią dieną išvysti save kaip mikrovisuomenę, sudarytą iš galių sukurti visuomenės ekonominės, teisinės bei politinės santvarkos reprezentaciją. Todėl praktiniai savivaizdžiai, atsirandantys ką nors veikiant, kuriami iš vidaus, jų schemas nubrėžia mąstymas, paklūstantis savajam imperatyvui. Tai savivaizdžiai,

kuriuos tenka susikurti, kad galėtum mintyse regėti save, veikiantį gamtoje, praktinėje erdvėje bei visuomenėje ir paklūstantį imperatyvui. Tai savaimingi vaizdiniai, leidžiantys mąstymui suvokti save kaip diktuojantį, tad ir gebantį paklusti. Jie išstumia savivaizdį, susidarytą empiriškai stebint savo prigimtį, praktiškai stebint savo kūno dalių bei organų naudingumą ir socialiniu požiūriu stebint savo poelgius visuomenėje.

Tai praktiniai vaizdiniai, imperatyviniai vaizdiniai. Kai veikiama savo juslinėje aplinkoje, savas organizmas nesuvokiamas it jautri masė, spazmiškai reaguojanti į juslines substancijas, žadančias malonumą ar teikiančias skausmą, bet įsivaizduojama, jog žmogaus juslinius paviršius nukreipia ir fokusuoja psichofiziologinės taisyklės, atitinkančios jo prigimtį. Manevruodamas praktinėje erdvėje, besidriekiančioje aplinkui, žmogus nesuvokia savo kūno dalių masių, reaguojančių į fizines jėgas, su kuriomis jos susiduria, tik įsivaizduoja tas mases nelyginant instrumentus, tarnaujančius jo paties tikslams. Judėdamas erdvėje, kurioje susivokia ir veikia kiti, savo kūno dalių nesuvoki kaip reaguojančių vien į fizines jėgas, o įsivaizduoji jas atsiliepiančias į komandas; vaizduojiesi paklūstantis kitų įsakymams, nes tavo kūno dalys ir galūnės paklūsta tavo paties įsakymams.

Individas, kuris užsibrėžia savo įvairias juslines ir motorines galias, protarpiais reaguojančias į aplink jį besirandančių ir pranykstančių juslinių pavidalų viliones, paversti prigimtimi, dėsnių reguliuojama visuma; užsibrėžia paversti jas rinkiniu galių, paklūstančių jo protui kaip priemonės – tikslui; paversti mikrovisuomene, kurią valdo įsakymo ir paklusimo santykiai, – jei kuris individas imasi tai padaryti veikdamas, praktiniame gyvenime,

savo tikslingais sumanymais ir darbu, – jis paverčia save sukurtu daiktu ta prasme, kuria sukurtas daiktas yra meno kūrinys. Tai yra baigtinis produktas, užbaigtas, savaime aprėžtas ribų, o jos yra jo išbaigtumas, pakankamumas sau ir tobulumas.

Aplinkoje mes susiduriame su kitais. Pro mus praeina mūsų mirtingieji broliai ir seserys. Jie įgyja pavidalą tarp mūsų aplinkos juslinių paviršių. Jie atsigręžia į mus kaip kiti. Jie reikalauja būti pripažinti kaip kitokie nei mūsų pačių juslių tvyksintys įspūdžiai. Pripažinti kitą, sako Kantas, – tai pripažinti imperatyvą, kuris kaip dėsnis veikia kitame. Pripažinti kitą reiškia jį gerbti.

Čia galime padaryti perskyrą tarp to, ką pavadintume gilumine kito percepcija, ir paviršinio jautrumo kitam. Gilumine kito percepcija aš vadinu jutiminį suvokimą, kai spalvingi ir apčiuopiami kito paviršiai regimi kaip fiziologinės ir biologinės gelmės; regiu šiuos paviršius judant, įsitempiant ir atsipalaiduojant, iš anksto nuspėju po jais krutančių raumenų pusiausvyrą; regiu šiuos paviršius kvėpuojant bei prakaituojant ir nuspėju po jais vykstančią liaukų veiklą, apytakos sroves, specifinį metabolizmą. Percepcija taip pat informuoja apie įtampą, paskatas ir nevalingus impulsus, kurie suraukia šią kaktą, sugniaužia šituos kumščius, prikausto šį žvilgsnį. Toji percepcija skverbiasi toliau, ji persmelkia šių paviršių gaubiamą substanciją, pasiekdama anapus slypinčio pasaulio gelmes, – ji tarsi išvysta kelią, kurį yra nukeliavęs kitas, kliūtis, kurias jis yra įveikęs, saulės kaitrą, nuo kurios jis slepiasi. Percepcija smelkte persmelkia į mus atgręžtus paviršius, skverbdamasi į organizmo ir pasaulio gelmes.

Ši percepcija yra reikalinga mąstymo, kuris taip ištobulintų biologines ir fiziologines sąvokas bei dėsnius, kad

perprastų sekretus ir judesius, pastebimus kito paviršiuose, ir taip išplėtotų psichologines sąvokas bei dėsnius, kad suvoktų iš mimikos ir pozos nujaučiamas paskatas bei troškimus. Ši percepcija yra reikalinga psichofiziologinių sąvokų ir dėsnių, kurie atspindi kito paskatas bei troškimus ir parodo, kaip tie dėsniai susisieja su biologiniais ir fiziologiniais procesais jo jautriame, savo jėgomis judančiame organizme. Ji reikalinga mąstymo, kuris ištobulins fizines-chemines sąvokas bei dėsnius, skirtus suvokti medžiagų pasaulį, plytintį anapus kito, nušvies kelią, kuriuo mąstymas eina eina, atskleis jėgas, kurios išnyra priešais, skatindamos arba trukdydamos jo veiksmus. Ji reikalinga mikrobiologijos ir organinės chemijos, jų sąvokos bei dėsniai šį organizmą padarys suprantamą kaip materialiosios gamtos dalį.

Mūsų suvokiami kito judesiai ir pozos ne tik parodo būvį erdvėje ar jo kitimą, užkoduotą fizinių bei fiziologinių dėsnių; jie taip pat rodo ir kultūrinį kodą. Kitas stovi kariškai pasitempęs, juda japoniškai sklęsdamas, turkiškai linksi pritardamas arba neigdamas, gūžčioja pečiais ir papučia lūpas prancūzų mimikos kalba, sėdi ant puritoniškų Viktorijos kėdžių ar ant šlaunų indiška poza. Kitas šypsosi biurokratiška ar sekretoriška šypsena, Javos gyventojų papratimu šaiposi iš nelaimingų atsitikimų, dalijasi Kalėdų džiugesiu ar Songrano linksmybe, islamiškai piktinasi, išgyvena skandinavišką vienišumą. Kai prabyla, kitas prabyla tautos kalba, klasės intonacija, socialinės padėties retorika, subkultūros idiomomis, amžiaus grupės žodynu. Suvokdamas ją – kitą, – matai už jos pozos ir judesių slypinčius tarnybos reikalavimus, etiketo kodeksus, tautos istoriją. Už jo – kito – jausmų regi hierarchijų struktūrą, esamos kultūros bendravimo ritualus, ideologijų sankirtas. Anapus jos kalbos vaizduojiesi konkrečios

kultūrinės arenos ir istorijos semantines, sintaksines, gramatines bei fonetines struktūras. Kito giluminei percepcijai reikalingas mąstymas, reprezentuojantis auklėjimo, švietimo, profesinio lavinimo ir etiketo, gestų ir mimikos kalbos, lingvistikos, galop etnobiologijos bei gyvūnų psichologijos sąvokas bei dėsnius.

Tokio mąstymo formos yra reikalingos, idant priartėtų kitas – priartėtų prie paviršiaus, susiformuojančio aplink materialią substanciją, kuri įgyja pavidalą konkrečiame struktūrų ir jėgų lauke. Kitų formas ir judesius sąmonė vaizduojasi paklūstančius psichologiniams, fiziologiniams bei fiziniams dėsniams, taip pat kalbos, gestų bei mimikos ir kultūriniams kodams. Suprasti kitą – tai suprasti šiuos dėsnius bei kodus kaip savojo supratimo imperatyvą.

Tačiau kitas taip pat yra ir *kitoks*. Pripažinti kitą kaip kitokį – vadinasi, pajusti imperatyvą, slegiantį jo arba jos mąstymą. Tai yra pajusti jo imperatyvinę jėgą – jėgą, kuri saisto taip pat ir mane.

Pripažinti *kitą* – tai pamatyti jo arba jos padėtį bei judesius įsakytus to vaizdinio, kurį susidaro apie save jo arba jos mąstymas, paklusdamas savajam imperatyvui. Tai yra pamatyti jo – kito – padėtį ne kaip nulemtą traukos dėsnių, o jo judesį – ne kaip fizinių postūmių padarinį, bet sukurtą reprezentacijos, kurią mastymas perduoda valiai. Tai yra išvysti jos – kitos – pozą ne kaip įsakytą jos kultūrinio kodo, bet kaip įsakytą to, ką ji laiko savąja užduotimi. Tai yra pamatyti jo sugniaužtą kumštį ar plačią šypseną ne kaip biologinių paskatų ar nevalingų psichologinių impulsų reiškimąsi, bet kaip mąstymo reprezentacijas to, kas pageidaujama ar imperatyvu. Tai yra suvokti jos formuluotes bei išraiškas ne kaip profesinio rengimo ar etninių

kodų pavyzdžius, bet kylančias iš jos pačio vaizdinio apie tai, kas privalu ir kas dera.

Aš nematau priežastinio ryšio, kuriuo kito reprezentacija susijusi su kito nervų sistema bei raumenimis; išties, nematau ir tos reprezentacijos, kurią kito sąmonėje palieka kitas. Įpareigojantis įsakymas susidaryti to, kas privalu, reprezentaciją, įsakymas tai reprezentacijai valdyti savo juslines–motorines galias – tai nėra ir hipotezė, kurią mano protas pasijunta turįs susidaryti, kad leistų man suprasti kito pozą, veiksmus bei žodžius. Nes tai, kaip aš suvokiu jos – kitos – organinius procesus ir anapus jų plytinčią fizinę bei kultūrinę erdvę, turi būti suprasta iš psichologinių, fiziologinių ir psichocheminių dėsnių konteksto. Mano mąstymą užgulusio imperatyvo esu įpareigotas kiekvieną jos pozą ar judesį aiškinti visuotiniais dėsniais, reguliuojančiais organizmus ir fizinius kūnus, kiekvieną jos gestą bei žodį aiškinti psicholingvistikos dėsniais bei kultūriniais kodais. Mano mąstymą slegiančio imperatyvo esu įpareigotas matyti jį arba ją kaip tikrus, tai yra kaip neatskiriamą tikrovės dalį, valdomą visuotinių dėsnių, kurie mane supantį paviršinių pavidalų reginį daro gamta. Turiu daryti prielaidą, esą kiekvienas jų žingsnis į šalį, nenumatytas poelgis ar ištariamas žodis yra paaiškinamas empiriniais dėsniais, taip pat kaip, pasak Kanto, aš privalau manyti, esą kiekvienas akivaizdus planetos nuokrypis paaiškinamas astronomijos dėsniais.

Tą kitokį jo arba jos regėjimą, tą jausmą, jog jo arba jos paviršiai valdomi kito dėsnio – dėsnio, kurį reprezentuoja savajam imperatyvui paklūstantis protas, – paskatina netarpiškai pajusti jame ar joje veikiantį imperatyvą. Pajusti, kas užgula jo arba jos mąstymą kaip imperatyvas, o ne kaip natūralus savaiminis ryšys, – tolygu pajusti tai kaip

imperatyvią jėgą man. Pasijuntu ištiktas imperatyvo, įsakančio kitam. Pajuntu jo svorį kaip jėgą, prislegiančią mano paties protą. Suvokiu esąs priverstas matyti jo ar jos paviršius kaip valdomus, atvertus man ir man įsakančius, tai yra stojusius mano akistaton.

Potyris, jog imperatyvas, veikiantis jame ar joje, įpareigoja taip pat ir mane, yra netarpiškas; tai ne hipotezė, priimama mėginant suprasti jo arba jos padėtį bei judesius, kaip kylančius iš organizmo bei psichikos gelmių ir už jo arba jos plytinčios gamtos bei kultūros gilumos. Imperatyvo kitame potyris iš pat pradžių tokį hipotetinį supratimą atmeta. Potyris, kad jo arba jos paviršiai – tai paviršius, gaubiantis tvarką, kuri stoja prieš mane – šis potyris neleidžia suvokti, kad jo arba jos paviršiai gaubia organinę bei natūralią gelmę.

Štai kodėl gali taip atsitikti, kad sulig paskutiniu žvilgsniu į kitą – akimirksnio žvilgsniu į lūšnynų vaiką gatvėje, mano automobiliui pravažiuojant pro šalį, sulig akimirksnio dulsvu žybsniu elgetos akyse, kai žengiu į restoraną, – aš pasijuntu sučiuptas su visais savo ketinimais, pasijuntu susilaukęs iššūkio. Kai paskui susidėlioju to, kas man iškilo, reprezentaciją, kai matytą paviršių įkurdinu po juo slypinčioje biologinių ir psichinių paskatų gelmėje – gyvuliško godumo, refleksų, kuriuos pažadina nepažįstami praeiviai, gelmėje, – kai panardinu jį į už jo esančios kultūros gilumą, kur viešpatauja čiabuvių sutartiniai kodai, susidarę dar prieš pasirodant užsienio turistams, kur varganas imigranto nusimanymas apie etiketo taisykles, apie mano kalbos gramatikos dėsnius paaiškina jo vartojamų žodžių šiurkščią jėgą, – tada kito imperatyvo potyris tirpsta. Mano sociologinė, politinė, antropologinė ir biologinė nuovoka vėl įtvirtina sąmonėje vien manąjį imperatyvą; paaiškindamas pateisinu savąjį supratimą ir savuosius ketinimus.

Imperatyvas, kurį juntu valdant kito būvį erdvėje, prislegia mane taip pat netarpiškai, kaip ir tas imperatyvas, kurį junta mano paties protas; aš jį pajuntu taip pat pagarbiai, kaip mano protas pajunta dėsnio imperatyvą, jį patį įpareigojantį. Bet tai yra *kitas imperatyvas*, užginčijantis tą, kuriam visuomet paklusdavo mano protas.

Kas parodo man svetimą imperatyvą kito paviršiuje, – kito, kurį matau gamtos tvarkoje, praktinės erdvės ir visuomenės tvarkoje? Tai jausmas, jog šis paviršius yra kančios paviršius. Kokiu mastu aš jaučiu kito padėtis bei judesius, kurie nėra skirti prisitaikyti prie jo arba jos fizinės aplinkos bei poslinkių, nekyla iš supančių jėgų santalkos, bet spraudžiasi pro aštrias realybės briaunas, atsimušdami ir susižeisdami į jas, – tokiu mastu pajuntu jo imperatyvą, o ne tą, kurio liepiamas aš formuluoju gamtos dėsnius. Tokiu mastu, kokiu aš jaučiu kito manevrus, – ne kaip judėjimą instrumento, veikiančio ir veikiamo supančiojo instrumentinio komplekso, – bet kaip pastangas žmogaus, norinčio pakeisti jėgų kryptį praktinėje erdvėje, pastangas žmogaus, nuvarginto ir išsekinto jam besipriešinančių daiktų jėgų, – tokiu mastu aš pajuntu kito imperatyvą siekti tvarkos, skirtingos nei faktinė padėtis. Jei pajuntu, jog kito gestai ir kreipimaisi klumpa, dvejoja, užsigauna dėl to, kas sakoma, o ne tiesiog formuluoja profesijos, visuomeninės padėties, amžiaus grupės, etiketo, informacijos bei žinių apykaitos reikalaujamas struktūras, tada pajuntu jo imperatyvą, kitokį nei tas, kuriuo vadovaudamasis aš suprantu visuomenės dėsnius ir kodus. Atsigręžęs į mane dienos aky, jis rodo raukšles ir žaizdas, o ji, irdamasi praktinėje erdvėje, išsiduoda nuvargusi ir išsekusi; judėdami visuomenės arenoje, jis arba ji savo pažeidžiamumą atveria skriaudai ir pažeminimui.

Ši kančia nėra jutimiškai suvokiama. Rega nustato spalvą ir nuo jos skiriantį atstumą; rega apibrėžia išorės pavidalų kontūrus. Percepcija, tasai matymas kiaurai, prasiskverbiantis ir suvokiantis gilumą, kančios nefiksuoja. Svetima kančia nesidriekia per regėjimo atstumą, o užgauna mano jautrumą netarpiškai. Ją pajunta mano akys, sukamos šalin, mano žvilgsnis susidrumsčia ir iš pagarbos nudelbiamas. Ją pajunta mano delnas, kuris tiesiasi suimti kito ranką kaip manipuliuojamą galūnę, bet kurio pirštai atsigniaužia, pajutę mane palietusį kito jautrumą. Tą kančią pajunta mano balsas, kuris diktuoja savąją tvarką ir prabyla įsakinėti, tačiau suklumpa, sudvejoja ir praranda aiškumą, susidūręs su tuo, kad kitas nereaguoja ir tyli.

Kad kito paviršiai yra pažeidžiami ir kenčiantys, mano išraiškinga, ieškanti, manipuliuojanti ranka su nerimu pajunta iš glamonėjančio judesio. Juk glamonėjanti ranka netyrinėja, nerenka informacijos, ji nėra jutimo organas. Ji tiesiasi per paviršių, kur informatyviosios formos minkštėja ir smenga jai slenkant į priekį, kur jos pasitikti iškyla paviršiun jai svetimos malonumo ir skausmo srovės. Glamonėjanti ranka nesuvokia ir nemanipuliuoja; ji nėra instrumentas. Ji tiesiasi per paviršių, užtveriantį kelią link substancijos, bet sykiu visur kur pasiduodantį; ji keliauja galūnėmis, kurios pamiršo savo naudingumą ir savo ketinimus. Glamonėjanti ranka neperduoda jokios žinios. Ji tolydžio slenka priekin, be tikslo, nenuilsdama, nežinodama, ką nori pasakyti, kur ji keliauja, ir kodėl čia atsidūrė. Betikslė, ji yra pasyvi, o sujaudinta ji pati nebejuda; ją judina kito pasyvumas, kito kentėjimas, malonumo ir skausmo kankynės.

Kito kančią atpažįsta mano rankų, mano balso ir akių jautrumas, – jie pasijunta trikdomi jau nebe mano imperatyvo, bet to, kad kitas apleistas ir pažeidžiamas. Šis

jautrumas skleidžiasi norėdamas jausmu patirti kitą, o ne perimti savo žinion ir gydyti jo substanciją. Šio jautrumo judėjimas atpažįsta kito paviršius kaip veidą, kuris kreipiasi į mane ir kelia man reikalavimus. Jis pripažįsta, jog imperatyvas, diktuojantis kitam, įsako ir man. Kito kančią atpažįsta rankos krustelėjimas, miklumą paverčiantis taktu ir švelnumu; ją krūpteldamos atpažįsta akys, dėl to jos pameta taikinius ir nudelbia žvilgsnį iš pagarbos atostūmio; ją atpažįsta balso virptelėjimas, sudrumsčiantis aiškumą ir atimantis jam jėgą, sumaišantis sąvokas bei priežastis, pasikėsinantis į jį murmesiais ir tyla.

Prieš mane iškylantys kito paviršiai, kančios paviršiai, apeliuoja į mane ir kelia man reikalavimus. Dėl jų mane prislegia svetimas imperatyvas. Imperatyvo svorį junta paviršiai, kuriais kitas ar kita į mane atsigręžia nuvargę ir pažeidžiami, ir tai užgauna mane ir sujaukia mano ketinimus.

Šis svoris juntamas tokiu mastu, kokiu kito paviršiai apeliuoja į mane kaip atsiveriantys ir pažeidžiami, prašantys mano pagalbos. Kitas ar kita atsigręžę žvelgia į mane, atverdami savo akių nuogybę, nepridengtą ir neapsaugotą. Daiktams – tuštiems kambariams, plikoms sienoms – nuogumo teikia juose apsigyvenęs kūnas; apsinuoginančiam kūnui nuogumo teikia nepridengtas veidas. Tik ta arba tas, kurie atsigręžia, gali apnuoginti savo kūną; ta arba tas, kurie nusisuka vykdyti savo užduočių, savo kūną aprengia: tampa jūrų naru, ištvermingu ilgų nuotolių bėgiku, apsigaubia melodingais baleto šydais. Atsigręždamas į mane akių nuogumu, kitas arba kita atidengia savo veidą.

Kitas atsigręžia į mane savo rankos mostu. Jo arba jos rankos judesiai, kuriais į mane kreipiamasi, į nieką neįsi-

kimba, nieko nesugniaužia, nebrėžia jokio pavidalo, rankos tiesiasi į mane tuščiomis.

Kitas atsigręžia į mane savo žodžiais. Žodžiai, kurie išsibarsto be jokio pėdsako, kurie nėra nei ranka, nei įrankis, ir kurių jėgai galiu pasipriešinti nieko nedarydamas, – tiesiog darydamas toliau tai, ką dariau, kad ir kas tai būtų, – tai yra jo arba jos būdas ateiti beginkliui ir nuginkluojančiam.

Savo akių žvilgsniu, rankos mostu ir sveikinančiu žodžiu kita atsigręžia ir į mane kreipiasi – šaukiasi mano svetingumo, mano paramos ir mano atsako bei atsakomybės. Savo akių pažeidžiamumu, tuščiomis rankomis, žodžiais, atveriančiais jį kaltinimams ir pažeminimams, kitas atsiveria man kaip kančios paviršius, kuris ištinka mane ir yra mano imperatyvas.

Kitas gali į mane kreiptis, nes gali man įsakyti; jis gali manęs šauktis, nes gali man kelti reikalavimus. Atsiliepti kitai, netgi atsakyti į jos pasveikinimą, – tai jau pripažinti jos teises į mane. Kaskart, kai sutinku jo žvilgsnį ar atsakau į jos žodžius, aš pripažįstu, jog imperatyvas, liepiantis jam arba jai prisiartinti, diktuoja ir man. Aš negaliu atsakyti į jos žvilgsnį, ištiesti rankos ar atsiliepti į jo žodžius, neatsiverdamas jo arba jos teismui ir iššūkiui.

Kitas ateina kaip įsibrovėlis ir kaip autoritetas į tą gamtos tvarką, kurią mano mąstymas reprezentavo, paklusdamas savajam imperatyvui; jis įsiveržia į tą praktinę erdvę, kurią aš reprezentavau kaip arsenalą priemonių tikslui siekti; jis ateina ir į visuomenę, kurios ekonominius, politinius bei kalbos dėsnius ir statuso bei etiketo kodeksus mano mąstymas reprezentavo, paklusdamas savajam imperatyvui. Jis arba ji prisiartina kaip paviršius kito imperatyvo. Tai meta iššūkį mano aplinkai, mano praktinių priemonių arsenalui ir mano visuomeninei

pakylai. Kitos prisiartinimas reikalauja suprasti; suprasti verčia mano jautrumas, ištiktas jos kančios.

Kai atvykai į pasienį, sargybinis prie vartų pranešė, kad pareigūnai nebedirba – pietų pertrauka. Pavažiavai automobilį į pavėsį ir nuėjai ten, kur pakelėje po medžiais glaudėsi kelios palmių lapais dengtos pastogės, mat norėjai rasti ko nors užkąsti. Buvo kiaušinių, kukurūzinių papločių ir pakaitintų keptų pupelių. Kol moteris jas taisė, prisėdai ant suolo. Vaikinas slepiamųjų spalvų darbiniais drabužiais paklausė, ar negalėtų žvilgtelėti į tavo laikraštį, kurį buvai nusipirkęs anapus, San Chosė. Moteris atnešė tavo užkandį. Valgei, paskui atsivertei kelių žemėlapį ir apmetei nuotolius. Paprašei moteriškę kavos. Daugiau nieko prie užkardos nebuvo. Kelias tirpo deginančioje saulėje, o čia, pavėsyje, musės tingiai zyzė ties pūvančiom šiukšlėm, perkarusiais šunim, kurie lekuodami tysojo piktžolėse. Tu pažvelgei į kareivį, skaitantį tavo laikraštį. Jam skaitant, lūpos krutėjo, dėliodamos žodžius, nelyg pradinuko. Bejausmiame jo veide negalėjai įžiūrėti jokios reakcijos į tai, ką jis skaitė, jokio įvykių vertinimo ar interpretacijos, – įvykių, apie kuriuos jis žinojo iš draugų, neramiomis naktimis miegančių pelkėse bei miškuose ir grįžtančių sužeistų, arba negrįžtančių visai. Jo veido oda nebuvo judri, trūkčiojanti, kaip žurnalistų ir vedamųjų rašytojų, bet nelyg gyvulio, – nugairinta vaikystės, žinoma, praleistos besiplūkiant kavos, medvilnės arba cukraus plantacijose, užgrūdinta mėnesius ar net metus einant sargybą šaltoje niūrių miškų migloje arba pelkėtose Moskitų kranto žemumose. Jo veidas ir rankos buvo šiurkštūs ir randuoti nuo karštos saulės ir žvarbių nakties vėjų, dygių atvašynų ir snaiperių kulkų, – kulkų, už kurias sumokėta Vašingtone ar Saudo Arabijoje, kurios atplukdytos iš Ma-

jamio ir Izraelio, Lenkijos ir Kinijos. Jis dėvėjo slepiamųjų spalvų kombinezoną ir marškinius, kokius visur dėvi partizanai, sudrėkusius nuo prakaito ir aplipusius dulkėmis. Avėjo ne kariškais batais, bet savais, šiurkščiaodžiu darbininkų apavu, to krašto apavu, kurį galėtų avėti kiekvienas. Vaikinas sėdėjo greta tavęs ir ničnieko tau nesakė. Tiktai savo bejausmiu veidu, savo plikomis rankomis, savo drabužiais, apavu jis buvo tau atsivėręs. Jis matė tavo amerikonišką automobilį, atokiai laukiantį medžių pavėsyje, – tu buvai vienas iš tų, kurių turtai ir imperinė politika per šešerius samdinių karo metus kulkomis ir minomis čia sunaikino 40 027 jo tautos žmones, iš jų 2038 moteris, 1996 vaikus, 52 gydytojus, 176 mokytojus. Taip buvo rašoma tavo laikraštyje, kurį jis dabar skaitė.

Pertrauka baigėsi, pasienio pareigūnai sugrįžo, ir tu leidaisi važiuoti toliau. Tą naktį, Managvos viešbutyje, vėl susimąstei apie vaikiną, stovintį tenai, pasienio poste, kurį jau keletą kartų buvo užpuolę kontros. Grįžęs namo, tu vis dar skaitei, praslinkus ištisiems mėnesiams, mėginai spėlioti į priekį ir interpretuoti skaičius – dolerių, kulkų, kūnų – bei principus, kuriuos formulavai norėdamas tuos skaičius susieti, apskaičiuoti praktines direktyvas ir padaryti jas suprantamas rašytojams bei įtikinamas kitiems. Ir visa tai tam, kad nusistatytumei tarp savęs ir jo kitokį atstumą. Tavo protas atsekdavo, stebėdavo ir žvalgydavo perspektyvų linijas, kurios eidavo skersai kariaujančių regioninių grupių, atskirtų kalnų masyvų ar pelkių Nikaragvoje, linijas, kurios kirsdavo sienas bei policijos kordonus, skiriančius turtingųjų tvirtoves ir lūšnynus, besiplūkiančiųjų turčių naudai, linijas, kurios kirsdavo barikadas, skiriančias Somozos feodalinę diktatūrą ir sandinistų lotyniškąjį socializmą; tu atkūrinėjai žemėlapius, kuriuose nužymėti tarptautinių korporacijų interesai, ir žemėlapius, kuriuos

geopolitinės strategijos kūrėjai išsiskleidžia ant stalų savo kanceliarijose; tu traukei perspektyvų linijas iš praeities, jos brėžė senovės indėnų atminties kontūrus ir žymėjo archajiškas vyriško išdidumo jėgas drėbtiniuose Centrinės Amerikos kaimeliuose. Tavo protas renka visus šiuos skaičius, datas ir vietas, verdamas juos ant skirtingų ašių šiose ekologinėse, sociologinėse, ekonominėse, geopolitinėse ir kultūrinėse erdvėse; tavo galvoje atgimsta taksonomijos ir gramatikos principai ir išvados; tavo protas, vadovaudamasis savo *ad hoc* sudarytais kodeksais, generuoja interpretacijas, formuluotėms suteikiančias įsakmios jėgos, teisiančias, sankcionuojančias ir ieškančias kalčių.

Išeities taškai, pozicijos, kurias tavo protas nustatė iš to perspektyvų linijų nuotolio, – visa tai buvo suformuluota atsiliepiant į pasieniečio, taip ir neprabilusio, sukeltą drumstį; ją sukėlė ne jo panašus į tavišką gebėjimas protauti, slypintis už tų lūpų, kurios dėlioja žodžius iš tavo laikraščio, nelyginant lūpos pradinuko, skaitančio svetimos šalies pasaką; ne jo kūnas, prieš tave nepozuojantis ir nedemonstruojantis jokių nuostatų; bet jo veidas, nušiurkštintas vėjų krūmokšnių pelkynuose ir niūriuose miškuose, jo rankos, taip sudarkytos žemės, kad tik tik sugraibo atversti laikraščio lapą, jo šiurkščiaodis apavas sykiu su jo laukais ir kalnais, – štai kas tave ištiko.

Veidai, stabai, fetišai

Modernioji epistemologija užsimojo griežtai atskirti tikrąjį daikto vaizdą nuo jo perspektyvos deformacijų, nuo iškreipto ar apversto vaizdo, nuo užtemdyto ar neryškaus vaizdo, gaunamo dėl prasto apšvietimo, užstojančios terpės ar nuotolio, – užsimojo atriboti tikrąjį vaizdą nuo iliuzinio. Tada imtasi atriboti duotąjį bei *čia ir dabar* suvokiamąjį vaizdą nuo jo žymių, užsilikusių atmintyje iš praeities bei nuo nuspėjamo daikto vaizdo ateityje. Imtasi izoliuoti *čia ir dabar* esamą duotybę nuo santykių tarp praeities, dabarties ir erdvės vaizdų, kuriuos sintetindamas sukuria juslumas, identifikuojantis tą patį elementą serija vaizdų, besitęsiančių tam tikrą laiką. Ši epistemologija siekia iš daugybės daikto vaizdų, užimančių konkretų laiką ir erdvę, atsijoti tai, kas yra nulemta daiktų tikrovės, nuo to, kas atsiranda dėl įsiterpiančios aplinkos ir kas kyla proto dėka. Ji užsimoja suinventorinti grynuosius duomenis ir nustatyti, kurie tinklainėje įsispaudę vaizdai yra atsiradę iš paties daikto.

Šiuolaikinė epistemologija pareiškia, jog šis sumanymas praktiškai neįgyvendinamas. Daiktas yra suvokiamas tik tada, kai jame susiduria mūsų padėtis erdvėje ir jusliniai paviršiai. Redukuotas tiesiog į savo vietą buvimo *čia ir dabar* akimirką, daiktas nėra nei matomas, nei girdimas; išorinis daiktas yra realus pasirodymas laiko bangoje ir

tąsos lauke, ataidėdamas ir siųsdamas savo šauklius praeitin bei ateitin ir projektuodamas į mus savo pavidalą kaip organizuojančią diagramą mūsų juslinėms motorinėms galioms. Redukuodami daiktus į faktines duotybes, neišgauname jų tikrumo; empirinio stebėjimo „grynieji faktai" yra tarp savęs besikertančių mokslinių, logikos teorijų ir technologinės inžinerijos rezultatų abstraktai.

Tačiau daiktai ne tik projektuoja savo vaizdą įvairiomis perspektyvomis skirtingoje aplinkoje ir mūsų juslumo paviršiuose; jie taip pat meta šešėlius, sudaro priedangas ir švytinčius šydus; jų paviršiai susidvejina, sudarydami fasadus. Jie generuoja šmėkliškus atspindžius, laužia užuominų ir vilionių spindulius ir palieka pėdsakus.

Paviršinė grynojo vizualumo erdvė, harmonijų ir disonansų spektras, goslių apybraižų ir gundančių ertmių labirintas, obsesiškos esybės ir šmėklos – šie lūžtantys daiktų spinduliai nėra asmeniški kūriniai, sukurpti iš daiktų esmių fragmentų ar padrikų miražų, kuriuos prastai sufokusuotos akys siunčia sklęsti viršum praktinio pasaulio kevalo, pasaulio, sudaryto iš substancialių ir apčiuopiamų daiktų. Konstrukcinių trūkumų linijos suspenduoja daiktų praktinę architektūrą. Šie lūžtantys daiktų spinduliai nėra asmeniški kūriniai kažkokioje erdvėje, kurios egzistavimą patvirtina tik nuogirdos, nelyginant toje nematomoje ir neapčiuopiamoje erdvėje, kurioje mokslininkų bendrija tobulina suvokiamo pasaulio reprezentaciją – erdvėje, kuria mes netikime ir kurioje negalime gyventi, erdvėje, esančioje mumyse.

Kaip tik dėl to, kad daiktai jusliniams lygmenims bei horizontams atgręžia žaižaruojančius fasadus, jie generuoja suvokiamą pavidalą. Tai, kas yra, negali būti apibrėžta kaip esminis vaizdas, gautas epistemologiniu metodu, galįs egzistuoti be savo perspektyvinių vaizdų, jų

sudvejintų atspindžių, kaukių ir miražų. Daiktų esmės nėra esminiai vaizdai: juslinių daiktų esmei priklauso tai, kad jie atsiveria tik profiliais ir kad jų charakteristikos piešia savo pačių karikatūrą. Daiktas *yra* generuodamas savo vaizdinius, atspindžius, šešėlius ir auras. O šių negalima atskirti nuo esminio vaizdo, neva sąlygojančio, nes jie ir padaro matoma tai, kas laikoma esminiu vaizdu. Daiktų paviršiai nėra tikresni už jų fasadus; tikrovė, generuojanti šmėklą, yra jos generuojama. Teleskopu gaunamas vaizdas, šmėklos, vilionės, šešėlių, pranašingų ženklų, aureolių ir atspindžių kuriami pavidalai daro daiktus matomus, tai ir yra jų įgyjamas matomumas. Nuo daiktų sklindantys aidai bei murmesiai, iš jų emanuojantys kvapai, goslios apybraižos ir ertmės, apybraižos ir ertmės bangų bei lietaus, kuris glamonėja, samanotų miškų bei sutemų aromatų, kurie glosto tavo paviršius ir skverbiasi į tave, ir naktis, kurią daiktai meta aplink savo švytinčias proveržas, – visa tai priklauso jų tikrovei ir daro matomus bei realius.

Daiktai nėra vien struktūros uždarais kontūrais, prieinamos manipuliavimui ir savo nuoseklumu mus varžančios. Jie vilioja mus ir mums grasina, palaiko ir pastoja mums kelią, maitina ir atbukina mus, nukreipia ir nuramina. Jie pakeri mus savo jaudinančia substancija, taip pat savo švytinčiais paviršiais bei žaižaruojančiais fasadais, savo aureolėmis, spinduliavimu ir sąskambiais.

Išeidami į šviesą, tapdami matomi ir apčiuopiami mes sukuriame tą baisų šešėlį, kuris mus aplenkia ir įsigeria į žemę mums po kojomis. Profesorių, pirmąją dieną žengiantį auditorijon, jau yra aplenkusi legenda arba mitas apie jį, legenda, kurią studentai dabar mato įsikūnijant jiems prieš akis. Jie praktiškai prisitaiko prie jo balso aukščio ir prie jo judesių erdvės; profesorius žino, jog studentai

žiūri į personažą, ir, įeidamas į kambarį, pritaiko prie jo savo asmenį. Šią kaukę profesorius panaudos kaip fetišą, kad įbaugintų studentus. O studentai stengiasi įsiskverbti po šita kauke, ir jų žvilgsnis aptinka karikatūros spalvas bei apybraižas. Jei įžvelgiame savo pažįstamus karikatūristo piešiniuose, taip esti dėl to, kad matome jau nebe anatomiškai, o karikatūriškai. Percepcija, prasiskverbianti anapus kaukės, atranda kitą, pamėklišką kaukę; studentai anapus pedagogo įžiūri pedantą. Žvilgsnis atsimušdamas šokinėja per veido generuojamų antrininkų eilę. Kai profesorius tyrinėja savo veidą veidrodyje, jo akys įstringa tarp profesoriškosios kaukės ir pedanto karikatūros. Kai auditorijoje jis susikūprinęs palinksta prie savo popierių ir nuslopina bekylantį žiovulį, jis ne šiaip sau susitraukia į nuovargio judinamą anatomiją, – tą minutę jis paniekinamai arba ironiškai sklaido savąsias kaukes.

Kai patalpoje, kur susirinkę žmonės, pasirodo veidas, nešamas ir rodomas tarytum stabas viršum uniformuoto ir užkoduoto kūno, veidas, išpaišytas juodais ir skaisčiai raudonais dažais bei padabintas gėlėm ir negyvų paukščių plunksnomis, į jį krypstantys žvilgsniai nudelbiami arba nuslysta per jį į šalį. Būtų sunku paaiškinti praktinio imperatyvo normalizavimą, sunku įrodyti, jog tasai veidas, apčiuopiamiausiai akivaizdus savo aiškiai ir skaidriai matomom spalvomis ir tvirta sąranga, ir yra esmė, kurioje absorbuotos nepraktinės jo formos, nelyginant teleskopu gaunami tikro daikto vaizdai. Veidas yra veidas, nes jis nėra guminė medžiaga, nutveriama ir čiuopiama, arba kaukolė, imama į rankas atsargiai, nelyg brangi porceliano vaza; jis yra veidas, nes valdo nudelbtas akis, pagarbiai prie jo prisiliečiančias; jis yra veidas, nes pateikia užkoduotą socialinės dramos kaukę. Burna ir skruostai, virsdami stabu, nėra žiaunos – ar veikiau žiaunos ir žandi-

kauliai – tai susidvejinusios burnos ir skruostų karikatūra. Argi stabmeldiškas žvilgsnis, garbinąs ir išniekinąs veidą, nėra norma, o anatominis ir praktiškas apžiūrinėjimas – ne nukrypimas nuo jos? Veidas – tai vieta, kur organizmas atsiveria ir yra pažeidžiamas; į lengvučius kristalėlius drėgnoje akies membranoje nežiūrima juvelyro skvarbiu žvilgsniu, vedančiu tikslų jo besitaikančių rankų judesį; žvilgsnis sušvelnėja prieš kito akis, kovinė parengtis atšaukiama; pažeidžiamumas ir atsivėrimas įsakmiai kviečia švelnumą.

Kito veidas yra organizmo paviršius – paviršius, kuriame anatomiškai tiriantis žvilgsnis gali atsekti raumenų susitraukimus, nervų spazmus ir kraujo apytaką organizmo viduje. Kito veidas – tai išraiškingas paviršius – paviršius, kuriame galima perskaityti ženklus, žyminčius už jo esančius daiktus ir tikslus. Kito veidas – tai paviršius, kuriame išsidėstę rodikliai, liudijantys nuotaikas ir dvasines būsenas, smalsumą, dvejonę, skepticizmą, nuobodulį. Kito veidas yra paviršius, kuriame justi nuorodos ir direktyvos, man įsakančios; kai į tave atsigręžia kitas, paviršiun iškyla imperatyvas. Kito veidas – tai peizažas, kurio apybraižos nejudrios, bet raiškios: sunki, užgriuvusi kakta, kumpa arba vaikiška nosis, storos, mėsingos lūpos, klastingas ar nejautrus smakras; prikaustytu savo tamsiu žvilgsniu ar plazdančiom drėgnom nuo ašarų blakstienom kitas arba kita išmoksta manevruoti šio peizažo kontūrais, kad išgautų norimą efektą.

Kito veidas taip pat susidvejina į stabą ir į fetišą. Pakelti savo veidą prieš pasaulį – vadinasi, judėti tarp kitų bei tarp daiktų kaip stabui, skleidžiančiam viršum jų savo šviesą bei šilumą; iškelti savo veidą viršum kitų ir kaip priešpriešą jiems, – vadinasi, įsikūnyti kaip fetišui.

Nepriklausomas ir vienišas stabas savaime švyti ir spinduliuoja aplink save keistą šviesą bei šilumą. Jis nesiunčia signalų nei žinių; stabas teikia stiprybės, duoda neprašomas, duoda nieko mainais nereikalaudamas.

Fetišas – tai karikatūra: ne esmiškos tikrovės, bet stabo karikatūra. Savo nudelbto bei nepermatomo šaltumo jėga jis skleidžia aplink save šiurpulius ir juodą šviesą. Fetišas naudojamas norint gauti kažką reikalinga ar geidžiama; fetišas rodomas, kad tarnautų žmogaus baimėms ar godului. Stabas yra taurus; fetišas – žemas.

Sąvokos „stabas" bei „fetišas" dažniau taikomos daiktams, padarytiems iš taurios arba niekingos medžiagos, kuriai suteikiamas veidas, sukurtas pagal žmogaus veidą. Veidas, artėjantis kaip stabas, prieš kurį nudelbiamas žvilgsnis, virsta kauke ir karikatūra; iš akmens arba aukso padarytas stabas persimaino į atsargiai stebintį veidą. Pirmiausia žmogaus veidas susidvejina į stabą ir fetišą, todėl ir jo atvaizdas, perkeltas į daiktą, susidvejina į stabą ir fetišą.

Veidas, raiškos ir vertinimo vieta, yra taip pat ir savęs įkainojimo – virtimo stabu – vieta. O sukarikatūrindamas virtimą stabu, veidas taip pat tampa fetišu.

Mūsų prisimintoji modernioji epistemologija sako, kad kito veidas pasirodo kaip suvokiamas duomuo – tai paprasti spalvos lopinėliai. Įžiūrima jo vertė yra suvokėjo priskiriamas predikatas. Santykis tarp būtybės ir jos vertės, taip pat ir santykis tarp suvokiamos veido sąrangos ir stabo bei fetišo, į kuriuos tas veidas susidvejina, laikomas predikatiniu santykiu ir nagrinėjamas aksiologinės predikacijos gramatikoje. Modernioji epistemologija nelaiko, kad ši vertė būdinga suvokiamajam veidui; tačiau ši vertė

yra priemonė nustatyti jo vietą kitų veidų ir kitų daiktų atžvilgiu. Suvokėjas turi turėti vertinamųjų terminų sistemą – gera-bloga, naudinga-nenaudinga, grėsminga-drąsinama ir t.t., – ir tą sistemą pasitelkdamas, jis lygina ir priešina visus daiktus – taip pat ir kito veidą.

Bet argi ir paties veidas nesidvejina į stabą ir fetišą? Kuriami vertinamieji terminai ne tik liudija, kad stabas atsirado, ar apie jį praneša, bet ir suintensyvina šį procesą. Predikatinių terminų priskyrimas sau, siekiant išsiskirti iš kitų ar su kitais susipriešinti, ne šiaip rodo ar informuoja, bet suintensyvina ir fetišizaciją. Vertinamieji terminai, kuriais veidas stebuklinga šviesa ir aistra nušviečia aplink esančius daiktus ir veidus arba apgaubia juos šiurpulingais šešėliais, yra pirmieji terminai, sukuriami gimstant stabui ir fetišizuojantis, jų padedamas veidas įgyja pavidalą.

Pažvelkime į vertinamųjų terminų genezę – į ištakas tų terminų, kurie reiškia idealizaciją arba, kitaip tariant, stabo bei fetišo gimimą.

Epistemologija pastebi kultūroje egzistuojančius įvairius vertinamųjų terminų rinkinius. Ji netrunka pridurti „vertybių sistemas“, nes pasižiūrėjus į individus, šiuos terminus taikančius aplinkiniams daiktams bei žmonėms, atrodo, jog vertinant nustatomos hierarchijos ir įvedamos gradacijos. Regis, vertybių sistemos yra dvinarės sistemos, mat kiekvienas vertinamasis terminas turi savo priešybę: gera-bloga, teisinga-neteisinga, dorybinga-ydinga, gražu-bjauru ir naudinga-nenaudinga. Šie terminai atrodo esą sudaryti kaip labiausiai kraštutinės opozicijos, teigiamo ir neigiamo specifikacijos. Tikriausiai kaip tik ši absoliuti opozicija ir daro juos vidujai sistemiškus; vieno jų reikšmė gali atrodyti esanti paprastas kito neigimas. Giminystės – vyro-moters bei tėvo-vaiko – ašys nėra opoziciškos;

daugybės skurstančių žmonių egzistavimas ribotų išteklių erdvėje nėra vidujai opoziciškas, toks nėra ir daugelio žuvų ar babuinų koegzistavimas. Mums atrodo, jog vartojami vertinamieji terminai yra vidujai opoziciškos sistemos ir vertinamiems daiktams bei veiklos rūšims jie įdiegia opozicijas. Kitų bandos gyvūnų, netgi vilkų, žiurkių ir plėšriųjų žvėrių, kolektyvinė prigimtis neleidžia tarpusavio varžymuisi dėl gėrybių, dėl teritorijos ar prestižo virsti žudynėmis. Tačiau žmonių giminėje bandos gyvūnai kariauja ir kankina savos giminės atstovus dėl vertybių; vertybių opozicijos verčia matyti savo varžovą kaip sunaikintiną priešą.

Bet vertinamieji terminai ne tiesiog skiria bei klasifikuoja. Specifiškai jie veikia ne apibūdindami – nužymėdami apybraižas (kurdami reprezentaciją neigimu, apibrėždami pagal priešpriešą su kitais atvaizdais). Jie yra jėgos. Jėgos, veikiančios į jėgas, o ne pasireiškiančios atoveikiu į ribas. Teigiamas vertinimas sustiprina. Kai sakome: „Koks tu gražus!", tai žmogaus neveikia kaip paprastas jo, koks jis jau yra, esamų savybių pripažinimas, darsyk patvirtinantis tai, ką jis jau žino; šis pasakymas pažadina ir paskatina žmogaus jėgas. Ji neatlyginamai nusišypsos spinduliuojančia šypsena, ir rausvumas dar labiau pagražins jos veidą; ji judės ir kalbės dar gražiau ją gaubiančios žodžio vaivorykštės nutviekstoje erdvėje. Kai sakome: „Koks tu šlykštūnas!", žmogus ima nertis iš kailio nutaisinėdamas dar šlykštesnes minas ir atkerta ką nors ypač pasibjaurėtina. Esama žmonių, kurie niekad nesako arba retai kada teprataria „Koks tu gražus!", – ne todėl, kad, kitaip nei mes visi, jie niekuomet nematytų kiekvienos padavėjos, kiekvieno autobuso vairuotojo, kiekvienos studentės, kiekvieno praeivio kaip patrauklaus arba nepatrauklaus; ir ne todėl, kad būtų gerai įsidėję į galvą Jėzaus patarimą:

„Neteiskite, kad nebūtumėte teisiami"; jie pernelyg gerai suvokia, ką iš tikrųjų darai tai sakydamas. Pernelyg gerai supranta, kad jeigu sakai tatai savo žmonai, – tai gudrauji ar mėgini atsipirkti, kai sakai tatai vyrui, tapatini save su išviečių iškrypėliu, kai sakai tai studentei, – suteiki pretekstą iškelti tau bylą dėl seksualinio priekabiavimo.

Hume'as įvedė naują idėjų skirstymo būdą: juslines idėjas bei abstrakčias idėjas jis rikiavo laipsniškai pagal stiprumą ar silpnumą. Bet savo naująją hierarchiją jis pajungė senajai, stiprius juslėmis patiriamus įspūdžius vertindamas kaip tikroviškesnius už tuos blyškius abstrakčius vaizdinius, kurie esti šių įspūdžių padariniai, – lygiai kaip Descartes'as vien tam skirstė idėjas pagal jų aiškumą bei tikslumą, kad aiškumą bei tikslumą laikytų tų idėjų teisingumo rodikliu. Nietzsche aksiologinį diskursą visiškai atribojo nuo apofantinio diskurso. Gražūs žodžiai gražina, taurūs žodžiai taurina, stiprūs žodžiai stiprina, sveiki žodžiai teikia gyvybingumo; bjaurūs žodžiai bjauroja, vergiški žodžiai žemina juos sakantįjį, bet taip pat ir tuos, kuriems sakomi, silpni žodžiai sekina ir bukina, o šlykštūs žodžiai – skleidžia užkratą. Jie ne tik nušviečia formas juos suprantančiojo galvoje; nelyg nugirstas juokas, kuris pagreitina širdies plakimą, ar ašaros, kurios jaudina, jie teikia energijos ar išmuša iš vėžių tą kūną, kuriame jie nuaidi. Kaip tik todėl, kad mes matome, kaip mūsų maloninantys ar šmeižiantys žodžiai nudažo ir verčia įsitempti to, į kurį mes kreipiamės, kūno substanciją, net jei jo arba jos protas juos atmeta, – dėl to mes ir tikime, jog laimindami ir prakeikdami mes keičiame įvykių eigą, nors mūsų išpažįstamas mechanizmas jau kadų kadai atskyrė pačią gamtą nuo mūsų balso kerų.

Aksiologinis diskursas nėra viena kalba, subordinuota apofantiniam diskursui ar jam lygiavertė; tai – pirminė kalba. Vertinamieji terminai yra ne tik patys svarbiausi

kalbos žodžiai, jie yra žvaigždės, apie kurias sukasi kiti kalbos žvaigždynai. Kalba iš esmės nėra identifikavimo priemonė, ji – konsekravimo priemonė. Kūdikis įtraukiamas kalbon ne todėl, kad jam svarbu pasakyti „Noriu uogienės, o ne sviesto", – tam jis išsiverstų be žodžių, – kalbos pasaulin jį įtraukia jėgos, slypinčios žodžiuos *myliu* ir *mielas vaikutis, gerai* ir *taip*. Būtent vertinamaisiais žodžiais kiti suintensyvina jam pasaulį: gera valgyti, bloga kišt į burnytę, gera šilta vonytė, negera ugnelė, gražus kačiukas, piktas šuo, pavojų kupina gatvė. Patys tauriausi kalbos žodžiai esti ir patys archajiškiausi; Homeras visame savo epe tepamini tris spalvas, ir tai aiškintina ne tuo, kad jis buvo aklas, nes nė vienoje Indijos, Kinijos, Vidurinių Rytų ar Jukatano epinėje literatūroje jų neminima daugiau. Bet kažin ar mes labai papildėme būdvardžių bei epitetų gamą, kurią Homeras vartojo savo didvyriams aukštinti.

Apimtas piktos valios, kuri apie tai, kas išaukštinta kaip kilniausia gyvenimo forma, sprendžia iš žemiausio, Nietzsche tauriausią kalbos formą – vertybių kalbą – regi kaip atavistines vabzdžių čirškesio liekanas. Be abejo, kolektyviai gyvenančių vabzdžių – skruzdėlių ir bičių – kalba yra reprezentuojamojo pobūdžio, paremta daiktų tvarkos atitikimu, ji yra tiesos reiškėja. Tačiau kalba prasideda nuo balso organų evoliucijos tarp tų vabzdžių, kurie negyvena kolonijomis, kurių skleidžiami balsai esti vien tiktai gundymo giesmė. Jų balso organai – žvynuotos pėdos, trinama krūtinė bei virpinami sparnai – skleidžia periodišką, nepaliaujamai besikartojančią, vibruojančią giesmę, jos pasikartojantys kodai nėra reprezantuojamieji, nekuria reprezentacijų bei idealybės, o vis iš naujo vardija ir tvirtina grožio, sveikatos ir perteklingo gyvybingumo jėgas. Jų skleidžiami balsai lieja neatlyginamą perteklingą energiją ir yra atiduodami be atlygio, nelyg saulės giesmė.

Vertinimai dovanoja jėgą daiktų jėgoms. Jėgas, tvinkstančias žmoguje, gyvenimas priešpriešina kitoms jėgoms, ir kartu jas skatina. Stiprūs potyriai, tie, kuriais gyvenimo jėga pasitinka ateinančiuosius priešais, nėra pasyvūs malonumo ar skausmo įspaudai, palikti praeinančių daiktų. Stipriais potyriais aktyvus juslumas sveikina tai, kas ateina su juoku ir ašaromis, laiminimu ir prakeiksmais. Prakeiksmai bei ašaros ir patys yra jėgos. Juokas bei ašaros jaudina gamtovaizdžius ir neleidžia nurimti, laiminimai bei prakeiksmai keičia pasaulio vagą. Juokas nepriklauso nuo ašarų ir ateina anksčiau už jas; laiminimas esti ankstesnis už prakeiksmą. Rankose, sukurtose laiminti, esama daugiau jėgos negu rankose, kurios nepalenkiamai kabinasi į daiktus, genamos nepritekliaus ir godulio. Tik vėliau ateina atostūmis, sulig kuriuo gyvenimas pasijunta esąs silpnas ir pasipiktinęs gali ryžtis atimti bei savintis. Gyvenimo laiminimas apgaubia visatą, sudarytą iš fragmentų, mįslių ir klaikių atsitiktinumų; jis sklendžia viršum jų – ne nova, skleidžianti šviesą, sulydančią fragmentus į vieną visumą, padedančią įminti mįsles, o atsitiktinumus paaiškinančią kaip pasireiškiantį visuotinį ir būtiną dėsnį, – laiminimas viršum apyaušrių ir miglų išskleidžia savo vaivorykštę, idant fragmentiška visata vešėtų ir dar labiau skaidytųsi, mįslių visata toliau plėtotų savo slėpinius, o atsitiktinė visata amžinai virstų netvarumu ir laikinumu.

Tie, kurie dalija vertybių jėgas, yra tie, kurie jų turtingi, kurie pirmiausia apdovanojo jomis patys save. Vertinamieji terminai, šios naujosios jėgos, kyla iš tų, kurie sveiki, kurie trykšta perteklinga sveikata: aistringųjų, nepriklausomųjų, erelių, actekų. Pirminiai, teigiami ir aktyvūs vertinamieji terminai savo reikšmę įgauna ne per tiesioginės nuosakos informatyvius kalbos aktus, bet per tuos kalbos

aktus, kuriems būdinga šaukiamoji forma. Jie veikia ne tam, kad identifikuotų, konstatuotų tapatybę, bet tam, kad suintensyvintų. Pakirstì iš miegų sklidinas energijos, kurią gali švaistyti, sveikini medžių viršūnėmis šokančią aušrą, sveikini jos vizijas bei miražus, ir aborigenas tavyje sušunka: „Kaip gera būti gyvam!" Gerumas, kurį įvardijame, yra gerumas, jaučiamas kaip energijos, skirtos iššvaistyti, perteklius, kaip jausmas, pats save veikiantis ir intensyvinantis sulig kiekvienu šokio žingsneliu, kurį žengiame aušros choreografijos *pas de deux*. Sakome tai, nes tai jaučiame. Ir sakydami mes ne šiaip apie tai pranešame; jaučiamės gerai, o nuo to pasijuntame dar geriau. Viduje sukyla gerumas ir keičia mūsų atsiveriantį paviršių. Žengiame į vonią; žvilgsnis ima žaisti begaliniais mūsų nuogo kūno aidais, mirgančiais visuose veidrodžiuose nelyg paukštis kecalas, sumurmame: „Koks aš gražus!" Ką reiškia „Koks aš gražus!", tegalime suprasti kaip menininko jausmą, patiriamą regint žmogaus raumenis, formas ir kūniškumą, kaip nuolat pasirenkantį, įrėminantį ir šlovinantį menininko žvilgsnį, kuris pagauna ir išsaugo efemerišką gamtos įvykį: mirgančią ir neatlyginamą veidrodžiuose regėto rytmetinio savęs miražo graciją, vertą metų metus kontempliuoti. Tai sakydami, pasijuntame dar gražesni. Išvystame grožį, kuriuo mūsų šnabždesys priverčia sugausti mirguliuojantį mūsų varganos fizionomijos, mūsų juodnugario odos atvaizdą. Rytą praleidę sporto salėje, kilnodami svorius, kol visiškai išvargsta raumenys, liuoktelim laipteliais laukan, džiaugsmingai šūkčiodami: „Koks aš sveikas!" Ką iš tiesų reiškia „Koks aš sveikas!", tegalime suprasti tik pajutę tą jėgą, kurią žmogui sukelia šitas šūksnis. Ši sveikata nėra negatyvi sąvoka, apibrėžiama neigiant josios priešybę, pavyzdžiui, kai kapitalistas iš daktaro pranešimo sužino kolei kas neturįs nei opaligės, nei

širdies nepakankamumo, nei cholesteroliu užsikimšusių kraujagyslių, – taigi esąs sveikas. Šioji sveikata – tai jėga, kurią galima neatlyginamai iššvaistyti kilnojant sunkumus, boksuojantis su įsivaizduojamu priešininku bei gainiojantis elnią miškuose ar zebrą po savaną.

Vokatyviniai kalbos aktai, kurių metu randasi vertinamieji terminai, yra nutrūkstantys jėgos sūkuriai, padvigubinantys spirale skriejantį gyvybingumą, iš kurio jie kyla. Jie nėra despotiški įstatymus leidžiančio subjektyvumo dekretai, primetantys savą tvarką ir organizuojantys neutralią bei abejingą medžiagą. Išverstapilvis akademikas verslininko kostiumu per iškilmingus fakulteto semestro pabaigos priešpiečius gali pakelti taurę ir energingai pareikšti: „Aš, vienas iš saujelės dangiškosios biurokratijos funkcionierių, – koks *kalos k'agathos* aš esu!", – bet jo lūpose tai neskamba; tuščiaviduris balsas dusliai nuaidi apsunkusių vidurių, prikimštų sūrio tumulų ir pigaus valdiško vyno, vingiais.

Pozityviems vertinamiesiems terminams jų reikšmės išbaigtumo teikia ne dvinarės sistemos apibrėžimai. Gerumas, perteklingumas ir neatlyginamas dosnumas, būtį pranokstanti jėgų gausa nėra distinktyvios kategorijos, kurių reikšmė paremta opozicija priešingai kategorijai.

Pirminiai teigiami vertinamieji terminai nėra lyginamojo pobūdžio; jie veikia ne tam, kad atskirtų stebimus duomenis nuo jų priešybių, ir ne tam, kad praneštų apie santykinį laipsnio pokytį, lyginamą su atmintyje išsaugota ankstesne būkle. Kai išsiveržia šūksnis „Koks aš gražus!", mes nepastebime skirtumo tarp veidrodžiuos mirguliuojančio atvaizdo ir to, ką byloja minties fotografija, įamžinusi spuoguotą paauglį, kuriuo kitados buvome; mes neturime omeny, kad mūsų „autoritetas" ne toks išvirtęs kaip 53% kitų nekilnojamo turto agentų bei akademikų,

nors smakro kampas ir neprilygsta „Marlboro" vyruko smakrui. Kai išsprūsta „Koks aš sveikas!", tąsyk patiriame ne tą patį, ką stebėdami ir lygindami išsekusius ir sunykusius žiurkių lenktynių dalyvius gatvėje, tuos algų vergus, nerimastingomis akimis žvilgčiojančius į laikrodžius; mes nepastebime, kad šiandien ne taip, kaip vakar, netgi dešimt kartų prisitraukus prie skersinio, nediegė nugaros raumenų. Sušukdami „Kaip gera būti gyvam!", nelyginame savo didelio, tvirto kūno su apgailėtinu vaizdiniu – pilkos masės gumulėliu, – kuriuo buvome, kai vieną naktį tėtušiui suplyšo pigus prezervatyvas. Vertinamieji terminai nediskriminuoja skirtumų atminties saugomame lauke. Jie nėra poveikiai, priklausantys nuo atminties galios, o kūrybos aktai, gaminantys galią užmiršti. Moteris iš Puerto Riko, Harleme žengianti iš gimnastikos salės ir savo stamantriomis šlaunimis besispraudžianti Penktąja Aveniu tarp glebių Long Ailendo debiutančių, neprisimena vaikystės dizenterijų ir kerpligės, nei virtų spageti pietums; ji žino, jog visad buvo sveika, jog buvo sveika pradėta, kai jos kekšė motina vieną naktį atvėrė savo šlaunis, priimdama kažin kokį dokų darbininką. Jaunuolis laosietis, išvydęs savo tamsią marmūzę, žėrinčią it kometa veidrodinėse Bankoko diskotekos sienose, nuožmiai marširuojantis prieš godžias ir karščiuojančias turtingų baltųjų turistų akis, nelyginant koksai princas prieš savo vergus, – šis jaunuolis nebeprisimena įbauginto berniūkščio, kurio niekas net nesiteikdavo pastebėti plantacijos purvyne; dabar jis žino visuomet buvęs toks pat nuostabus kaip panteros, nakčia nusileidžiančios nuo kalnų paklaidžioti po dvaro laukus.

Pozityvūs ir aktyvūs vertinamieji terminai neatsiranda iš kalbinių žaidimų, kurie yra socializuoto gyvenimo for-

mos, komunikacijos sistemos. Pasirodantys inkantacijų lydimi, stabai esti nebylūs kitiems. Šie terminai nefunkcionuoja opozicijų sistemoje. Juk apdovanotieji tauriomis pajautomis iš tikrųjų neturi blogio jausmo, iš tikrųjų nesupranta liguistųjų, susigūžusiųjų, tulžingųjų ir cinikų. Jie žvelgia į pastaruosius žvilgsniu, kuris per daug giliai neprasiskverbia ir kuris jaučiasi susiteršęs gailesčiu. Blogas – jiems reiškia – nemalonus, nevykęs. Jų žodžiai – tai ne karo šūkiai ar lozungai, raginantys į kovą prieš kitus; jų vitališkumui, sveikatai, grožiui ir džiaugsmui nekelia pavojaus ištisos bejėgių armijos, ir jie tapo džiaugsmingi ne inventorindami kitų skundus bei aimanas. Jie vengia kitų ir iš nežinojimo būna jiems neteisingi.

Nėra vienos dvinarės sistemos, kurioje teigiami vertinamieji terminai nustatomi ir apibrėžiami remiantis jų neiginiais; menkinamieji terminai kyla iš reakcijos, esti antriniai ir konsekruoja ne perteklingąsias, o liguistas gyvenimo jėgas.

Vergiški esti tie, kurie supranta blogį, ir jų moralė suręsta ant blogio sąvokos pamatų. Jiems svarbiausia yra ši reakcinga ir piktavalė sąvoka. Mat blogis vergiškiesiems nereiškia nieko kito – tik paveikslą tų, kuriems būdingi nepriklausomi instinktai, kuriuos jų pačių bejėgystė laiko pavojingais, – paveikslą, suaižytą ir subjaurotą jų pačių tulžingumo. Blogas jiems yra tas, kuris stiprus, taigi linkęs į smurtą; gražus, taigi tuščiagarbis; sveikas, taigi pasileidęs; kilnus, taigi linkęs valdyti.

Blogio karinga sąvoka nėra paprasta priešybė, gauta neigiant tauriąją gėrio sąvoką. Blogio šmėkla – stiprus ir persekiojantis vaizdinys, o ne šiaip tuščiaviduris neigimas; tai galingas silpnumo, tai yra jėgų, kurios atsitraukė iš konfrontacijos ir tulžingai tvenkiasi, kūrinys. Vergiškųjų

akys įsmeigtos į kitus, į nepriklausomuosius, kuriuos jie yra geriau perpratę nei pažįsta patys save; jie geba iš anksto minties aky nupiešti visą juose užsimezgusio prašmatnios ir baisingos gėlės žiedo paveikslą. Jų regos meistrystė įžiūri Jėzabelę, nors mato ketverių metų vaiką, kuris motinos lūpdažiu dažosi lūpas, girdi, kaip būrely neklaužadų geto mokykloj pašaipiai, pasaulį ardančiai krizena karteziškasis genijus, o mėginančio susistabdyti pakeleivingą mašiną meksikiečio stiprios rankos jiems atrodo kaip prievartautojo ir galvažudžio.

Gėrio idėja vergiškiesiems yra blankus jų pačių blogio jausmo padarinys. Savo instinktais bei džiaugsmais jie nepažįsta gėrio, – o tik savo veidais, kurių išgąstingos bei plėšrios grimasos atkartoja tauriųjų žodžius. Jų lūpomis sveikata reiškia užsisklendimą nuo limpamų pasaulio ligų, grožis – slepiančią, miniai tinkamą uniformą, gėris reiškia produktyvumą, o laimė – pasitenkinimą skirtąja dalia. „Tai mes gyvename gerą gyvenimą", – sako jie. Tačiau šis gerumas ir pats yra karingas žodis, – ne dosnios nepriklausomybės teigimas, o reikalavimas, primetamas kitiems.

Jų jėgos, išsivadavusios iš daiktų substancijos, atsitraukia pačios į save ir atgręžia pasauliui užsivėrusią išorę. Kitiems atsuktoje išorėje atsispindi nepriklausomybės vaizdinys ir yra konsekruojamas tulžinga ir plėšria jėga kaip primetamas reikalavimas. Jie atsigręžia į kitus, reprezentuodami vertybes, atgręžia kitiems savo fetišus, jų veidai susidvejina, pagimdydami fetišą.

Mes vartojome tokius žodžius kaip *sąvoka, idėja*: gėrio, sveikatos, stiprybės, vitališkumo, blogio ir pasitenkinimo sąvoka ar idėja. Tačiau vertinamieji terminai iš tikrųjų nežymi sąvokų ir turiningų formų, ar matricų, brėžiančių

esmių diagramas. Jie nėra tokie terminai, kurie savo vartoseną bei apibrėžimą įgyja iš sistemiškos opozicijos struktūros, – terminai, kuriais individai nusistato ir perteikia kitiems savo konceptualiai suvoktas tapatybes, priešindami jas. Žemas blogio jausmas neįgyjamas paprasčiausiai atliekant gramatinę neigimo operaciją su taurios ir taurinančios gėrio sąvokos turiniu; šmėkla, kurią jis prišaukia, randasi tam, kad patvirtintų ir pašventintų tulžingą gyvenimo atostūmį, – gyvenimo, kuris minta pats savimi ir save intensyvina. Tai ne komunikacijos priemonė; tai karo šūkis, lydintis puolimą, vedamą proto, tai yra gudrumo, klastos, apgaulės ir pasalūniškumo. Jis nepriklauso komunikacijai, – jis užteršia ir sklinda per bendrininkus.

Kiekvienas vertinamasis terminas konsekruoja perteklingą jėgą, kuria gyvas organizmas išsivaduoja iš jį integravusių aplinkos jėgų ir iš reprodukcijos imperatyvo – imperatyvo, pajungiančio jį jo giminei. Ne ta sveikata, kuri patvirtinama, kai daktaras paprasčiausiai skiria tam tikrus tyrimus, siekdamas aptikti ligos bei organinės ir psichinės degeneracijos požymius, – bet sveikata, pajuntama pakylėtu galybės jausmu, yra perteklius, pažįstamas švaistymu, kuriuo jis nuolat papildomas. Tai iš esmės įvairiarūšė, pažįstama ir nepažįstama, satyrų ir partizanų, sveikata; ji neapibūdina žmogaus funkcijų pažeistumo. Tai pažadas, o ne pranešimas, tai šokančios žvaigždės trajektorija, – žvaigždės, gimusios iš šėlstančio perteklingų jėgų chaoso. Savo grožį vertinanti gyvybė – pirminės formos kompulsyvus menininko potraukis, pasak Nietzschės, dirbanti su tauriausiu bei rečiausiu moliu ir aliejumi, savo kūnu ir krauju, – išmeta už borto savo natūralias formas bei formas, jos meno dėka tapusias antrąja prigimtimi, atmeta jas dėl nežinomų sapnų ir šokių. Jeigu ji dabar užfiksuotų savo

grožio pajautą įgytomis ar pasigautomis formomis, paversdama jas mumijomis, jos taptų fetišo grimasomis. Gyvybė, vertinanti tikroviškumą, kiekvieną negailestinga kova laimėtą savo įsitikinimą atveria visoms pasitaikančioms priešpriešoms. Gyvybė, vertinanti atsakomybę, kiekvieną duotą atsaką supranta kaip nepakankamai atsakingą sprendimą, kuriam ir toliau turi būti keliami reikalavimai.

Vertinamuosius terminus nustatantys vokatyviniai kalbos aktai yra savaime nutrūkstantys ir konsekruoja eikvojimo, prarasties momentus. Vertybės – tai terminai, vardan kurių švaistomi mėnesiais, metais, amžiais kaupti ir saugoti turtai bei pajėgos, lobiai bei saugos sistemos, statiniai bei institucijos. Šie terminai randasi ne iš kompulsyvaus polinkio realistiškai prisitaikyti prie tikrovės, bet iš kompulsyvaus polinkio nusikratyti savo jėgomis ir išgalėmis, iš egzaltacijos, su kuria kosmoso tuštumos begalybėje liepsnoja saulės tobula pilnatvė.

Tad vertinamieji terminai nežymi jokios erdvę ir laiką transcenduojančių formų tvarkos. Jie neįveda į empirinių įvykių srautą be pradžios ir pabaigos tvaraus konstantos pastovumo bei įamžinimo veiksnio. Jie nėra idealizuojamosios idėjos; jie veikia ne tam, kad save idealizuotų, kad užfiksuotų savo pastovią, nekintamą formą – idealiąją esamybę. Štai kodėl mes pasitelkiame terminą „stabo kūrimas“: stabas egzistuoja vaizdais, nefiksuojančiais bendro diskurso tvarkos, bet švytinčiais sava šviesa, spinduliuojančia aplinkui ir teikiančia jėgos, kuri duoda neprašoma, duoda, nereikalaudama nieko mainais.

Vertinamieji terminai suprantami ne proto veiksmais, operuojančiais informacijos sistemomis bei vis tiksliau ir tiksliau brėžiančiais vieno termino reikšmę, kad tikslintų kitų reikšmes; jie plinta per užkratą ir patys jį platina. Karo

šūkis, kuriuo sveikieji, galingieji, išdidieji ir džiaugsmingieji pavadinami blogio darytojais, neperteika jokios informacijos; tai infekuoja kalbą ir limpa it virusas. Kai prezidentas Ronaldas Reaganas pakrikštijo prezidentą Danielį Ortegą Saavedrą „kiaurakišeniu diktatoriumi dizainerių akiniais", jis paskleidė tulžingą kastruojančią senio neapykantą jaunam revoliucionieriui, užkrėsdamas ja milijonus žmonių ir įtvirtindamas jų nuožmų neišmanėliškumą. Kai nardymo treneris, išnėręs Javos jūroje prie laukiančios valties, sukomanduoja: „Tylos!", gelmės trauka entuziastingu jauduliu perbėga narams per nugaras, jau besivelkantiems naro kostiumus ir besisegantiems diržus su svertais.

Kaip įmanydami deskriptyviau, tiesiog klinikiniu stiliumi, pasakojate sceną Bankoko kabarete, kai septyniolikmetis laosietis padavėjas staiga liuoktelėjo ant stalo ir nusimetė livrėją ant lėkščių bei taurių, o jo kūnas kilnojosi, visiškai pasidavęs instinkto valiai, pritvinkusi erekcija trūkčiojo tiesiai priešais akis žilaplaukiams safyrų pirkliams ir šilkais išsipusčiusioms madų dizainerėms, – tuomet, klausytojui lūkuriuojant jūsų vertinimo, pasakojimą staiga baigiate žodžiu „Nuostabu!" arba „Oho!" Šis šūksnis neklasifikuoja pasakojamojo įvykio, teisdamas jį pagal socialinius ir norminius kodeksus; šiuo šūksniu pasakoma, jog tai, kas ką tik papasakota, – tai, ko lig šiol niekas nebuvo daręs nei regėjęs, – pranoksta visus kodeksus ir normas, kuriais remdamiesi vertiname, ką matome. Šūksnio tonas klausytojui perteikia šį tą daugiau ir kitaip nei pasakojimas, kurį stengėtės padaryti kuo fotografiškesnį ir labiau klinikinį. Perteikiama kažkas neatveriama, neišpažįstama, infantilu ir perversiška, – jūsų nevalingas, skrodžiantis pavydas, staiga sukilęs apmaudus gailestis, – gailestis savo septynioliktiesiems

metams, piktnaudžiavimo vaiku metams; jūsų septynioliktiesiems metams, kai jūsų erekcijos būdavo gėdingos, lydimos kaltės jausmo, slepiamos šlapimu ir šūdu smirdančiuose užrakinamuose tualetuose; jūsų septynioliktiesiems metams, kai jūsų žengimą į biologinę, lytinę brandą žymėjo kastracijos antspaudas. Ir jūsų klausytojas arba klausytoja, klausęsis jūsų pasakojimo kaip niekuomet negirdėto, neregėto ar neįsivaizduoto dalyko, klausytojas, kurio šokiruotas protas karštligiškai blaškėsi tarp socialinių, etinių, norminių vertinimų bei smerkimų, staiga užkaito nuo to užkrečiamo jausmo, kuriuo jūsų žodis jį uždegė. Kažkas tapo suprasta; kažkas buvo bendrininkų suprasta. Kažkas buvo ištarta, kas kitą pavertė jūsų bendrininku.

Kito paviršiai, kuriuos galima tyrinėti kaip funkcionuojančio organizmo raumenų, liaukų ir nervų sistemos simptomų plėtrą, – šie paviršiai susidvejina, tapdami veidu. Kito veidas – tai pirmoji raiškos vieta. Jo apybraižas kreipiančios ir jo judesius formuojančios juslinės motorinės jėgos kalba, yra intencionalios, žymi daiktus ir aplinkos siekinius.

Tuo pat metu juslinės jėgos, kurios atveria akis ir pozą, apnuogina paviršius peizažui ir kurios sukyla perteklingu gyvybingumu, verčia akis švytėti, ausis įsiklausyti į tolimas melodijas, o veidą nuspalvina aistra, – šios juslinės jėgos kalba. Veidas kuria savo antrininką, padarytą iš šilumos ir šviesos, antrininką, kuris kalba, – ne siunčia žinią, skirtą kitiems, bet kalba gyvinančius ir taurinančius, patvirtinančius ir pašventinančius žodžius, skiriamus sau – žodžius, tariamus ne dėl jų reprezentuojamosios formos, bet dėl kondensuojančios, intensyvinančios jėgos, – kalba mantras. Raiškusis veidas susidvejina ir virsta stabu.

Atgręžiantįjį savo veidą į pasaulį stabu paverčia ne intencionalios – pažintinės ar komunikacinės – jėgos, o juslingosios jėgos, įkvepiančios gyvybę kito išorei. Mat toji dalis juslingumo, būdingo mūsų jautrumui, nėra tiesiog afektyvūs efektai, kuriais išorės stimulai, fiksuojami kaip informacijos vienetai, paveikia mūsų juslinę išorę, užliedami ją malonumo ar skausmo bangomis. Malonumo ar skausmo potyriai žymi tik reakcinius pasyvaus jautrumo afektus. Juslingumas mūsų organizme veikia kaip aktyvi jėga; jam intensyvėjant, gręžiamės ir dosniai atveriame savo kūną daiktams, kurie nebūtini mūsų organizmo reikmėms ir goduliui patenkinti; mes nukreipiame akis į tolumoje atsiveriančius reginius bei miražus ir į pačias toliausias žvaigždes, įsiklausome į miesto dūzgesį ir į nieko nesakantį miško vabzdžių bei šlamančios lapijos murmesį; mes glamonėjame drapanų šilką ir mirusių, bet vis dar spalvomis teberėžiančių akį drugelių dulkeles, ir apnuoginame savo kūną okeanų didybei ir dangiškajam elektros audrų siaubui. Stiprių bei aktyvių sveiko juslingumo jėgų nežeidžia absurdas, jos skrieja į jį su juoko jėgomis; jų nesugniuždo beprotiškos pasaulio žiaurybės, bet jos skrieja jų linkui su raudų ir prakeiksmų jėgomis. Stiprios ir aktyvios sveiko juslingumo jėgos kalba, kalba žodžius, kurie pašventina arba prakeikia.

Stipriosios ir aktyviosios juslingumo jėgos išraiškingo veido paviršiuose sudvejina jį stabo juoku bei ašaromis. Ir kalba savo džiūgaujančius ir taurinančius, pašventinančius žodžius. Ištarti neteleologinių, nuolat besikartojančių, atkaklių, intensyvinančių jėgų, šie žodžiai neinformuoja, jie gieda. Jie nežymi to, kas matoma kiekvienam, bet atveria vaizdą viršum juos tariančiojo. Džiaugsmo ir raudos žodžiai, nelyginantys šio vaizdo su kitais, neatiduodantys jo kitų reikalavimams bei resursams, yra nepriklausomi

žodžiai – mantros, kurių padedamas stabas kristalizuojasi ir skleidžia šviesos blyksnius.

Silpnas, pasyvus juslingumas taip pat turi jėgų, tulžingų ir karingų jėgų, o ne tik pasyvių malonumo bei skausmo afektų. Kartėlio ir reakcijos juslingumas zulina savo žaizdas bei randus iki blizgėjimo; jis kuria gero gyvenimo reprezentaciją, kad galėtų šantažuoti kitus, – daro iš savęs fetišą. Jis siekia sulaikyti slūgstančias gyvenimo jėgas nustatytomis formomis, pastoviomis ir nekintamomis. Jo idealizuojantys žodžiai yra pranešimai, kuriantys fetišą, – reikalavimai, nukreipti į kitus. Kas juos supranta, supranta ir jų jėgas, – tai yra jie plinta, gudrumu susirasdami bendrininkų tarp žiauraus kitų juslingumo, o ne suvokiami diskriminuojančio bei identifikuojančio kitų proto.

Būtent kitų veiduose mes aptinkame jų vertybes. Tai, ką jų juslingumas verčia stabu ar fetišu, mes regime ne iš jų išraiškos perteikiamų reikšmių, bet iš įkūnijamos figūros, kuriai pavidalą suteikė ne pasaulio spaudimas, o džiaugsminga arba tulžinga vidinė jėga.

Kai pasirodo ir prieš mus stoja kas nors, užkoduotas bendrais civilizacijos kodais, jo arba jos veidas mums sako: „Štai aš!" Jie stoja prieš mus ne kaip dar viena partikuliarybė, visuomenės kategorijų pavyzdys. Į mus atsigręžia tai, ko netalpina reikšmė, kurią galėtume suteikti atsigręžusiai išorei, perteklius, viršijantis ir pranokstantis formas ir jų užkoduotą reikšmę. Atsigręžimas yra šaukiamasis aktas, nutraukiantis keitimąsi pranešimais, susirinktais iš kitų ir perduodamais toliau.

Tasai *Aš*, stabas, kuris pasirodo sakydamas: „Štai aš!", nėra perprantamas, apibrėžus termino „aš" reikšmę, prieš tai nustačius, kaip koduojami jis, ji ir jie, esantys aplinkui.

Netikėtai pajuntama, jog priešais – vienišas gyvis: erelis, sakalas, satyras, sfinksas, atskirtasis, šventasis, stabas. Atpažinti tai, kas pasirodo, reiškia ne darsyk pažinti, iškoduoti dar vieną kategorijos pavyzdį; tatai reiškia atliepti tą vienintelį pasirodymą. Šūksnis „O, tai tu!“, kuriuo atsiliepiama, – tai šaukiamasis sakinys, nutraukiantis pranešimų mainus ir reaguojantis juslingumo proveržiu bei pasveikinimu, tegu tai bus juokas ar rauda, laiminimas ar prakeiksmas. Tai vokatyvinis kalbos aktas, perteikiantis žinią savo tonu.

Tarp vieno ir kito juslingumo bendrininko kažkas šmėkšteli. Kažkas suprasta; bendrininkų *slaptažodis* atpažintas. Pasakyta kažkas, kas padarė jus bendrininku to, kuris priklauso savajai padermei: paukščio, kecalo, laukinio, aborigeno, partizano, klajoklio, mongolo, acteko, sfinkso.

Pasaulio murmesys

INFORMACIJA IR TRIUKŠMAS

Mes komunikuojame, kalbėdami akis į akį ir telefonu, taip pat įrašę, parašę arba išspausdinę žodžius. Per juos perteikiame informaciją kalbos kodais. Taip pat perteikiame informaciją ir kūno judesių kalba – gestais, pozomis, veido išraiška, įvairiai kvėpuodami, atsidūsėdami ir liesdami vienas kitą. Komunikacija ir čia vartoja santrumpas, ženklus bei konvencijas.

Norėdami paversti brėžiamas linijas raštu, turime prisitaikyti prie susitarimo, nustatančio, jog tam tikri brūkštelėjimai atitinka kokį nors žodį ar sąvoką. Netgi tie iš mūsų, kurie gali pasigirti, kad jų rankos labai miklios, jie gerai pasirengę, yra puikios sveikatos ir atidūs, – netgi tie rašydami ar spausdindami padaro klaidų. Korektorių daugelį kartų skaitytuose kritiniuose klasikos leidimuose visuomet dar pasitaiko korektūros klaidų. Šneka neišvengia užsikirtimų, netaisyklingos tarties, dialektinių akcentų ar disfonijos. Mašinraštis ir spauda yra sugalvoti tam, kad padėtų išvengti kakografijos, tačiau kiekvienoje knygoje pastebime taip neryškiai atspaustų raidžių bei žodžių, kad jie būna veikiau nuspėjami nei matomi. Garso įrašai ir radijo bei televizijos transliacija yra išrasti tam, kad padėtų išvengti kakofonijos, bet gali pasitaikyti

elektros iškrovų, ryšio pertrūkių bei trukdžių; visuomet vyksta histerezė, delsiama transliuoti dėl elektromagnetinio lauko poslinkių; pagaliau visuomet esama triukšmo fono.

Įsijungti į komunikaciją reiškia atsisijoti žinią iš foninio triukšmo ir iš triukšmo, kuris tai žiniai savaime būdingas. Komunikacija – tai kova su trukdymu ir sumaištimi. Tai kova su nerelevantiškais ir nevienareikšmiais signalais, kuriuos reikia nustumti atgal į foną: su pašnekovų siunčiamų signalų kakofonija, su dialektiniais akcentais, bloga tartimi, neišgirstama artikuliacija, užsikirtinėjimais, kosuliu, šūksniais, pradėtais ir nukandamais žodžiais, gramatiškai klaidingomis formuluotėmis, ir su rašybos kakografija.

KOMUNIKACIJA IR PRIEŠPRIEŠA

Įstabu tai, kad pažinimo plėtotė apibūdinama karo sąvokomis, pavyzdžiui, *medžioklė, šturmas, strategija, kova* ir *užkariavimas*. Argi pažinimas plečiamas ne komunikacija ir ne jos labui? Kai apsišarvavę ir apsiginklavę individai susitinka ir žengia žingsnį, kad pradėtų bendrauti, – ištiesia vienas kitam apnuogintą ranką ir prabyla, – tąsyk prievarta tarp jų pasibaigia. Diskursas ją nutraukia, o žodžiai nutildo ginklų žvangesį. Komunikacija po bet kokiu priešiškumu randa ir įtvirtina kažką bendra.

Tačiau pati komunikacija nuo klasikinės antikos suprantama kaip agonas, kaip pašnekovų priešprieša. Komunikacija vyksta per diskursą, tai yra klausimo ir atsakymo, teiginio ir prieštaravimo dialektiką, dėl kurios pašnekovai atsiduria opozicijoje.

Komunikacija suprantama kaip prievartos tąsa, tačiau vykdoma kitomis priemonėmis. Dialektinė komunikacijos

kadencija, kai pateikiamas tvirtinantis teiginys ir jį užginčijantis, laikoma intervalu, per kurį virstama kitokiu negu kitas, o šis regimas kalbantis tam, kad įtvirtintų sakomo dalyko teisingumą. Kalbėti, kad įtvirtintum sakomo dalyko teisingumą, – vadinasi, kalbėti, kad nutildytum kitą. O juk jau Sokratas paneigė galimybę įtvirtinti savo teisingumą. Komunikacija – tai pastanga nutildyti, – nutildyti ne kitą, pašnekovą, bet pašalietį: barbarą, triukšmo prozopopėją.

Michaelis Serres'as įrodinėja[1], jog iš tikrųjų bet kokia komunikacija naudoja jėgą, siekdama priešintis ir nutildyti kitą, tačiau tai nėra klausimo ir atsakymo, teiginio ir užginčijimo dialektika, nes čia pašnekovai nustatinėja vienas kito pozicijas ir tarpusavio skirtumus.

Tai, ką sako vienas, gali oponuoti – kvestionuoti, neigti, prieštarauti – tam, ką sako kitas, bet formuluodami vienas kitam atsakančius priešingus teiginius, pašnekovai neįsitvirtina išskiriančiose pozicijose. Mat kalbėtojas ir klausytojas dialogo metu tam tikru ritmu keičiasi vaidmenimis, šaltinis tampa recipientu, o recipientas – šaltiniu; kitas tampa to paties variantu.[2] Diskusija – tai ne kova; konfrontaciją ji pakeičia mainais.

Tačiau kai du individai atsisako prievartos ir ima komunikuoti, jie pradeda nekomunikaciją ir prievartą pašaliečių atžvilgiu. Visiškai galimas dalykas – iš tikrųjų taip visad ir būna, – kad koks nors pašalietis ar pašaliečiai yra suinteresuoti sutrukdyti komunikaciją. Kiekvienas individų pokalbis yra ardomojo pobūdžio, – jis griauna kokią nors įsigalėjusią tvarką, įsigalėjusią vertybių sistemą ar

1. Michael Serres, „Platonic Dialogue", vertė Marilyn Sides, *in Hermes*, sudarė Josué V. Harari ir David F. Bell, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1983.

2. Ibid., p. 67.

pažeidžia kieno nors teisėtus interesus. Visų mūsų pokalbių nuolat klausosi koks nors priešas, vyresnysis brolis, štai kodėl mes kalbamės tyliai, užvėrę duris. Iš to, ką tu arba aš sakome vienas kitam, nieko nepasakytume, jei į mus nukreiptos televizijos kameros tiesiogiai transliuotų į eterį.

Esama pašaliečių, suinteresuotų, kad komunikuojant būtų perteiktas *vienas*, o ne *kitas* dalykas; jie trukdo įrodinėdami, pateikdami norimą dalyką viliojančiais ir pagauliais būdais arba užpildydami juo laiką ir erdvę. Esama pašaliečių, suinteresuotų sutrukdyti mums komunikuoti apskritai. Jie tai daro, užpildydami laiką bei erdvę nerelevantiškais ir prieštaringais pranešimais, triukšmu.

Anksčiau į gatvę atgręžtos pastatų sienos būdavo aklinos, be langų; jei kas ateidavo pasikalbėti, turėdavo paskambinti varpeliu ir pasisakyti vardą. Nūnai pastatų sienos gatvėse – tai skydai, ant kurių neono šviesomis išrašyti pranešimai – nerelevantiški ir prieštaringi pranešimai, kurie nėra priimami ir į juos neatsakoma, bet kurie drumsčiasi ir liejasi į akinančius, apgaulingus vaizdus, skatinančius šiuolaikinio gyvenimo vartotojišką beprotybę. Giliausion kaimo glūdumon vedantys keliai ir takeliai apvedžioti vielomis, vos atlaikančiomis pragarišką biržos įtampą; kosmoso erdvėje nuo palydovų atšokantys spinduliai smelkiasi kiaurai visas sienas.

Sienos, kuriomis turime atsitverti mes patys, – tai nematerialios sienos, tai idiolektas, kurio terminai bei posakiai nesurašyti žodynuose ir retorikos vadovėliuose. Ne tik įsimylėjėlių šnekos, bet ir kiekvienas vis iš naujo mezgamas pokalbis ilgainiui tampa nebesuprantamas pašaliečiams. Kiekvienas pokalbis turi slaptumo, kurio sienoms plonėjant, mes vis dažniau reiškiame vien bendras nuo-

mones, keičiamės konvencijų formulėmis ir nieko neįpareigojančiais vertinimais. Heideggeris visiškai neatkreipė į tai dėmesio; dideli ir maži hitleriai, glūdintys kiekvienam koridoriuj, kiekvienoj auditorijoj ir kiekviename bare, kur einama atsipalaiduot ir pamiršt apie reikalus, – štai kas kuria *das Gerede* – „šneką".

Esama taip pat ir sąjungininkų – pašaliečių, suinteresuotų paskatinti komunikaciją tarp mūsų. Verslo kompanija nori, kad padalinio nariai tarpusavyje bendrautų; iškilus ginčams, policija nori, kad mes, prieš juos kviesdamiesi, susižinotume tarpusavyje. Net autoritarinės vyriausybės nori, kad piliečiai pasidalintų bent jau savo būgštavimais bei rezignacija.

Kai mums nepavyksta komunikuoti, mes kviečiamės į pagalbą pašaliečius. Mes užsirašome klausytis kursų, nes norime iš profesorių išmokti nustatyto diskurso formų meistriškumo ir sužinoti nūdienos debatų padėtį, kad gebėtume sėkmingai perteikti savo įžvalgas. Mes kreipiamės į mokslo bendriją, pasitelkiame jos įsigalėjusį žodyną bei retorikos formas, mėgindami susižinoti su kolegomis mokslininkais iš Japonijos ar su Afrikos žemės ūkio darbininkais. Nustatęs, kad egzistuoja jo protas ir mintys, Descartes'as kreipiasi į didįjį pašalietį, į Dievą, ir tik paskui imasi klausimo, ar egzistuoja kitų protai ir kaip su jais galima komunikuoti.

Sokratas, kuris filosofiją pavertė sąvokų skaidrintoja, neprivalančia perteikti doktrinos, kaip ir filosofai analitikai, kaip ir nesenų laikų filosofai pragmatikai, padarė ją komunikacijos lengvintoja. Sokratas, buvęs kareivis, tapęs visuomenei tarnaujančiu filosofu, kovojo prieš tauškalus ir prieš barbarus, kurie yra tikrieji tiesos priešai.

Tačiau Michelis Serres'as Sokrato pastangą interpretuoja taip: pašalinti triukšmą racionalioje bendruomenėje reiškia paversti jį kova prieš pasaulio gaudesį, o kovą prieš pašalietį – kova prieš empiriką.

SIGNIFIKATAS, SIGNIFIKANTAS, REFERENTAS

Komunikuoti – vadinasi, suprasti, jog skleidžiamas signalas kalbėtojui ir klausytojui reiškia tą patį. Ir taip pat sutarti, jog skleidžiamasis signalas reiškia tą patį, ką ir anksčiau paskleistasis. Sutartinių signifikantų reikšmė skirtingu laiku ir skirtingose vietose atpažįstama kaip tapati; Husserlis išraiškų reikšmę apibūdina kaip idealią. Reiškmės egzistuoja ne anapus laiko ir erdvės, o dėl neribotos galimybės kartotis ir dėl neribotos galimybės būti žymimoms bet kur ir bet kuriuo metu siunčiamų signifikantų.

Kalboje žodis nepasitaiko pirmą ar paskutinį kartą. Žodis turi reikšmę tik jeigu gali būti pakartotas. Pasenę ir pasyvūs žodžiai vis dėlto retsykiais minimi – minimi lingvistų ir literatūros tyrinėtojų – ir gali būti kalbon sugrąžinti; jų nėra visiškai atsisakyta. Kai žodis nukalamas pirmąsyk, kad galėtų įeiti į kalbos vartoseną, privalo pasirodyti jau priklausęs tos kalbos struktūroms, paradigmoms ir formulavimo taisyklėms.

Ne tik signifikacija, bet ir signifikantas yra idealus. Tariant garsą signalizuoja ne iš tikrųjų girdimas jo ypatingas skambesys, bet susiformavęs girdimasis signalas, laikomas idealiai tapačiu kitų, anksčiau ištartų ir dar tarsimų garsų skambesiui. Girdėti garsus kaip žodžius, girdėti triukšme signalus, – vadinasi, abstrahuotis nuo jų konkrečių realizacijų – soprano ar boso, silpno ar galingo skambesio, tylumo, garsumo ar tempo – ir klausytis tiktai diferencinio bruožo,

pagal susitarimą darančio garsą aiškia konkrečios kalbos fonetinės sistemos fonema. Kaip signifikantas žodis yra abstrakcija ir idealizacijos produktas.

Kad atpažintum tai, kas parašyta, reikalingi epigrafikos įgūdžiai, leidžiantys atskirti blogai užrašytus raidžių bei žodžių bruožus. Per geometrijos pamoką abstrahuojamasi nuo fakto, kad mokytojos lentoje nupieštas brėžinys tik apytiksliai gali būti pavadintas lygiakraščiu trikampiu ar apskritimu. Kai ji skriestuvu brėžia apskritimą, nekreipiame dėmesio į tai, kad tuo metu pieštuko kampas pakrypsta, o linija viename šone išeina storesnė negu kitame. Skaitytojas sistemingai ignoruoja ne tik klaidingas linijas, bet ir konkretybes, neišvengiamas materializuojant raides. Jis nekreipia dėmesio į tai, ar jos užrašytos mėlynu, ar juodu rašalu, surinktos *Courier 10* ar *Courier 12* šriftu. Skaitymas yra ypatingas būdas matyti, jis „išgarina" popieriaus ar kompiuterio ekrano substratą, atspalvį bei faktūrą ir regi raštą kaip vinguriuojantį žaltvykslių kelią erdvėje, nesusijusioje su materialiąja daiktų tvarka.

Komunikuoti – tai būti patyrusiam tą dematerializuojančią regą, kuri piešinį regi kaip raštą, ir tą dematerializuojančią klausą, kuri garsų srautus girdi kaip žodžius bei frazes. Tai reiškia nustumti kaip triukšmą tariamų žodžių konkretų tembrą, aukštumą, garsų bei intonacijos kiekybę ir nustumti – kaip baltąjį triukšmą – regimų piešinių tam tikrą spalvą, rašyseną bei šriftą. Žodinė, taip pat ir gestų bei mimikos kalbos signalais paremta komunikacija priklauso nuo to, kaip ugdomi įgūdžiai eliminuoti signalų vidinį triukšmą ir dematerializuoti regą bei klausą.

Kad galėtum komunikuoti su kitu, pirmiausia reikia terminų, kuriais komunikuojama su vienas kitą keičiančiais savos patirties momentais. Jau vien turėti terminą, kurį

tardamas dabar, laikai tuo pačiu, ištartu prieš minutę, – tai turėti garsų derinį, balsinę išraišką, dematerializuotą kaip signifikantą žodį. Kai žodžiais perteikiame ką nors kitam, – iš kur žinome, jog komunikacija pavyko? Mes girdime kitą kalbant apie perteiktą patirtį, atsiliepiant į ją, siejant ją su kitomis patirtimis tais terminais, kuriuos ir patys būtume pavartoję. Tam, kad atpažintume kito žodžius kaip tuos, kuriuos patys esam vartoję ar galėtumėme vartoti, mes juos departikuliarizuojame, atmesdami empirines ypatybes: aukštumą, tembrą, ritmą, įtemptumą ir stiprumą – jų skambesį. Žodis atsiejamas nuo savo foninio triukšmo bei nuo vidinio triukšmo, atsiradusio tariant. Maksimaliai pašalinus triukšmą, komunikacija tarp pašnekovų būtų tokia sėkminga, kad jie patys būtų visiškai vienas kitu pakeičiami.

Mūsų komunikuojamos reikšmės – būdai, kuriais mes nurodome daiktus ir situacijas, – yra abstraktūs esiniai: pasikartojančios formos. Signifikantai, kuriais mes komunikuojame, irgi abstraktūs, universalūs: jie idealūs. Bet ir referentai taip pat yra abstraktūs ir idealizuoti esiniai.

Jeigu mes kalbame kam nors apie kalnus, tatai darome, nes tasai kalnų gamtovaizdis mums bylojo; jei kalbame apie raudonas, o ne rudas duris, tai dėl to, kad durys siuntė signalus vibracijomis, palietusiomis mūsų akis. Jei mūsų žodžiai, mūsų vienas kitam adresuojami signalai, turi referentus, taip esti dėl to, kad daiktai siunčia mums signalus, ar bent jau skleidžia juos apskritai.

Aplinkoje knibždėte knibžda signalų, be perstogės sklindančių iš visų daiktų konfigūracijų ir visų jų paviršių. Matyti raudoną spalvą, pagauti durų ar kito reginio signalus, – vadinasi, milžinišką nerelevantiškų ir prieštaringų signalų kiekį priskirti prie foninio triukšmo.

Tačiau raudoną spalvą pavadinti žodžiu, kurį jau anksčiau esi vartojęs raudoniems daiktams nurodyti ir kurį vartos pašnekovas, tų durų nematantis ar matantis jas savaip, – vadinasi, perfiltruoti gausybę signalų, skleidžiamų būtent šių durų šios vėlyvos popietės saulėje ar šešėliuose ir priimamų kaip tik tuo metu čia stovinčio žmogaus. Tai, ką mes perteikiame žodžiu ir sąvoka „raudona", yra tas šių durų elementas, kuris gali pasitaikyti ir kituose daiktuose, žymimuose būtent tuo žodžiu. Priimti referentų signalus, kad juos galėtumei komunikuoti, – tai ne tas pats, kas apčiuopti juos, pajusti jų grūdėtumą, minkštumą bei įtampą, kuriais kiekvienas daiktas atkakliai ir su niekuo nesidalydamas užpildo užimamą vietą. Tatai reiškia regėti durų raudonį, girios gūdumą ar lapų kontūrus kaip sustandartintus raštus, įspaustus į neįžengiamą daiktų tankį. Tik šitoks sulyginantis ir neatpažįstantis suvokimas gali būti komunikuojamas, teigia Serres'as. „Kiekvienas suvokiamas objektas, – skundžiasi jis, – gali būti atpažįstamas be pabaigos: turėtų egzistuoti atskiras žodis kiekvienam apskritimui, kiekvienam simboliui, kiekvienam medžiui ir kiekvienam balandžiui; atskiras žodis vakardienai, šiandienai ir rytdienai; pagaliau ir atskiras žodis, nelygu, ar suvokėjas esi tu, ar aš, nelygu, ar vienas iš mudviejų yra supykęs, pavydo graužiamas ir taip toliau *ad infinitum*."[3] Komunikuoti – tai nurašyti kaip triukšmą ištisą signalų srautą, kuriuos siunčia kiekvieno daikto konkretumas, perspektyvos sąlygoti, išskirtiniai ypatumai.

Abstrahuotis nuo pasaulio triukšmo reiškia būti racionalistu. Jau pirmoji komunikacijos pastanga pradeda tą numaterialinimą, kurį toliau tęs mintis. Pastanga perteikti formą, nepriklausomą nuo jos empirinių realizacijų, vainikuojama įteisinant universalumą, moksliškumą, matematiškumą.

3. Ibid., p. 70.

MIESTAS, MAKSIMALAI IŠVALYTAS NUO TRIUKŠMO

Mes atsigręžiame vienas į kitą, kad siųstume signalus, kurie gali būti primami, atpažįstami ir pakartojami, o aplink mus driekiasi dūzgiantis, zvimbiantis, murmantis, traškantis ir gaudžiantis pasaulis. Mūsų pašnekovas priima informaciją nesiklausydamas mūsų garsų aukštumo, stiprumo, prozodijos ir švogždesio, bet kreipdamas dėmesį tik į atpažįstamą, pakartojamą formą, o ypatingą mūsų balso bei sakinio skambesį skirdamas prie pranešimo vidinio triukšmo. Ir į mūsų pranešimo nurodomą daiktą, situaciją ar įvykį jis žvelgia kaip į pasikartojantį bei abstraktų esinį, ne kaip į ypatingą virpantį tankį, nugrimzdusį pasaulio klampumon ir skleidžiantį savo būdingus signalus, trukdymus bei triukšmą. Komunikaciją sukuria praktika abstrahuotis nuo daiktų empirinės dirvos. Pašalinti triukšmą, – vadinasi, sėkmingai priimti žinią. Ją perteikti – tai vėl pasiųsti abstrakčią formą. Abstrakcija išlaikoma komunikacijos priemonės.

Bendruomenė, gimstanti komunikuojant, yra pašnekovų sąjunga, – pašnekovų, kurie visi yra šiapus, kurie viens kitam nėra *Kitas*, bet visi – *To Paties* variantai, draugėn vienijami bendro siekio atremti teršiančio triukšmo potvynį.

Sokratiškoji pastanga užmegzti ryšį su pašaliečiais iš tikrųjų yra pastanga įkurti idealią universalios komunikacijos respubliką – miestą, maksimaliai išvalytą nuo triukšmo[4], o ne racionaliai patvirtinti, kad egzistuoja Atėnų respublika. Mėginama pradėti mokslinį bei matematinį diskursą ir nutildyti pasaulio gausmą. Iš abstrakčių matematinių esinių konstruojant objektyvią gamtos reprezen-

4. Ibid., p. 68.

taciją sukuriama kvazitobulos komunikacijos bendruomenė, perregima rusoistinė bendruomenė, kurioje tai, kas formuluojama kiekvieno galvoje, yra taip pat formuluojama ir kitų galvose. Mūsų laikais tokia bendruomenė turėtų atsirasti, nes visa informacija koduojama skaitmeniniu pavidalu ir per palydovus transliuojama į kosminės erdvės tylumas.

Bet ar iš tikrųjų universalus, abstraktus, objektyvus mokslinis diskursas yra nepartikuliarizuotas ir kiekvieno diskursas? Negali būti atsitiktina, jog filosofuoti – tai kurti savą filosofiją, tokią filosofiją, kuri tau išnykus ir subyrėtų. „Jei filosofija yra autobiografiška ta prasme, kuria mokslas toks nėra...", – sakiau aš, kai viena mokslo filosofė mane nutraukė, užginčydama šią perskyrą. „Paika tvirtinti, – jeigu Einsteinas nebūtų išradęs būtent tokios reliatyvumo teorijos, tai kas nors kitas būtų tai padaręs, – prieštaravo ji. – Dabar jau visi supranta, kad tie duomenys, su kuriais jis dirbo, ir tos teorijos, kurias jis mėgino integruoti, galėjo būti suformuluotos ir integruotos begale skirtingų įsivaizduojamų ir kol kas dar neįsivaizduojamų būdų. Jeigu Einsteinas nebūtų laiku pasprukęs iš nacistinės Vokietijos, visiškai pagrįstai galime manyti, jog mes taip ir neturėtume būtent tokios reliatyvumo teorijos." Terminas „elektra" skirtingą dalyką reiškia televizorių remontininkui ir inžinieriui elektrikui, dirbančiam su miestų jėgainių generatoriais ar su laboratorinių bangų šalinimo ekranų įranga (CAT-*scan*), šio žodžio reikšmė kitokia ir meteorologui, ir kietų kūnų fizikui, ir astronomui. Ji vis kitokia kiekvienoje laboratorijoje; kiekvienas mokslininkas, dirbdamas su skirtingais modeliais bei paradigmomis, nužymi skirtingas savo terminų trajektorijas. Naujas koncepcijas generuoja ne vien naujos hipotezės bei vis nauji eksperimentai; kai

vienas mokslininkas skaito kito mokslininko darbą, skaitančiajam terminai gali judėti skirtingom nei autoriui sąvokinių operacijų trajektorijom.

Tad ar Serres'o piešiamas idealas – perduoti žinias maksimaliai tiksliai, visiškai išvalytos nuo triukšmo visuomeninės erdvės industrijoje, – nėra tik dar vienas prekyvietės stabas – komunikacijos teorijos (išrastos tam, kad tarnautų mūsų militariniam-industriniam kompleksui) stabas?

Serres'o argumentacija verčia jį su triukšmu tapatinti visą empiriškumą. „Izoliuoti idealią formą, – vadinasi, padaryti ją nepriklausomą nuo empirinio pasaulio ir nuo triukšmo. Triukšmas yra empirinė pranešimo dalis, lygiai kaip empirinis pasaulis yra formos triukšmas."[5] „Tasai ‚trečias brolis', kuriuo reikia nusikratyti, – daro išvadą Serres'as, – yra empirikas su savo empiriniu pasauliu. [...] Kad būtų įmanomas dialogas, turi užmerkti akis ir užsikimšti ausis prieš sirenų giesmę bei grožį. Vienu mostu mes pašaliname klausą ir triukšmą, regą ir nevykusį piešinį; vienu vieninteliu mostu mes suvokiame formą ir suprantame vienas kitą."[6]

Racionalistai – matematikai, mokslininkai ir stebuklingieji graikai – eliminuoja signalus, siunčiamus empirinių partikuliarybių ir perteikinėja tik abstrakčias idealybes; empirikai susirenka visus trukdymus, kuriuos skleidžia empirinių realijų partikuliarybės, ir vartoja skirtingus žodžius kiekvienam apskritimui bei kiekvienam balandžiui, apskritimams bei balandžiams, kuriuos savaip mato kiti, apskritimams bei balandžiams, suvokiamiems mėsėdžių pašnekovų akimis, pavydo ar godulio temdomomis. Jie – tai piktieji trukdymo genijai, kaktomuša besibrukantys į

5. Ibid., p. 70.
6. Ibid., p. 70.

kiekvieną pastangą komunikuoti neabejotinos informacijos vienetą kitam. „Juo labiau [empirikai] teisūs, tuo mažiau mes juos girdime; galop jie kelia vien triukšmą."[7]

Empirikai – tai pasaulį valdantys demonai. Bet negalì įsisavinti vis daugiau šių efemeriškų tikrinių vardų pasaulio signalams įvardyti: tenka su jais kovoti. Vienintelė išeitis – kartu su Leibnitzu tarti prieš Locke'ą, jog „empirizmas visad būtų teisus, jei neegzistuotų matematika"[8]. Bendruomenė, užmezganti komunikaciją, tikrumo įrodymu turi laikyti tai, jog ji egzistuoja. Vienintelė išeitis – „*nenorėti* klausytis Protagoro ir Kaliklio, – nes jie yra teisūs". „Tatai nėra argumentas *ad hominem*; – rašo Serres'as, – tai vienintelė įmanoma logiška gynyba"[9]. Bendruomenė, kurios norėti yra mūsų prievolė, nesiekia klausytis nežmogiškų daiktų glosolalijų – pasaulio dūzgesio, čirškesio, murmesio, traškėjimo ir gaudimo, – klausytis mikčiojančių balsų, virpesių bei švogždimo, bet privalo trokšti tobulai suderintos klausos, kad girdėtų kosmoso edrvėje palydovų transliuojamą matematiką.

Kaip nepaprastai apvainikuoja senovės sokratinę dialogo filosofiją dabar ją užbaigianti nūdienė komunikacijos teorija! Kova, kad būtų sukurtas perregimas intensyvumas, yra grumtynės prieš pasaulio signalų retransliatorius. Komunikacija priklauso nuo nekomunikacijos (ir yra jos antroji pusė), tai yra priklauso nuo *noro* nekomunikuoti ir grumtynių, kad būtų nutildyti empiriniai demonai. Racionalumui ir logikai belieka vienintelė logiška gynyba – tai aktyvi ir kovinga valia nesiklausyti Protagoro ir Kaliklio, – nes jie yra teisūs!

7. Ibid., p. 70, past. 11.
8. Ibid., p. 70, past. 12.
9. Ibid., p. 70, past. 12.

SUSIDŪRIMAS SU KITU

Komunikaciją Serres'as vaizduojasi kaip keitimąsi išraiškomis, turinčiomis tą pačią informacinę vertę tiek gavėjui, tiek siuntėjui, išraiškomis, kurių vertė sumažėja iki apyvartinės vertės. Tokios išraiškos, kurios atpažintų tai, kas skiria vieną apskritimą nuo kito, vieną simbolį, medį ar balandį nuo kito, vieną vakardieną, šiandieną ar rytdieną nuo kitos arba tavo piktą ar pavydo aptemdytą suvokimą nuo manojo, – tokios formuluotės neturi komunikacinės vertės. Toliau Serres'as vaizduojasi pašnekovus kaip siuntėjus ir gavėjus, kurie pasikeičia funkcijomis. Tokiu mastu, kokiu priimtasis signalas buvo išsiųstasis, ir komunikuotas pranešimas, buvo abstraktus bei nepartikuliarizuotas , kiekvienas pokalbio partneris virsta tapačiu kitam: klausytojas tampa kalbėtoju, sakančiu tai, ką girdėjo, o gavėjas – to, ką priėmė, šaltiniu.

Serres'as įrodinėja, esą dialogo metu abu pašnekovai „jokiu būdu nėra priešiški“[10], bet *To Paties* variantai, nes klausėjas ir atsakovas pasikeičia vaidmenimis, – šaltinis tampa priėmėju, o priėmėjas šaltiniu, ir tatai vyksta „tam tikru ritmu“. Bet ar šis ritmas kaip tik ir nesupriešina jų? Ar tasai laiko tarpsnis, kai signalas išsiunčiamas ir priimamas, nesudaro histerezės, kurios metu pradedama trukdyti ir klaidingai interpretuoti? Ar Serres'o vaizduotės kuriamoje idealioje respublikoje, – komunikacijos mieste, maksimaliai išvalytame nuo triukšmo, – siųsti ir priimti signalus nereikėtų vienu metu? Kuo mažiau laiko užtrunka komunikacija, tuo mažiau išeikvojama termodinaminės energijos ir pasitaiko entropijos. Modelį įsivaizduotume kaip du modemus, simultaniškai perduodančus ir priimančius informacijos vienetus.

10. Ibid., p. 67.

Tačiau ką nors teigti nėra tas pats, kas paprasčiausiai pasidaryti momentiniu šaltiniu, siunčiančiu formuluotę, dėl savo abstraktumo tampančią ekvivalentiška bet kam, ką pašnekovas siunčia bei priima ar gali siųsti bei priimti; ką nors teigti, – vadinasi, kam nors siūlyti patvirtinti, užginčyti ar teisti. Pasiūlyti save kaip diskurso subjektą – tai atsiverti priešpriešai ir diskreditacijai. Tapti diskurso subjektu – tai pavesti save kito valiai. Jau vien pasveikinti kitą reiškia pripažinti jo arba jos teisę į save.

Pateikti kam nors klausimą nėra tas pat, kas paprasčiausiai pasidaryti priėmėju, laukiančiu informacijos, kurią greitai vėl pasiųsi; tai yra apeliuoti į kitą, prašant pačiam neprieinamo. Paklausti ar net pasveikinti kitą, – vadinasi, apnuoginti savo neišmanymą, stoką ir skurdą bei prašyti pagalbos tau nesimetriškąjį.

Kreiptis į ką nors nereiškia paprasčiausiai kreiptis į informacijos šaltinį; tai reiškia kreiptis į atsiliepsiantįjį, kuris prisiims atsakomybę už atsakymą. Laikas, delsiamas tarp teiginio ir atsako, – tai laikas, per kurį kitas, nors ir būdamas čia, priešais tave, atsitraukia į ketvirtąjį matmenį, – atsitraukia, darsyk patvirtindamas savo kitoniškumą, pakildamas virš savivaizdžio; ir kità atsitraukia, visuomet iškildama viršum to, kaip ji man atrodo ir kaip aš jai atrodau, – kad tai užginčytų arba patvirtintų.

Įsitraukti į pokalbį su kitu, – vadinasi, sudėti ginklus ir atsisakyti gynybos, atlapoti savo pozicijų vartus, atsiverti kitam, pašaliečiui, ir atsiverti netikėtumams, priešpriešai bei kaltinimams. Tai – statyti ant kortos visa, kas atrasta ar sukurta. Įsitraukti į pokalbį – tai grumtis su triukšmu, su trukdžiais ir teisėtais kažkieno interesais, visad besiklausančiais vyresniaisiais broliais ir mažaisiais hitleriais, – kad atsivertum svetimam, baliečiui ir actekui, atsivertum aukoms ir atstumtiesiems, palestiniečiams, kečua ir krou

indėnams, svajotojams, mistikams, pamišėliams, kankiniams ir paukščiams bei varlėms. Į pokalbį įsitraukiama tam, kad kitam taptum kitu.

PRANEŠIMO TRIUKŠMAS

Mes esame reikalingi kaip veiksmingos naujų sakinių priežastys, naujos informacijos, formuluojamos senais žodžiais, gamintojai. Tačiau savo partikuliarybėmis, savosios perspektyvos sąlygojamais požiūriais ir būdingais sugebėjimais siųsti bei priimti pranešimus mes esame triukšmo dalis. Laiką, reikalingą suformuluoti sakinius, užpildo mūsų pačių balsų neskaidrumas. Kokia perregima galėtų būti komunikacija, jeigu ją perduodantys kanalai neturėtų pasipriešinimo: nebūtų melodingo, pompastiško, užsikertančio, tuos sakinius tariančio balso!

Argi komunikacija neapima ir to, kad įdėmiai sekant pranešimą, klausomasi ir vienas kito balso triukšmo, vienas kito gyvenimo triukšmo? Kokia tai komunikacija?

Kas ypatinga, materialu, empiriška, tas gali būti be pabaigos atpažįstama, mano Serres'as. Tatai yra virtinė signalų, turinčių savo vardus trukdžių fone, kurio neįmanoma užrašyti ar atkurti. Tačiau kasdien mums pavyksta vienas kitam perteikti ne vien abstrakčią įžvalgos formuluotę, bet ir tai, kad nepakartojamai užbūrė beprasidedančios žiemos popietė, kažkieno ištartų, dar niekieno anksčiau nesakytų žodžių žavesys ar dar niekad nepatirtos jausenos keistumas. Kalba yra stulbinanti galia ribotų žodžių ir gramatinių struktūrų skaičiumi sakyti dar niekad nesakytus sakinius, kurie įvardytų dar iki tol nenutikusius įvykius.

Kiekvienas naujas sakinys, kuriuo pavyksta ką nors pasakyti, tai padaro nuosekliai deformuodamas kalboje

jau egzistuojančias sakinių paradigmas, teigia Merleau-Ponty. Kiekvienas naujas sakinys toliau lanksto, plečia ir deformuoja kodą. „Sutikime, – rašo Serres'as, – kad [...] komunikacija galimà tiktai tarp dviejų asmenų, pratusių prie tų pačių [...] formų, išmokytų koduoti ir iškoduoti reikšmę tuo pačiu raktu."[11] Bet kai amerikietis, išaugęs su indėnų legendomis, sako anglui, auklėtam legendų apie imperinius užkariautojus dvasia: „Jis drąsus...", – šitam žodžiui jiedu turi skirtingus raktus. Ir jei jie viens kitą supranta, tai todėl, kad improvizuoja pokalbiui reikiamą raktą.

Argi nėra klaidinga manyti, esą komunikuoja tiktai reikšmė, fiksuoto ar besiplėtojančio kodo skiriama žodžiams? Komunikuoja ritmas, tonas, periodiškumas, užsikirtinėjimai ir nutylėjimai. Uždususio balso skubotumas perteikia įvykių sūkurį; balsą slegianti švininė tyla išduoda slogų vietos nuobodulį. „Įrodykite", – reikalauja logocentristinė sistema, kurią garbina meno istorikas. „Įrodyk, kad mane tebemyli...", – sako Joanna Frueh, performanso kritikė, – sako tai įvairiomis intonacijomis, įvairiu garsumu ir įvairiais *crescendo*, – polemizuodama su akademiškai reikalaujančiu balsu ir sukdamasi aplink vyriškį: „Įrodykite... *Įrodyk*, kad vis dar myli mane..." „Įrodyk, kad vis dar *myli* mane..."

Mūsų burnų skleidžiamas triukšmas, užpildantis laiko tarpsnį, per kurį perduodamas pranešimas, komunikuoja daiktų triukšmą arba leidžia atpažinti juos tarp empirinės gausybės. Balsu ištardami kiekvieną mums nušvitusią empirinės detalės įžvalgą, – įžvalgą ypatingo apskritimo, medžio ar balandžio, į kuriuos žvelgėme vakar, supykę ar graužiami pavydo, – ir šitaip įsibraudami į visuotinę slaptažodžių, lozungų ir įsakymų apykaitą, išsirinkdami tam

11. Ibid., p. 65.

tikrą pašnekovą ir nutraukdami pasakojimą arba aiškinimą tam tikra intonacija, išpuoliu ar balso moduliacija, perteklingais elementais, kurie skleidžia miglą, ar ištiktukais, kurie rauda, bliauna ar atima žadą, – taip mes sėkmingai komunikuojame begalinę aspektų bei perspektyvų gausybę ir diferenciaciją, taip pat galimybę neribotai atpažinti empirines detales. Kiekvienas, manąs, neva mes tiktai keliame triukšmą, iš tiesų yra žmogus, nenorįs klausytis.

Tasai, kuris supranta, nesistengia skirti abstrakčią formą iš tono, ritmo ir balso moduliacijų, – frazei savaime būdingo triukšmo, kakofonijos, lydinčios siunčiamą pranešimą. Jis arba ji taip pat klausosi šio vidinio triukšmo, – gergždžiančio ar deginančio kvėpavimo, hiperventiliuojančių ar snaudžiančių plaučių, visokių burzgesių bei vidinio aido, – triukšmo, kuriuo pranešimas yra partikuliarizuojamas ir materializuojamas, kuriuo nurodoma ir komunikuojama empirinė realybė to, kas neribotai atpažįstama ir sutinkama, einant savuoju gyvenimo keliu.

Drauge su šiuo vidiniu triukšmu, apeliuodamas į mus ir keldamas reikalavimus, su savo materialumu atsiskiria ir stoja priešais kitas arba kita. Kitas nėra vien pasikartojanti apeliavimo į mane bei prieštaravimo funkcija; jis arba ji – tai empiriškai atpažįstamas pažeidžiamumas ir įsibrovimas. Savo kūrinį *Visage* Luciano Berio komponavo ne žodžiais, o balso elementais, iš kurių sudaromi žodžiai, – atodūsiais, aiktelėjimais, dvejojimais, švogždesiais, švilpesiais, kūkčiojimais, kikenimais, kniurzėjimu, verkšlenimu, riksmais, prunkšėjimais, murkimu, burbčiojimais ir dejonėmis, – iš kurių kartais ima ir susidaro žodžiai. Jis panardino šiuos garsus į milžinišką erdvę, kurioje dūzgia, dunda, dainuoja, dzingsi, blėsta elektroniniai garsai ir kurioje mašinų griausmas galop paskandina žmogaus

balsą. Tais garsais Cathy Berberian atsiskleidžia labiau, nei būtų atsiskleidusi savo intencijomis ir sprendimais, – čia ji apnuogina savo jautrumą, imlumą, mirtiškumą ir savo kūniškosios egzistencijos tėkmę bei spektrą.

Kaip informaciją perteikiančių išraiškų veiksmingos priežastys, mes esame lengvai pakeičiami vienas kitu. Mūsų išskirtinumas ir savybė būti neribotai atpažįstamiems randasi, girdisi iš mūsų šūksnių ir sumurmėjimų, mūsų juoko ir ašarų: iš gyvenimo triukšmo.

FONO TRIUKŠMAS

Jeigu neosokratinė Michelio Serres'o komunikacijos teorija nesuprato – *nepanoro* suprasti – komunikacijos vidinio triukšmo: pulsavimo ir svyravimo, tembro neskaidrumo ir balso tankio, gyvenimo triukšmo, kiekvienam ar kiekvienai būdingo ypatingo triukšmo, – ji taip pat nesuprato – *nepanoro* suprasti – ir foninio triukšmo, kuris supa mūsų kalbėjimą.

Garso izoliacijos ir skaitmeninio įrašo technologijų pažanga žada galimybę visiškai pašalinti foninį triukšmą. Sensorinės deprivacijos kameras septintajame dešimtmetyje išrado Johnas C. Lilly, dirbęs su delfinais ir mėgęs, kaip ir kiekvienas nardytojas, gilią povandeninę tylą bei palaimą, tad ir sumanęs ją pakartoti sausumoje. Tačiau technologija, šalinanti triukšmą, taip pat eliminuoja ir komunikaciją. Nebesant jokių girdimųjų, regimųjų bei lytėjimo foninių signalų, nebejuntamos ribos tarp vidaus ir išorės, praeities ir dabarties, suvokimo ir vaizdinių, ir netrukus apninka haliucinacijos. Jeigu, peržengus tam tikrą foninio triukšmo lygį, tampa nebeįmanoma priimti apibrėžtą signalą, tai ketinimas jį pasiųsti neberealizuojamas be tam

tikro iš visų pusių gaubiančio dūzgesio, kuris signalą sustiprintų, įterptų pauzių ir reguliuotų kryptį. Erdvės kapsulės buvo papildytos įrašytu baltuoju triukšmu – miško šlamesiais, miesto gausmu; tie įrašai pardavinėjami gyventojams, turintiems nuo garsų izoliuotus butus.

Tai, kad foninis triukšmas yra esminis dalykas komunikacijai, mes suvokiame supratę, jog mūsų kūno komunikacijos sistema signalus priima ne pasyviai atvėrusi iš anksto užprogramuotus jautrius paviršius išorės stimulams, bet išsirinkdama vieną signalą iš gausybės nerelevantiškų ir prieštaringų. Receptorinis organas gali priimti didžiulę signalų įvairovę; percepcija yra aktyvi jėga, fokusuojanti suvokimą į figūrą, izoliuojanti, atribojanti ją, suteikianti jai pavidalą, o tai, kas liko, – redukuojanti į nediferencijuotumo būklę. Jeigu kiekvieną kartą pažvelgę matome figūrą, išsiskiriančią iš gretimų objektų, tatai vyksta ne dėl fizinių stimulų, siunčiamų į mūsų tinklainę; tatai turi priklausyti nuo mūsų žvilgsnio aktyvios jėgos. Jei priėmėjui komunikacija reiškia iš fono aktyviai išskirti figūrą, tai jos be fono negali nė būti. Žiūrint į uždarą elipsės formos juodai nudažytą dėžę, vienodai apšviestą balta šviesa, juodumo nematyti, taip pat visiškai nematyti ir paviršių; viskas, kas matoma, – tai švytintis pilkas tankis. Bet jeigu ant tos dėžės sienelės priklijuojama balta popieriaus juostelė, šviesa staiga nuskaidrėja, aplinkos švytėjimas priblėsta ir susikondensuoja į juodą spalvą. Kai psichologas pasodina subjektą kambaryje taip, kad jis matytų tik vientisą plačios, vienodai apšviestos sienos paviršių, subjektas negali įžiūrėti, kaip toli nuo jo yra ta siena, iš viso nemato jokio paviršiaus, regi aplink save tik gilią terpę ir negali pasakyti, kokios ji spalvos. Johnas Cage'as, sykį išėjęs iš kambario, izoliuoto nuo garsų, pareiškė, jog nėra tokios būklės kaip tyla. Tame kambaryje

jis girdėjęs šnarant, pulsuojant, švilpčiojant, zyziant, skimbčiojant ir girgždant, – tai jo raumenų ir liaukų veikla rezonavo su nesibaigiančio atmosferos judėjimo virpesiais ir grumėjimu.

Jei priimti apibrėžtą signalą yra skirti skambantį lauką į figūrą ir fono dūzgesį, tai jį išsiųsti – paversti to lauko gausmu. Komunikacijos teorija fono dūzgesį identifikuoja kaip daugybę nerelevantiškų arba prieštaringų signalų. Pavadinti jį triukšmu – tai laikytis požiūrio, būdingo individui, kurio teleologinė skirtis yra būti idealios respublikos piliečiu, – respublikos, maksimaliai išvalytos nuo gyvenimo triukšmo ir nuo empiriškumo: stebuklingosios Graikijos ar absoliučiai perregimos rusoistinės visuomenės piliečiu. Mes visiškai kitaip suprasime foninį triukšmą, jei į tarp mūsų sklindančią balsinę raišką pažvelgsime iš evoliucinės biologijos perspektyvos.

Vieną dieną, mėgindamas išvairuoti per chaotišką Teherano gatvių eismą, sulig kiekvienu kryptelėjimu susilaukdamas pypsėjimų iš automobilių, važiuojančių greta, paskui mane ir priešais, tarstelėjau atsitiktiniam keleiviui, kurį buvau paėmęs, kad šitokiu būdu įveikęs penkis kvartalus, jaučiuosi nelyginant į kelio vidurį išrėpliojęs driežas, pašertas blogais antidepresantais. „O, jie nenaudoja signalo kaip mes, vakariečiai, kad perspėtų ar pagrasintų, – pasakė mano pakeleivis. – Jie kaip putpelės – lesa prinokusius kviečius lauke ir krykauja". Jis turėjo galvoje, jog jie kuria garsinę aplinką, kurios padedami simbiotiškai vienas su kitu susilieja. Supratau jį išsyk, nes mintyse akimirksniu iškilo tos ilgos naktys, kai važiavau per Turkiją ir Iraną, kai pasiekti kitą miestą prireikdavo ne valandos, kaip būdavau paskaičiavęs, bet šešių, nes sugaišindavo beviltiškai apleistas kelias ir patvinusios

upės, ir prisiminiau tąnakt pagalvojęs, jog vairuoti automobilį – tai absoliuti atsiskyrėliško būvio forma, kurią galų gale išrado civilizacija. Kai vidury nakties esi vienui vienas viešbučio kambary kur nors svetimoj šaly, negali staugdamas išlieti savo vienatvės ir apleistumo, nes kas nors už sienos būtinai tave išgirs, tačiau jeigu nakčia važiuoji plentu, gali sau rėkti, kiek tinkamas, ir nė vienoje iš mašinų, prasilenkiančių su tavim priešinga kryptimi, nieks nieko neišgirs. Kai važiuoju kur toli naktį, būtinai, nelyg Simonas Stulpininkas ant savo stulpo Egipto dykumose, leidžiuosi į radikaliausias dvasines pratybas tema *Memento mori*, apžvelgdamas savo gyvenimo prasmę ar beprasmybę priešais plytinčiose kosminėse erdvėse. Su pypsinčiais signalais ilgesio ar vienatvės klyksmai prasismelkia pro ūžesio lukštą, kuriuo apsigaubia judantis automobilis, jie susilieja ir tampa bendri.

Gyvendamas su paukščiais, matai, kaip jų skleidžiamo triukšmo lygis nenusileidžia namo keliamam triukšmui, vėjui, kuris pradeda šnabždėti ir švilpauti langinėse, neatsilieka, kai tu pasuki patefono garso reguliatorių. Gyvūnų balsinę raišką provokuoja grumantys ir skrebenantys negyvi daiktai; žuvys leidžia garsus drauge su srovėmis, o paukščiai čirškia su vėjyje girgždančiu mišku. Gyventi, – vadinasi, aidu atliepti vibruojančius daiktus. Materialiems daiktams būti, – vadinasi, rezonuoti. Daiktuose esama garso, kaip daiktuose esama šilumos ir šalčio, ir daiktai rezonuoja, kaip jie spinduliuoja savo šilumą ar savo šaltį. Putpelės ir albatrosai, varnos ir kolibriai, kojotai ir ruoniai, žuvys ir didieji banginiai, krokodilai infragarsu, o vabzdžiai maldininkai – ultragarsu tęsia ir aidu atkartoja šakų girgždėjimą, lapų šnarėjimą, upelių čiurlenimą, pelkių dujų šnypštimą, vėjų sūkuriavimą, uolienų slankiojimą ir žemės plokštumų trintį.

Šis triukšmas analitiškai neišskaidomas, kaip pageidautų komunikacijos teorija, į daugybę signalų, informacijos vienetų, kurie yra nerelevantiški ar prieštarauja vieni kitiems: kurie, pasak Serres'o, tampa *abejotini*. Triukšmas figūruoja kaip skambesys bei balsinė raiška, kurie, nelyginant mūsų girdimas svirplių sparnelių skrebėjimas, nepraneša jokios žinios.[12] Olivier Messiaen'as savo kūrinyje *Chronochromie* nesukomponavo į muziką, ritmą, harmoniją ir melodiją daugybės džiunglių paukščių skleidžiamų signalų, jo turėtų didžiulėje paukščių balsų įrašų kolekcijoje; klausydamiesi *Chronochromie*, mes girdime metalų garsus – cimbolus, varpelius, plokštes, vamzdžius ir dildes, medžio garsus – raudonmedį, ąžuolą ir bambuką, odas – stygas ir būgnus, pluoštus – šluoteles, be to, dar virvę, gumą bei skysčius, girdime visa tai transformuojantis į pašėlusiai džiūgaujantį galybės plunksnuotų ir skraidančių padarų klegesį. Ir mums besiklausant, tasai klegesys vėl pakinta, virsdamas mūsų pačių garsais.

Ir mes taip pat komunikuojame tai, ką komunikuojame, drauge su foniniu triukšmu, ir sykiu komunikuojame foninį triukšmą. Komunikacija vyksta, kai žemės, vandenynų ir dangaus vibracija surenkama, kondensuojama bei išskleidžiama tavo kūno ertmėse, o tada paleidžiama, ir jos aidą išgirsti sugrįžtant su vėju ir jūra.

Irian Džajoje* regėdavosi, jog kad ir koks būtų vėlyvas metas, visuomet atsiras kas nors, kas negali užmigti ir savo nemigos valandas leidžia dainuodamas ir mušdamas

12. Svirpliai bendrauja ultragarsiniu dažniu, pernelyg aukštu, kad jį galėtų išgirsti žmogaus ausis. Diane Ackerman, *A Natural History of the Senses*, New York: Random House, 1990, p. 195.

* Vakarų Iriano sritis, užimanti Naujosios Gvinėjos salos vakarų dalį. (*Vert. past.*)

būgną. „Gal jie ruošiasi kokiai ceremonijai ar šventei?“, – paklausiau misionieriaus, kuris buvo mane priglaudęs, su juo dabar laukėme kalėdinių vidurnakčio mišių. „Ne, – atsakė jis. – Taip būna kiekvieną naktį. Tiesą sakant, jie bijo nakties. Jie kaip vaikai“, – pridūrė, ir šiuose žodžiuose nugirdau jo metų nuovargį. Tačiau jųjų balsai man neatrodė sklindą iš baimės sukaustytų krūtinių. Man jų monotoniškai traukiama daina ir traliavimas skambėjo taip, lyg pasigautų ir tęstų garsus, kuriuos leidžia jų pačių gerklės bei kitos gerklės, garsus, kuriuos skleidžia pelkynai, nakties paukščiai ir vėjai. Le Clézio ilgai gyveno su indėnais Čiape, Meksikoje ir Panamoje; gyventi tarp jų – tai gyventi jų muzikos dienas ir naktis: muzikos, griežiamos bambuko stiebais, skylėtais vamzdeliais, būgnais, kriauklėmis, tarškynėmis, taip pat ir balsu – įtemptu falcetu, kai gerklė virsta fleita ar švilpyne. Le Clézio girdėjo tą muziką ūžiant tropiniam miškui – šunims skalijant, beždžionėms klykaujant, agučiams, vanagams, jaguarams rėkaujant ir varlėms kvarkiant, gausme, kuris tropiniuose miškuose naktimis nepaliauja. Jam atrodė, kad kiekvienas muzikologas, sintezatorių pilnose Paryžiaus ir Frankfurto laboratorijose išstudijavęs indėnų muzikos įrašus, būtinai ims sieti ypatingus jos garsų aukštumus, gamas, ritmus ir frazavimus su kultūros vertybėmis bei konvencijomis ir mėgins čia įžiūrėti ryšį su jų mitais bei tragiška kultūros istorija. Tačiau indėnų muzika – tai šūksnių ir rečitatyvų muzika, neturinti melodijų ar harmonijos, muzika, sukurta ne šokiams ir ne tam, kad patiktų; tai yra muzika, kuria jie regi, girdi ir jaučia nakties anesteziją. „Melodinga muzika pirmiausia yra įsitikinimas, kad laikas takus, kad įvykiai kartojasi ir kad esama to, ką mes vadiname ‚prasme‘.“ Tačiau „indėnui muzika neturi prasmės. Ji neturi trukmės. Neturi nei pradžios,

nei pabaigos, nei kulminacijos".[13] Žodžiai – tai kalėjimai, kuriuose žmogaus pavidalu kalinama alsuojanti gyvybė; muzikoj be melodijos ir be prasmės indėnas girdi gyvūnijos, augalijos, mineralų ir demonų pasaulius. Jos reikia klausytis tenai, Lankadonės tropinių miškų naktyje, suprantant, jog ši „muzika" nėra estetinis produktas, kitaip tariant kūrinys, kuriamas vienos žmogiškosios subjektyvybės, mėginančios perteikti pranešimus ar tokias imanentines būsenas kaip nuotaikos, jausmai, vertybės kitai žmogiškajai subjektyvybei. Ji yra miško šnaresių, smėlynų šnabždėjimo ir dangaus kūnų dūzgimo tąsa.

Atskirta nuo gyvosios ir negyvosios gamtos balsų, grumėjimo, girgždesių ir ūžčiojimų, muzika tampa vien žmonių komunikavimo priemone. Ją gali papildyti žodžiai, išsakantys individų vienišumą, nugalimą žmogiškos meilės. Tačiau ši komunikacija mieste, idealiai išvalytam nuo triukšmo, sukurta gana neseniai. Vienas draugas savo moderniausia aparatūra man neseniai pagrojo vienintelį viso baliečių kečako kompaktinį diską. Klausydamasis buvau apstulbintas ir užburtas skaitmeniniu būdu įrašytų ir apvalytų garsų tyrumo, skaidrumo ir grožio. Bet po kelių minučių pagalvojau, koks tas įrašas abstraktus; klauseisi vien kečako toninio žemėlapio, lyg skaitytum koncerto partitūrą arfai, negirdėdamas tindiliuojančių *crescendo* ir nematydamas elegantiškos bei aristokratiškos arfininkės figūros, sėdinčios senosios Prahos barokinėje koncertų salėje. Jei važiuojančiam su manimi automobiliu duodavau klausyti baliečių ar Javos muzikos įrašų, niekada nesulaukdavau nieko kito, tik susierzinimo, ir atsiprašinėdamas aiškindavausi esąs pakerėtas tos muzikos visų ją lydinčių aplinkybių dėka: girdėdavau ją, kai pabaigęs

13. J.M.G. Le Clézio, *Haï*, Geneva: Skira, 1971, p. 51–52.

dienos darbą iš lėto traukdavau per tamsias ir drėgnas džiungles; kai valandą dvi lūkuriuodavau tarp liežuvaujančių baliečių, nė kiek nesijaudinančių dėl to, kad muzikantai jau dvi valandas vėluoja atvykti; kai ausis priprasdavo prie varlių kvarkimo ir nakties vabzdžių zyzimo; kai sėsdavausi ant žemės į besiplečiantį sėdančių žmonių ratą ir kai šventikas uždegdavo fakelus, žadinančius baisingas šventyklos teritoriją sergstinčių demonų figūras, o smilkalai išjudindavo žydinčiuose medžiuose ir vynuogienojuose snaudžiančias dvasias, ir žvilgantys, nuogi, ant žemės glaudžiai susėdusių žmonių kūnai imdavo linguoti, sklindant transui, senam it jūra; tada jų gyvuliški riksmai staiga pasveikindavo pasirodančius dievus, kurie įsiliedavo į žmonių tarpą: šokantys dievai, apsidarę puikiais šilkais ir batika, vainikuoti liaunastiebiais žiedais ir rūkstančiomis smilkalų lazdelėmis, nuo brangakmenių žarstą rubinų ir safyrų žiežirbas. Skaitmeninis įrašas, apvalytas ne tik nuo garsą atkuriančios įrangos triukšmų, bet ir nuo foninio atlikimo triukšmo, man rodės, tobulai neatkuria kečako šokio garsų; jis atgamina muziką. Vakarų civilizacija, XVIII amžiuje sukūrusi rinkos ekonomiką, o ir ekonominę veiklą; sukūrusi abstrakčią universalią *libido* esmę; sukūrusi žmones kaip moteris ir vyrus; sukūrusi laisvą objektyvų gamtos, istorijos ir kultūros verbalizavimą; sukūrusi kultūrą iš afrikiečių fetišų bei kurianti tapybą iš thangkų, tų kosminių diagramų ir priemonių susikaupti meditacijai, randamų Tibeto gompose, sukūrusi meną – meną menui – iš ritualų bei pilietinių ceremonijų, – ši civilizacija dabar štai sukūrė muziką iš baliečių kečako. O patys baliečiai neturi savo kalboje žodžio, reiškiančio „menas“, ir nesiklauso muzikos; naktį šventyklos teritorijoje jie supa savo klykiančius vaikus, juos maitina, plepa su kaimynais, išeina ir atsineša

užkąsti, grožisi ir negailestingai kritikuoja savo gentainį, šokantį Ramą ar Sitą, įeina į transą, iš jo išeina, transubstancijuojasi į dievus, demonus, upes, audras ir naktį. Juk iš tikrųjų, kai Bachas komponavo, repetavo ir dirigavo kantatą, jis ne šiaip kūrė muziką; jis garbino Dievą, pelnėsi dorybes ir išganymą, išlaikė dvylika savo vaikų, varžėsi su Telemannu ir Purcellu, kėlė savo globėjo kunigaikščio prestižą bei gerino savo reikalus, ir padėjo surengti vykusią šv. Kalėdų šventę visam miestui.

Muzikos kūrimas mūsų laikais, kaip ir kultūros kūrimas apskritai, neišmatuojamai praturtina mūsų paveldą ir, pasakytų Nietzsche, šią senutę žemę padaro vieta, mielesne gyventi. Kompaktinio disko muzika buvo sukurta elektroniniu būdu eliminuojant visus ribinius ir nesąmoningus signalus, sklindančius iš nemuzikinės garsinės aplinkos: kaimo, tautos ir istorijos plepėjimą; tolimą dievų ir demonų šnabždesį ir grumėjimą; lojančius šunis ir giedančius gaidžius, kuriuos iš snaudulio per anksti prižadino aušra, jų regima švytint fakelams; naktinius vabzdžius bei varles; lapų šnarėjimą; lietaus teškenimą; oro srovių nakties danguje nerimą ir uolienų klodų girgždėjimą, – pašalinant foninį triukšmą.

Mes taip pat reiškiamės balsu ir siunčiame paviršiais signalus ne vien todėl, kad turime perteikti kokią žinią. Reikšminga kalba, frazės, kuriose galima, pagal Serres'ą, atskirti kalifoniją nuo kakofonijos, pranešimą nuo triukšmo, sudaro tik abstrakčiąją kalbos dalį. Analizuodami bet kokį tekstą, gramatikos žinovai ir lingvistai didžiai nustemba, kad bet kokia šneka turi tiek daug perteklingų elementų; kokia didelė dalis to, ką sakome vienas kitam, tėra kartojimaisi, choras, šnabždesiai ir ištęstas rezonansas. Niekuo mes nesiskiriam nuo dangaus paukščių, kurie atsiliepia į vienas kito balsą, bet žino, jog visame šiame klegesy tik retkarčiais pasitaiko jiems adresuojama informacija apie

kokią nepaprasto skonio sėklą, šiandien pabertą į lėkštelę, arba apie kokį pavojų.

Tu snaudei savo kambary ir nubudęs pagalvojai, kiek čia tų valandų. Pamanei sau – kaip susivėlusi ypata ant lovos iš prancūziškos karikatūros, kurią prisiklijavai greta pagalvės tiesiai prieš akis, – „Si je continue comme ça, je ne serai jamais maître du monde!" (Jei ir toliau taip tęsiu, tai niekad nebūsiu pasaulio viešpats!). Pamėginai bent kiek stipriau pavarinėti kraują ir pakrutinti sąnarius, nuslinkai virtuvėn, pakeliui nutrenkdamas keletą daiktų, iš peties stumtelėjai duris, kad net sugirgždėjo, – vis šioks toks veiksmas toje namuos tvyrančioje kapų tyloje. Užtikai ant sofos sudribusį savo buto draugą, tysantį be gyvybės žymių nelyg šaltakraujė varlė per popietės kaitrą: „Ei, žmogau, nagi, ką čia darai, a?" Kurgi informacija? Pasakei tai, kad pažadintum vieną kitą nakties garsą, šiokį tokį ritmą, kad išjudintumei kažką aplinkui.

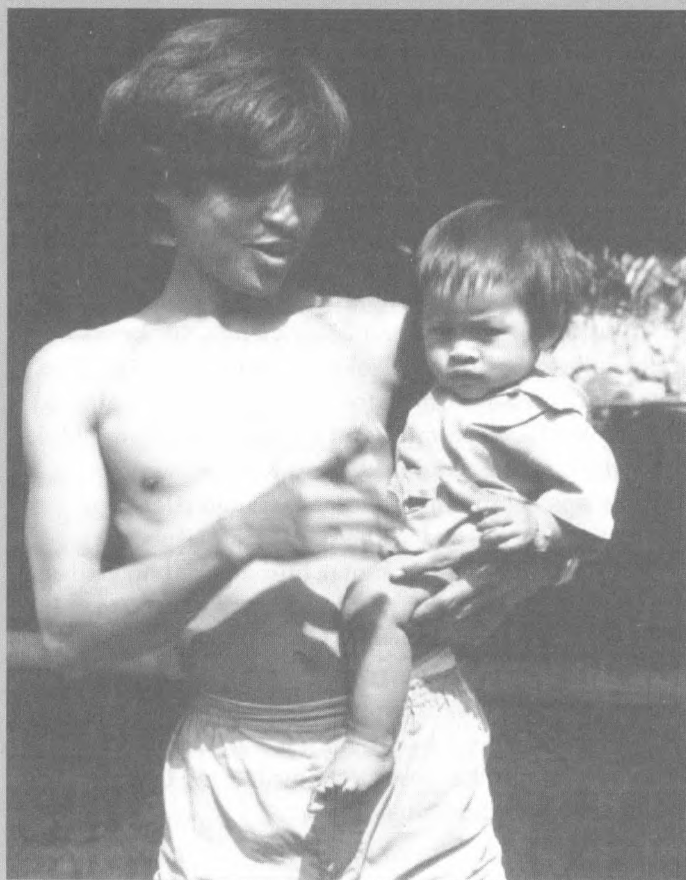
Iš supančio materialumo aido ir jo gaudesy įgyja pavidalą mūsų sakomos frazės, siunčiamos tam, kad į jį sugrįžtų. Gyvų ir negyvų daiktų skambesys – tai perteklingumas, ištęsti balsiai ir priebalsiai, švogždesiai, dejonės ir šūksniai, vapėjimas, sudarantys mūsų kalbėjimo, pranešimu nešino, *basso continuo*.

Eksperimentinės karinio-pramoninio komplekso industrijos stumiama priekin kompiuterių technologija nesąlygišką pirmenybę teikia tam, kad pranešimas būtų perduotas kaip įmanoma sklandesniu, veiksmingesniu ir mažiausiai pastangų reikalingu būdu. Kompiuterių technologija suformavo ir toliau veikia šiuolaikinę komunikacijos teoriją.[14] Betgi tiek maža iš to, ką mes sakome, turi

14. Paskutinieji Michelio Serres'o veikalai taip daug prisideda prie atstatyto empirizmo autoriteto. Greta kitų žr. *Les cinq sens*, Paris: Grasset, 1985.

kokią nors prasmę! Taip maža iš viso to apskritai pretenduoja būti rimtai traktuojama, taip daug yra vien tuščias liežuvio malimas, kuriuo mėgaujamės su tuo pačiu šiltu malonumu viduriuos, su kuriuo leidžiame sau riaugėti ir gadinti orą. Iš tikrųjų, jau seniai nurodė Nietzsche, blogas tonas yra mandagioje draugijoje dėstyti rimtus vertinimus bei plėtoti silogistiškai pagrįstus argumentus. Nemaža dalis kalbos, papildančios industriją ir iniciatyvas, kurios yra programuojamos gamtos dėsnių ar racionalaus mokslo, ir kurios funkcionuoja pačios vienos, šitokia nemaža dalis kalbos, lydinčios visokią sumaištį, nervų krizes ir netgi nelaimes, neturi jokios kitos paskirties kaip tiktai kelti juoką. Juoką, atmiešiantį aimanas, kauksmą, klyksmą, įsiliejantį į pasaulio klegesį. Kaip ir nemaža to, ką sakome apsikabindami, sakome tam, kad išleistume savo atodūsius ir savo raudas į lietų ir jūros platybes.

Visi šie meknojimai, šūksniai, burblenimai, šnabždesiai, niurzgesiai, čiulbėjimai ir juokas, visas šis triukšmas, kurį keliame būdami drauge, leidžia vaizduotis mus, sutelktomis jėgomis besistengiančius užgožti vienareikšmį pašaliečio balsą, – komunikacijos lengvintoją, įkūnijantį maksimalų triukšmo pašalinimą, – užtrenkti jį, kad idealiajame žmogiškosios komunikacijos mieste girdėtume tolimą pasaulio gausmą ir jo demonus.

Pirmapradė akistata

Esi iškviestas pas tėvą ar motiną, atgulusią mirties patalan, ir atsidūręs su ja akis į akį nežinai, ką pasakyti. O kažką pasakyti reikia.

Kitas ar kita prisiartino prie ribos – savo gyvenimo ribos, – kai nebegali daugiau nieko padaryti. Tačiau jai teks dar štai ką padaryti: numirti. Tatai ji turi padaryti, padaryti viena, negalėdama pasiremti jokia patirtim, jokiom priemonėm ar resursais. Tatai ji vis dėlto turės padaryti ir padarys – gerai ar blogai, narsiai ar netekusi sąmonės, ryžtingai ar sugniuždyta. Ji visuomet žinojo turėsianti tai padaryti, dažnai apie tai susimąstydavo, norėdavo mirti vienaip ar kitaip. Juk kiekvienąsyk, kai pasielgdavo drąsiai ar bailiai, nujausdavo šią galutinę akistatą. Aristotelis, parašęs pirmąjį Vakaruose traktatą iš racionaliosios etikos, visų dorybių sąraše drąsą paminėjo pirmąją. Ji ne tik pirmoji tarp lygiaverčių dorybių; tai – transcendentinė dorybė, visų kitų dorybių galimumo sąlyga. Juk niekas negali, nebūdamas drąsus, būti teisingas ar didžiadvasis, ar draugas, ar tiesiog nuoširdus pašnekovas. O kiekvienas drąsus poelgis yra poelgis, atliktas rizikuojant: rizikuojant savo reputacija, tarnyba, nuosavybe, savo gyvybe.

Ir tu, iškviestas būti su kitu, kuris yra prie ribos – gyvenimo vertybių, galių ribos ir jų ištakų, – pasijunti esąs prie kalbos galių ribos.

Slaugės sako: „Aš taip džiaugiuosi, kad jūs atėjote!" Mat žino, kad tu gali – privalai – padaryti kažką, ko jos nebegali: pasakyti ką nors mirštančiajam. Ką gali pasakyti? Kad ir ką sakytum, viskas dar lūpose skamba absurdiškai ir tuščiai. Tau atrodo, jog vargas ne čia, kad tu tiesiog nemoki reikiamai kalbėti ar niekaip nesugalvoji tinkamo dalyko pasakyti, nes neturi tokių situacijų patirties, bet ir pati kalba reikiamų galių neturi. Žodyne ir kombinacinių galimybių arsenale nėra galios pasakyti tai, kas turi būti pasakyta. Ir vis dėlto tu privalai čia būti ir turi kažką pasakyti. Dar niekad tau nebuvo taip aišku. Esama ir tų, kurie neina prie mirštančiojo patalo, sugniuždyti klaikaus kalbos bejėgiškumo. Jiems regisi, jog būdami bežadžiai, drauge su kitu jau yra nešami mirties ir tylos karalijon. Bet jeigu sukaupi drąsą nueiti, jau nebekyla jokių abejonių dėl to, kad privalai čia būti ir turi kažką pasakyti. Imperatyvu yra tai, kad čionai būtumei ir kalbėtumei; o ką pasakysi – galų gale vargu ar besvarbu. Galop pasakai bet ką: „Viskas bus gerai, Mama," – nors žinai, jog tai kvailystė ir net įžeidžia jos protą; ji žino, kad miršta, ir yra už tave drąsesnė. Ji nepriekaištauja tau dėl to, ką pasakei; pagaliau tai nebesvarbu, imperatyvu buvo tik tai, kad tu ką nors pasakytum, – bet ką. Kad tavo ranka ir balsas pasiektų ją ir palydėtų į niekur, kurlink ji jau nešama, kad ją aplankytų tavo balso šiluma ir tonas, jos pačios alsavimui slopstant, ir kad tavo akių šviesa sutiktų jos žvilgsnį, nukreiptą ten, kur jau nieko nepamatysi.

Kiekvienam pažįstama situacija, kai atsiveria praraja tarp to, ką sakai, ir to, ką pasakai. Situacija, kurioje sakymas, esmingas ir imperatyvus, atsiskiria nuo to, kas sakoma, ko ji lyg ir nebevaldo, ir kažin ar bereikalauja.

Racionaliojoje bendruomenėje normali yra kita situacija, – kai esminga yra tai, kas sakoma, o sakymo vyksmas

neesminis, kurioje imperatyvu yra tik tai, kad tasai, kas kalbės, – kad ir kas bebūtų, – sakytų būtent *tai*.

Tokia situacija esti, kai ne šiaip turima, kaip kiekvienoje bendruomenėje, bendra atsarga išvadų, elgesio maksimų ir įsitikinimų, perimamų iš kitų ir perduodamų toliau. Racionalioji bendruomenė kuria bendrą diskursą daug griežčiau – ir sykiu yra to diskurso kuriama. Individų įžvalgos formuluojamos visuotinėmis kategorijomis, tad gali būti atsietos nuo jas pirmąkart suformulavusiojo *čia ir dabar* sąvado. Diskursas imasi pateikti pagrindą, tai yra bendresnę formuluotę, empirinį dėsnį ar praktinę maksimą, iš kurių būtų galima dedukuoti išvadas ir veikimo būdus. Kai nustatomi empiriniai dėsniai ir praktiniai principai, individų įžvalgos paskirstomos visiems. O tada užsimojama pateikti pagrindo pagrindą – teoriją, iš kurios gali būti dedukuojami dėsniai, ir principą maksimoms dedukuoti. Šios teorijos ir principo funkcija yra tikrinti, ar visi teiginiai, liudijantys tiesiog individualias išvadas bei įsitikinimus, yra pagrįsti. Bendras diskursas – tai ne paprasta informacijos, įsitikinimų bei maksimų sankaupa, bet racionali sistema, kurioje visa, kas sakoma, idealiu atveju implikuoja racionaliojo diskurso dėsnius ir teorijas. Kai kalba bet kuris racionalus subjektas, jis kalba kaip bendro diskurso atstovas. Dėsnis, kurį jis formuluoja, norėdamas suprasti ir praktiškai naudoti, galioja kiekvienam diskursui, – ne dėl to, kad būtent jo balsas turėtų galią ar autoritetą, bet dėl to, kad šį teiginį nustato integraliai vientiso racionaliojo diskurso nuoseklumas, darna ir nesugriaunamumas.

Kai nueini pas ką nors ir paprašai kalbėti, užkrauni imperatyvą, liepiantį juo vadovautis; vadovautis imperatyvu, valdančiu bendrąjį diskursą ir darančiu jį racionalų. Eini pas gydytoją, veterinarą ar elektriką ir įsitikini, kad

jis tikrai kalba kaip racionaliosios kultūros bendrijos diskurso atstovas. Tu diskretiškai paklausi jį kelių dalykų: „Daktare, ką manot apie tuos japonų širdies stimuliatorių tyrimus, skaičiau pereitą savaitę? Daktare, aš kaip tik perskaičiau tą straipsnį apie kačių leukemiją ir pagalvojau, paklausiu jūsų apie savo persiškąją, Simoną, ji, man regis, nesveikuoja. Pone, skaičiau apie tas naujas halogenines lempas; ar manot, kad jos gali kenkti akims, kaip ir senosios, fluorescentinės?" Ką jūs darote – tai tikrinatės, ar asmuo, su kuriuo konsultuojatės, kartais nėra ekscentrikas – elektrikas, nesekantis savo srities naujienų, veterinaras, turįs savo teoriją apie virusus, nederančią su nūdienės biologijos bendrosiomis teorijomis. Tai, kas turi būti pasakyta, yra literatūroje, kurią rasite viešosiose bibliotekose; prašote tik sklandžiai pakalbėti, ginti tai, ką ir patys galėtumėte pasiskaityti.

Šioje situacijoje yra ką pasakyti. Iš principo racionaliosios kultūros bendrasis diskursas turi kažką, kas būtina pasakyti, net jeigu dabartinio lygio mokslas ir nežino atsakymo į jūsų klausimą, – nes tulžies latako vėžys yra apgaubtas susiraizgiusių gyvybinės svarbos organų ir negali būti šiandienos chirurginiais instrumentais pašalintas; nes patikrinti, ar halogeninės lempos nežalingos akims, užtruks keletą metų, o jos tik pernai pradėtos gaminti.

Kai kreipiesi į gydytoją, veterinarą arba elektriką, kalbi kaip bendrojo racionaliojo diskurso atstovas. Onkologui nepasakojama apie neaiškią lemties nuojautą individualiomis gyvenimo aplinkybėmis, jau seniai patiriamą vien vidine intuicija. Veterinarui nešnekame kaip sentimentalus žmogus, kuriam jo katė reikalinga vietoj vaiko. Žinoma, galime, jau išėję į koridorių, rašydami čekį, pratarti su kvailoka šypsenėle: „Daktare, padarykit ką galit šitam katinui, aš jį myliu kaip savo tikrą kūdikį". Daktaras

atlaidžiai nusišypsos ir patikins jus padarysiąs viską, ką tik mokslas gali.

Racionaliosios kultūros bendrojo diskurso atstovo kalbėjimas yra tai, ką mes vadiname rimta kalba. Rimtumo teikia racionaliojo imperatyvo svoris, – imperatyvo, lemiančio tai, kas turi būti pasakyta. Studentai reikalauja iš savo dėstytojų, kad šie be jokių ekscentriškumų pateiktų savo disciplinos naujausius laimėjimus; tikimasi, jog tai, kas sužinoma iš tiksliųjų, humanitarinių mokslų ir technologijos sričių, implikuos visuotinius racionalios pažinimo integracijos principus. Kad tai, kas turi būti pasakyta, ištaria konkretus kalbėtojas būdingu balsu, yra neesminis dalykas; ir tai, kad sakoma, yra neesminis dalykas, nes tai, kas pasakytina, egzistuoja viešųjų bibliotekų knygose, o jeigu ir ne – tai implikuoja racionaliojo diskurso lemiamosios kategorijos, teorijos ir metodai.

Mes taip pat leidžiamės į diskurso ekscentriškumus – gydytojas pasiteirauja, kaip mums einasi žaisti golfą; veterinaras atlaidžiai nusišypso iš mūsų neurotiško sentimentalumo. Tatai, be jokios abejonės, įeina į kalbėjimo bendruomenėje teikiamą malonumą: ekscentriški tropai, kurių pridaigstoma į savo profesinę retoriką, keistos metaforos ir „pritempti" būdvardžiai, kuriuos lipdome vartojamiesiems daiktavardžiams, seksualinės metaforos, kurias leidžiame sau tarti, – visos keistenybės, audžiančios viešąjį *ego*. Į visa tai nežiūrime itin rimtai ir nemanome, jog tai imperatyvu.

Įsivaizduotoji ribinė situacija – kai vienas bendruomenės narys traukiasi iš mūsų tarpo, kai kažkas pasiekia savo gyvenimo galą, – tai tokia situacija, kai mes, einą prie jo būti, mes, *turį* eiti prie jo būti, pasijuntame priėję kalbos ribą. Tai ne tas momentas, kai kalba tylomis tampa

nebereikalinga, bet tas, kai jau nebėra esminga tai, kas turi būt pasakyta, o sakymas ir sakantysis – nesvarbu: priešingai, dabar suvoki turįs čia būti ir turįs kalbėti. Turi kažką pasakyti – kažką, ko nebegali pasakyti kalba, ko nerasi bendrojo diskurso resursuose, pasakyti kažką, kas pagaliau yra neesminga. Imperatyvus yra pats sakymas: tavo ranka, ištiesta išeinančiojo link, tavo akių šviesa, sutinkanti kitą žvilgsnį, nukreiptą ten, kur jau nieko nepamatysi, ir tavo balso šiluma, pasiekianti ją, kai ji jau paskutinį kartą atsidūsta. Ši situacija žymi ne tik kalbos pabaigą – tai paskutinis momentas, kai visa, ką mes turėjome vienas kitam pasakyti, tylomis pasibaigia, mirštant vienam iš mūsų, ir be žado kūkčiojant atėjusiajam kalbėti. Tai sykiu yra ir pradžia, komunikacijos pradžia.

Kai sudarome tą uždarą bendriją – mylimųjų bendriją, dažnai mus lydi įspūdis, jog mūsų meilei žodžių nereikia. Kai žmonės įsimyli, jie, regis, turi šitiek daug vienas kitam pasakyti, telefonas būna užimtas tol, kol pavargsta ragelį laikanti ranka ir ausys nebepajėgia klausytis. Jauti, jog prieš tavo valią traukia išsipasakoti nereikšmingiausias dienos smulkmenas, – taip ir savotiškai išmėginama: jeigu ji tikrai išklausys visa tai, ko niekas darbe nenori klausytis, tai ji tikrai turi būti man neabejinga; sykiu tai ir gundymo retorika, troškimas kiekvieną savo dienos minutę paversti nuotykiu ar mėgavimusi. Bet kai žmonėms meilė tampa reali, ja įsitikinama, jiedu klausosi muzikos, žiūri televizorių ar kikena iš niekų. Jei apie ką dar kalbama rimtai – tai ji pasakojasi savo profesinius rūpesčius ir ambicijas, o jis šneka apie namų remonto reikalus bei apie tai, kaip jis netrukus taps žymiu mokslininku ar verslininku, mokslo ar komercijos atstovu. Šie rimti pokalbiai, sakytumei, vyksta anapus jų meilės ribų; iš tikrųjų juk niekas nemano, jog iš viso reikia aptarti su mylimuoju savo laboratorijos ar kontoros problemas.

Ir tiktai jų meilei blėstant, jie pradeda jaustis kiek kitaip. „Tu privalai kažką pasakyti! Apie mudu! Nenoriu nė girdėti daugiau apie tą tavo bosą ar apie tai, kokiais skydais dengti namą! Mes turim kalbėtis apie mudu!" Ir iš tiesų turì kažką pasakyti. Tu. O juk nė nenutuoki, ką galėtumei tarti. Net jei esi jau anksčiau visa tai išgyvenęs, kai mirė meilė, kurią andai pažinai. Galų gale imi šnekėti bet ką, – šneki kvailystes. Juk nesvarbu – turi kažką pasakyti.

Ir tąsyk imi suvokti, jog tatai jau vyko, kai judu pajudėjot viens kito link. Auditorijoje būdavo nesvarbu, ar per seminarą pasisakydavai tu, ar kitas studentas. Svarbu būdavo, kad būtų aptartas klausimas. Seminaro funkcija buvo ta, kad profesorius suformuluotų problemą, remdamasis politinės filosofijos diskusijomis dėl teisių. O studentai turėjo prieštarauti, formuluoti alternatyvas keliamoms tezėms. Kartais žinojai, ką reikia pasakyti, bet leisdavai tai daryti kitam studentui, nes seminaras nėra vieta, kur galėtum užsiimti saviraiška ar stengtis tapti profesoriaus numylėtiniu. Tada tarp tavęs ir greta sėdinčios studentės ėmė megztis kitoks santykis, – pasijutote bevirstą įsimylėjėliais. Nuo tol, kai tik atsidurdavote kartu, reikėjo kažką pasakyti. Kažin ar svarbu, ką šnekėsi; esminis dalykas būdavo tai, kad kalbėtumei tu, kad tavo balso šiluma lydėtų ją toje nežinomoje aistros zonoje už auditorijos sienų, kurioje ji dabar klydinėjo, kad tavo balso skambesys rezonuotų jos snūduriuojančioje gerklėje ir tavo akių šviesa pasitiktų josios akis, nesusitelkusias į paskaitos užduotį ir tikslus, žvelgiančias į erotinę tamsą.

Vadinasi, į komunikaciją galima įeiti dviem būdais; vienas jų – kai žmogus nuasmenina savo vizijas ir įžvalgas, formuluoja jas bendrojo racionaliojo diskurso terminais ir

kalba kaip to, kas turi būti pasakyta, atstovas, įgaliotas gynėjas, lygiavertis kitiems ir jais pakeičiamas. Einant į komunikaciją kitu keliu suvokiama, jog esminga yra tai, kad tai tu, būtent tu, kažką pasakytum.

Paskutinė šilta rudens diena; motinai reikia eiti su vaiku į parką. Ji užmiršta visus laiškus, kuriuos turi parašyti, ir konferenciją, kurią turi parengti šiam savaitgaliui; užmiršta visus savo draugus. Ji visiškai įsigilinusi į savo užduotį. Ji įsitaisiusi prie tvenkinio, vėlyvo rudens saulėje fontane tviska vaivorykštė. Ji rodo tą vaivorykštę tvenkinyje. Jos akys plačiai atmerktos ir žėri, o meiliose lūpų linijose plazda džiugesys. Ji turi nukreipti ten jo akis. Šiandien. Jo akytės dar per jaunos įžiūrėti vaivorykštę danguje. Kitais metais jau bus per vėlu; jis bus darželyje, o jo akys – atbukintos elektroninių vaivorykščių televizoriaus ekrane; jam reikės žiūrėti į knygeles su paveiksliukais, iliustruojančiais abėcėlės raides. Ji turi sufokusuoti jo žvilgsnį ir išmokyti pamatyti vaivorykštę. Ji turi išmokyti to žodžio: vaivorykštė. Vaivorykštė fontane. Jis turi sužinoti ir žodį, ir patį stebuklą. Ji visiškai susitelkusi, suvokdama užduoties keblumą ir skubumą. Susirūpinusi ir triumfuodama stebi, kaip jo akys prisipildo nuostabos, sudrėksta nuo juoko, ir jose ji pamato vaivorykštę.

Kas prabyla šiose situacijose – baigties ir inauguracijos situacijose? Ne *ego* kaip racionalusis mąstymas, atstovaująs visuotiniam protui, turinčiam apriorines kategorijas ir formas, kad racionaliai organizuotų juslinius įspūdžius. Kalba asmens – jo arba jos, žemės gyventojo, – materialumas; kažkas, kas kvėpuoja, atsidūsta ir prabyla miesto gaudesy ir gamtos murmesy; kažkas, kieno kraują šildo saulės ir nakties aistrų kaitra. Kažkas, kieno kūnas iš žemės – dulkė, dulke pavirsianti, – kas stoja prieš kitą,

ir žemė, sukildama jame ar joje, jį paremia; kažkas, kieno veidas sudarytas iš šviesos ir šešėlių, o akys – iš šviesos ir ašarų.

Kalbame apie svetimuosius mūsų šalyje, turėdami galvoje žmones, kurių kalba skiriasi nuo mūsų, kurie nežino, kokiais vardais mes vadiname daiktus bei resursus, kurie nesupranta mūsų įstatymų, mūsų elgsenos principų bei etiketo, ir kurie dėl to nedalyvauja kuriant kūrinį – mūsų bendrą civilizaciją. Kalbame taip pat ir apie tuos, kurie dirbdami šį darbą buvo paversti svetimaisiais; Marxo diagnozuotas susvetimėjimas – tai nusavinti žmogaus darbo vaisiai, darbo, į kurį sudėtos savosios ypatybės – savasis protas, vaizduotė, kvalifikacija ir raumenų jėga.

Bet esama ir kitokio susvetimėjimo, – tai susvetimėjimas su pirmapradėmis stichijomis. Mes keliaujame po įvairias vietas ne tik dėl ten vykstančio diskurso: kad ten buriasi mokslinė draugija ar rašytojų kolonija, – bet dėl saulės, plačiai atsiveriančių dangaus erdvių, dėl tropinių musonų ar dėl žaižaruojančio sauso oro, dėl dykumos ir dėl vandenyno. Kartais, nuvykę tuoj pat pasijuntame esą namie ir ryžtamės pasilikti, net jei nei darbo tenai turime, nei pažįstame ką ir netgi nemokame tenykštės kalbos. Tačiau dažniausiai mums tenka kreiptis į kitus, kad padėtų pasijust kaip namie. Mes šaukiamės kitų pagalbos, kad padėtų pasijusti namie dykumoj, tropikuose, lietaus merkiamuose miškuose, tundroje ir vandenyne. Taip pat ir vaikystėje, ir nepažįstamoje tamsioje erotikos karalijoje, ir besiartinant mirties šešėliui.

Ši komunikacija yra ankstesnė ir skirtinga negu mūsų kaip racionaliosios bendruomenės komunikacija, ji pastarąją sudvejina. Tokia komunikacija lieka imperatyvi, kai kitas,

su kuriuo mes turėjome bendrą kalbą arba jos neturėjome, mus palieka. Šios visiems pažįstamos komunikacijos dar neišnarstė kalbos filosofijos.

Klasikinė epistemologija mėgino suinventorinti proto operacijas, kurios identifikuoja, atskiria ir sieja daiktus, o mūsų kalbos filosofai užsimoja parodyti, kad šios operacijos yra atliekamos. Komunikacija, mūsų individualų percepcijos lauką integruojanti su kitų percepcijos laukais, suprantama kaip būdas, kuriuo mūsų protas išplečiamas anapus ribų, kur daiktus gali pasiekti mūsų pačių jutimo organai, į pasaulį objektų, identifikuojamų visiems.

Klasikinė epistemologija laikėsi nuomonės, jog jautrumas fiksuoja neorganizuotą spalvų, šviesų, šešėlių, tonų ir slėgio srautą, o nūdienė suvokimo fenomenologija įrodo, jog percepcija nuo pat pradžių yra daiktų, struktūrų, kontūrų, kelių ir peizažų juslinis suvokimas. Percepcijos fenomenologija juslinio suvokimo struktūras ir dinamiką atskiria tiek nuo nervinių impulsų fiziologijos, tiek nuo vėlesnių pažintinių operacijų. Dar nesutapatinus daikto su žodžiu ir sąvoka, jis prieš mūsų akis ir tyrinėjančias rankas jau įgyja pavidalą kaip tam tikra visybė ar visybių kompleksas. Jūs atidarote dėžutę, kurią jums kažkas atsiuntė, ir pamatote daiktą, bet nė nenutuokiate, kas tai yra ir kaip vadinama. Jūs ne tik patiriate poveikį į atskirus jūsų akių tinklainės kūgelius bei stiebelius ir spaudimą pirštų galiukuose. Jūs suvokiate daiktą, turintį savo dydį ir formą, stebite jo pusiausvyrą, simetriją, spalvas, kietumą ir faktūrą.

Kiekvienas juslėmis suvokiamą reljefą turintis daiktas, įvardytas ar neįvardytas, daro grįžtamąjį poveikį vėlesniems suvokimo deriniams. Antropologas Colinas Turnbullas pasakoja sykį nusivežęs bičiulį pigmėją į atvirą savaną, ir ten jis iš tolo pamatęs dramblį, kuris atrodė esąs

moskito dydžio. Akys, išmokusios įžiūrėti tropinio miško glūdumoje, kur iš visų pusių akiratį riboja medžių kamienai, o dangus nuolat suskaidytas medžių vainikų skliauto, – šios akys negalėjo mažytės figūrėlės pamatyti kaip toli esančio didžiulio dramblio.

Tačiau objektų sistema, kurią mes identifikuojame savo kalbos aktais ir siejame su racionaliuoju diskursu, taip pat daro grįžtamąjį poveikį mūsų percepcijai. Mūsų regėjimą jau nukreipė kiti – nukreipė žodžiais. Mums pasakyta, kaip žiūrėti, ir duoti vardai tų dalykų, kurių ieškoti. Žmogus, išmokęs meteorologijos kalbą, dangų regi kitaip; žmogus, išmokęs Amazonės medžiotojų ir rinkėjų genties daiktų vardus, tropinį mišką mato ne taip, kaip vakarietis botanikas bei biologas.

Per pastaruosius dešimtmečius percepcijos fenomenologija daug domėjosi šiuo grįžtamojo ryšio fenomenu tarp juslinio suvokimo ir kalbos aktų, identifikuojančių daiktus konkrečios kalbos klasifikacija ir gramatika. Paulis Feyerabendas įrodinėja, jog ne tik mokslų kalbos bei to paties mokslo įvairių epochų kalbos yra nebendramatės, neišverčiamos viena į kitą, bet ir Viduramžių, Indijos bei Amazonės miškų žmonių suvokimas nebendramatis. Thomas Kuhnas teigia, kad kiekviena nauja mokslo revoliucija atneša ne naują koncepcinę atskaitos sistemą stebėti tai pačiai gamtos ir dangaus tvarkai; tai *Gestalt* poslinkis, sulig kuriuo žvilgsniui atsiveria nauja žemė ir naujas dangus.

Šie tyrinėjimai svyruoja tarp objektyvios racionaliosios bendruomenės kalbos ir percepcijos, nukreiptos į daiktus. Dabartinė juslinio suvokimo fenomenologija laikosi nuomonės, jog, kai žiūrime, mūsų žvilgsnis, pasak Heideggerio, yra visuomet suinteresuotas ir susirūpinęs; mes kažko ieškome, tikimės – kokio nors tikslo, įrankio, spąstų ar kliuvinio. Kalbos filosofija teigia, jog natūralioji, ikimokslinė

mūsų kalba funkcionuoja tam, kad mes vienas kitam identifikuotumėme daiktus, instrumentus, kelius, kryptis ar procedūras. Kalbos filosofija įsivaizduoja, kad į komunikaciją galima pakliūti tik integruojant daiktų, prieinamų mūsų jutimo organams, ratą į visiems identifikuojamų objektų pasaulį.

Bet jeigu iš tikrųjų mes gyvename ir veikiame ne pagal objektyvią pasaulio reprezentaciją, o suvokiamame peizaže, ir objektyvioji pasaulio reprezentacija yra tik šios aplinkos žemėlapis, tai ši suvokiama aplinka nėra tiesiog gausybė paskirų daiktų, paskleistų regos lauke. Patys daiktai, kuriuos suvokdami galime skirti ir identifikuoti, esti išsidėstę šviesos nutviekstoje aikštėje, šiltoje erdvėje ir tokioje atmosferoje, kurioje mes galime judėti, o kartu ir percepciškai tyrinėti juslėmis, jie esti išsidėstę ant žemės, kuri nesidriekia kaip dar vienas objektas, bet yra atramos dimensija. Šiuos nedaiktus, kuriuose formuojasi daiktai, Emmanuelis Levinas tematizavo kaip pirmapradę terpę (*the elemental*). Suvokimo fenomenologijai reikalinga jautrumo fenomenologija, ne nusituokimas apie fiziologinius organus ir psichofiziologinius kanalus, kurie gaudo pojūčius, informacijos vienetus, bet gebėjimas pripažinti, kad jautrumas pažįsta juslingumo elementą, kuriuo percepcija nusistato kai kurias kryptis bei kai kurių daiktų padėtis.

Su šviesa, žeme, oru ir šiluma mes santykiaujame ne vien tik individualiu jautrumu ir juslingumu. Vienas kitam mes komunikuojame šviesą, kurią mūsų akys pažįsta, žemę, teikiančią atramą mūsų padėtims erdvėje, ir orą bei šilumą, su kuriais mes kalbame. Mes stojame vienas prieš kitą kaip žemės, šviesos, oro ir šilumos kondensacijos ir pirmine komunikacija orientuojame vienas kitą pirmapradėje terpėje. Mes kreipiamės į kitus, kad padėtų mums pasijusti namie svetimoje pirmapradėje terpėje, į

kurią užklystame: plūduriuojančioje ir bevardėje kūdikystės šviesoje bei šilumoje, tamsiose erotikos gelmėse ir mirties karalystėje, kur racionalusis diskursas nebeturi ko pasakyti. Kalbos filosofijai, nustatinėjančiai, kaip pasakomi suvokiamieji daiktai ir kaip sakydami komunikuojame, reikalinga sakymo fenomenologija, – sakymo, vykstančio tada, kai vienas arba viena stoja prieš kitą kūniškąja substancija su savo veido šviesa, šiluma.

Pitagoro skaičių pasaulis, Platono formų pasaulis ir modernioji mokslinė formulių visata yra nelyginant kokie žemėlapiai, uždedami ant priemonių ir kliūčių, išdėstytų miesto gatvėse, viršum kultūros statinių menių ir viršum peizažo, rėpiančio nejudančius daiktus, klajojančius gyvūnus, vešinčią augaliją ir mineralus, slūgsančius žemėje. Tačiau erdvė, kurioje susiduriame su daiktais, nėra pakibusi geometrinių matmenų tinkle ar kur nors tuštumoje. Ji plyti šviesoje, šilumoje ir atmosferoje, ir aikštėje, tvirtai laikomoje pirmapradės žemės atramos. Šviesos negalima apžiūrėti kaip daikto iš įvairių pusių ir iš skirtingų perspektyvų; ji neturi šonų, ir prie jos neprisiartinama taip, kaip prie paviršių, kuriuos ji nušviečia. Mes suvokiame esą šviesoje. Tai ne substancija, palaikanti ir pažįstama per savybes; tai – švytėjimas, neapibūdinąs jokio daikto, laisvai plevenantis būdvardis. Šiluma nėra tai, ką mes per atstumą suvokiame juslėmis ir ką suprantame; mes ją atrandame jon pasinerdami. Žemė mums, išskyrus kosmonautus ir astronomų vaizduotę, nėra planeta, tai yra apvali substancija, kurią galima pamatyti iš tam tikro nuotolio, kai nebejaučiama jos atrama. Mums, žemės vaikams, ji yra gryna atrama, niekieno nelaikoma, bet visus daiktus palaikanti savo vietose. Mes pažįstame ją iš vidaus, kaip mūsų stovėsenos ašies stabilumą. Naktis – tai ne juoda

užtvara, uždengianti mūsų tinklainės paviršių, kad negalėtume regėti; mūsų žvilgsnis klajoja po naktį, ir ji yra begalinė; naktis įsiveržia, ji yra išorėje ir viduje. Pirmapradė terpė nesidriekia, kaip daiktų peizažas, horizontais, atveriančiais suvokimui tolybę ir ateitį; jos esatis pilna, ji yrà čia, nepaliaujamai artėdama, be ateities, kurią suvoktume ar projektuotume, ji yrà čia, neatlyginamai perteklinga. Pirmapradė terpė neatmenama; mus supanti šviesa virpėdama sulydo visus jos buvusių formų pėdsakus, o žemę palaikančią atramą juntame kaip stabilumą ir judrumą mūsų padėtims, kurios neatmena praeities atramų.

Daiktai randami pirmapradėje terpėje. Substancijos, turinčios jų savybes, aprėžiančius kontūrus, gali būti suvoktos, atsietos, turimos. Save identifikuojame ir savo tapatybę išlaikome tarp daiktų. Pirmapradė terpė, neatverianti tikslų horizontų, nenukeliaujanti į atsargų klodus, kuriuos galėtumei prisiminti, nesiduoda savinamasi. Negalì pasidaryti kažkuo atskiru, negali savęs įtvirtinti savindamasis šviesą, paversdamas privačia nuosavybe atmosferą ir atimdamas ją iš kitų, monopolizuodamas šilumą, pasiimdamas atramą iš daiktų, pasklidusių ant žemės. Šviesa, įsiskverbianti į akis, nuasmenina, ir tavo akis nušviečia šviesos anonimiškumas; matai, nes kūno akys mato. Miško šnaresiai ir miesto gausmas įsiveržia į ausis, ir tavo ausys girdi, nes klausa girdi. Žemė, pakylanti į mūsų padėtį erdvėje, nuasmenina; tu stovi kaip medžiai stovi, vaikštai kaip vaikšto žemiška gyvybė ir ilsiesi kaip ji ilsisi, kaip ilsisi uolos ir smėlis.

Pirmapradė terpė nėra gausybė paskirų daiktų, iš eilės suvokiamų savo vietose, žvelgiant įvairiapusiškai, ir tarpusavyje lyginamų; ji nėra juntama identifikuojant tam tikrą paviršiaus piešinį. Pirmapradė terpė juntama grynu gelmės pojūčiu, – ne intencionaliai kreipiant

žvilgsnį bei ranką, taikant juos į tam tikrą tikslą, – bet involiucijos judesiu. Judesys, pajuntantis pirmapradę terpę, nėra stokojantis ar geidžiantis judesys, judesys tuštumos, kuri siekia atstu esančio turinio; tai judesys, kuriuo pasineriama pilnybėn. Pirmapradės terpės pojūtis yra jos paveiktas, pripildytas ir pamaitintas, – tai kaip juslinga darna, – darna, kurią žymi žodis *džiaugimasis*. Šviesa maudo akis, vos tik jos atsimerkia, ir kreipia regą į paviršius ir apybraižas daiktų, kuriuos nušviečia. Ji neištiesia priešais žvilgsnį spalvos širmos; jos pačios spalva ištirpsta, palikdama savu švytėjimu žaižaruoti spalvas daiktų, jos nušviečiamų. Tačiau ji nėra neutrali, nėra grynas skaidrumas; džiaugdamasis rega, junti jos atspalvį, tviskesį ir pulsavimą. Akys, regينčios su šviesa, džiaugiasi rega; dienos šilumos glamonėjama ir stiprinama gyvybė džiaugiasi šildoma; eigastis, palaikoma žemės, džiaugiasi vaikščiojimu ir džiugiai be tikslo klaidžioja palaikančioje žemiškumo karalijoje. Plaučiai, įkvepiantys oro, džiaugdamiesi skonėjasi jo tyrumu. Ausys ne tik atidžiai seka signalus ir grėsmės ženklus; jos džiaugiasi klausydamos miško šnaresių ir miesto gausmo. Namai nėra vien uždara pastogė, pilna įvairių reikmenų ir atsargų poreikiams tenkinti; tai ramybės ir šilumos zona, intymumo teritorija, su džiaugsmu atpažįstama užuoglauda nuo neištirtų svetimumo erdvių. Ir mes džiaugiamės, kad galime džiaugtis namais.

Ne vienu darbu ar viena duona gyvi esame. Gyvenimas nėra virtinė iniciatyvų, skatinamų stygiaus bei godulio ir turinčių tam tikrų tikslų. Gyvenimą sudaro ne nuolat patiriami ir tenkinami poreikiai, kai valgai ir vėl išalksti, geri ir vėl ištrokšti, arba pamažu prarandamas santūrumas, kai apniktas nerimo nuolat atitolini mirtį. Gyvenimas – tai džiaugimasis. Mes gyvename šviesoj, šilumoj, mus supa

drėgmė, spinduliavimas, sferų skambesio gausmas ir muzika, namų ir gimtinės intymumas, ir egzotikos neaprėpiamybė.

Juslinga involiucija į pirmapradę terpę uždega akis, sušildo rankas, duoda atramą eigasčiai, balsą daro kal̃bų ir dvasingą, o veidą – aistringą. Involiucija į džiaugimąsi generuoja dosnią ir perteklingą energiją, trokštančią išsilaisvinti per egzaltaciją. Džiaugimasis yra laisvė; džiaugdamiesi spindinčia pavasario diena ir šilta žeme, pamirštame, kuo rūpinamės, ko trokštame ir siekiame; pamirštame savo netektis bei atpildus ir atitrūkstame nuo to, kas mus užvaldę. Kiekvienas džiaugimasis yra mirtis: tai tokia mirtis, kurią pažįstame kitaip, negu ją pažįsta Heideggerio baimė – kaip nublokštį iš būties į nieką, ir kitaip, negu ją pažįsta skausmas, – kaip įklampinančią savin, įvarančią savin pakeliui į pasyvumą; ši mirtis ištirpina nei pradžios, nei pabaigos neturinčioje, neaprėpiamoje pirmapradės terpės pilnybėje.

Mūsų džiaugimasis tampa iš tikro mūsų, atsidūręs prieš kito veidą. Iš tikro mūsų, kad galėtume jį atiduoti.

Matyti kitą kaip kitą jaučiantį subjektą – tai matyti jo laikysenas ir judesius, kreipiamus į tam tikrą jį supančių priemonių ir kliūčių ratą. Matyti kitą – tai matyti jos vietą kaip vietą, kurią galėčiau užimti aš, o ją supančius daiktus – kaip kupinus galimybių, laukiančių mano įgūdžių ir užmojų. Tai yra matyti kitą kaip dar vieną tokį kaip aš, man lygiavertį ir manimi pakeičiamą. Tai manęs belaukianti mirtis aprėžia prieš mane plytinčių galimybių ratą. Matyti kitą kaip kažką, kas turi savas užduotis ir potencialybes, yra pajusti kitą mirtį, aprėžiančią jo laukiančių galimybių lauką.

Tačiau kita atsigręžia į mane, tuščiomis, iš už anos mirties sienos. Ji šaukiasi mano rankų įgūdžių bei galių. Tą rūpestį, kad aš savo įgūdžiais pavaduoju jo įgūdžius ir apsiimu sau jo užduotis, Heideggeris vadina neautentišku, autentiškumo nepridedančiu. Tai, ko prašo kitas ar kita, yra ne palengvinti naštą, jos užduotis perkelti kažkam kitam. Ji prašo, kad mano rankos nubrėžtų schemą operacijų, kurias siekia atlikti jos rankos, jis kviečiasi į pagalbą mano jėgas, jei pristigtų savųjų. Tačiau pirmiausia jis arba ji šaukiasi žemės paramos, paramos, kurią gali suteikti mano stovėsena. Michelio Tournier romane *Penktadienis* Robinzonas Kruzas rašo: „Žinau, jog ir pati žemė po mano kojomis yra reikalinga žingsnių, kuriuos žengtų kitos, ne mano, kojos, kad galėčiau būti tikras jos tvirtumu". Peteris Mathiessenas prašo Himalajų žmonių padėti jam atsistoti ant žemės, kai įkopia kalną, kur jis atvyko tyrinėti snieginio leopardo; Gertruda Trun prašo Lankadonės tropinių miškų žmonių, kad padėtų atsistoti ant žemės Čiape, kur ji atvyko fotografuoti tenykščių plaštakių ir orchidėjų; George'as Abramsonas prašo Afrikos žmonių padėti jam atsistoti ant žemės savanoje, kur jis atvyko sugrąžinti į laisvę liūtus; Che Guevara prašo Bolivijos Andų žmonių padėti jam atsistoti ant žemės tropiniuose miškuose, kur jis atvyko kovoti prieš diktatorių. Nuovargis, svaigulys ir benamiškumas jo arba jos kūne šaukiasi žemiškosios atramos jėgų iš tų, kurių žemėje tvirtai įsišakniję kūnai turi šios žemės bei šios vietovės jausmą ir gali jį duoti. Kiti kreipiasi į žemės atramą, juntamą iš mano laikysenos; jeigu, siūlydamas savo įgūdžius jos užduotims vykdyti, nepasiūlysiu jai šios atramos, ji mieliau pati susiras sau kelią ir reikiamus veiklos būdus, bandydama ir klysdama.

Kito ranka, ištiesta manosios link, ieško ne jos įgūdžių, – tai vienas iš instrumentų, tinkamų jo arba jos užduotims

vykdyti; spausdamas ranką, kai mudu vienas kitą pasveikinam ir imamės kiekvienas savo užduočių, ieškome kito rankos šilumos – pirmapradės šilumos, kurion panirusi gyvybė.

Kitas, kurį matau kaip regėjimo židinį, kaip ir aš atvirą paviršiams bei apybraižoms, kuri matau kaip židinį kitokio regėjimo, rėpiančio galimybių peizažą, aprėžiantį reljefą aplink jį arba ją mirties juoda siena, – kitas arba kita žvelgia į mane savo nuogomis ir pažeidžiamomis akimis. Jo arba jos žvilgsnis šaukiasi mano akių. Bet ne vien tik tam, kad numatyčiau į priekį ir atsigręžčiau į praeitį, taip galėdamas jam arba jai nužymėti kelią: jis arba ji pirmiausia šaukiasi šviesos. Vienatvėje Robinzonas Kruzas sužino apie bauginančią savo akių nuogybę. Jis supranta, jog kitų akys buvo peržengusios trumpą jo regimų daiktų akiratį, išplėtusios mūsų matytų ar matomų daiktų lauką; svetimos akys praplečia regimumo žemėlapį. Jojo vienatvė reiškia, kad tokių šviesų nebėra ir tamsi naktis siaurina regimumo lauką iki to, ką jis pats iš tikrųjų mato. Jojo akys liaujasi funkcionuoti kaip šviesos šaltinis, judantis tarp daiktų, kurie buvo matomi anksčiau, negu jis juos užtiko, ir lieka matomi to, ką jis regi dabar, paribiuose. Spalvos ir šešėliai veržiasi jam į akis, įeina jų vidun lyg neskaidrumas, kurio nebegalima sulaikyti išorėje. Jo rega tampa tarytum koks vamzdelis, kuriame staiga įsiplieskia regimumo atkarpėlė, nelyginant neperspėjus smogtas smūgis. Kai čia buvo kitos akys, jos skleidė švytinčią šviesą anapus mažo jo realaus matomumo lauko ribų.

Kai į mane atsigręžia kieno nors akys, jos ieško kitų šaltinių, žėruojančių šviesoje, kad jie išplėstų šviesos lauką. Žinoma, kartais kitas į mane žiūri, norėdamas vaizdo, matyto mano akių; kitas, kurį sutinku, keliaudamas Himalajuose, manęs klausia, ar aš neregėjęs tako link didingų vi-

zijų, sukurtų akims regėti. Tačiau kito žvilgsnis nekrypsta į mano akis, kad išvystų paviršius bei apybraižas peizažo, kur esu įsmeigęs žvilgsnį. Pirmiausia jis ieško mano akyse šviesos ryškumo ir spinduliavimo, ieško šešėlių ir tamsos, rūpestingai sergstimos. Jeigu neranda jų, jei randa tiktai tyrėjo žvilgsnį, fiksuojantį topografiją, mieliau imsis pats vienas ieškoti pasaulio spindesio ir prieblandos.

Kitas atsigręžia į mane ir prabyla; jis arba ji kažko klausia. Jos žodžiai, kuriuos suprantu, nes jie yra mano paties kalbos žodžiai, prašo informacijos ir nurodymų. Jie prašo atsako, kuris bus atsakomingas, pateiks pagrindo pagrindą ir įsipareigos atsakyti už save. Bet pirmiausia žodžiai pasveikina, prašydami jautriai atsakyti. Jo žodžiai ieško kalbaus dvasingo balso, kurio įsakymus, nuoseklumą ir kryptį savaime nutraukia dvejonės, perteklingi elementai ir tylėjimai, ieško balso, kuris kvestionuoja kitą, kvestionuodamas save. Per paaiškinimus ir nurodymus, kurių reikia kitam, jis arba ji ieško savojo balso mano tylėjimuose ir mano klausimuose. Jei mano balsas neatsilieps į šią paiešką, jis arba ji atsakymų į savo trikdančius klausimus imsis ieškoti knygose.

Kito veidas – tai paviršius, kuriame man atveriamos jo laikysenų ašys bei kryptys ir jo judesių intencijos. Kitos veidas – tai paviršius, man parodantis, kaip ji supranta. Kitos veidas – tai kančios paviršius, kuris man atveria jos jautrumą ir imlumą, jos pažeidžiamumą ir mirtiškumą. Šis paviršius yra iš šviesos ir šešėlių, iš anglies junginių, žemės; jo akys žvilga ir juda pirmapradžiu drėgnumu; jos balsas sukurtas iš oro ir šilumos. Kito veidas yra pirmapradės terpės paviršius – vieta, kur pirmapradė terpė kreipiasi, apeliuoja į tave ir reikalauja pasinerti į džiaugsmą ir akys ima švytėti, rankos sušyla, laikysena tampa

palanki, balsas kalbus ir dvasingas, o veidas – aistringas. Kito veidas yra vieta, kur paviršiun iškyla pirmapradė terpė ir pareikalauja tų pirmapradžių šaltinių, į kuriuos panirusi mano gyvybė gali džiaugtis.

Kito veidas prašo ne neautentiško ir autentiškumo nepridedančio rūpesčio, kai aš savo įgūdžiais pavaduoju jo įgūdžius, perimu josios užduotis, apžvelgiu už jį formas ir peizažą, formuluoju už ją atsakymus į jos klausimus. Jis arba ji nesiekia pasitenkinti vien turiniu, kuris užpildys stygių ir pasotins godulį, turiniu, kurį aš galiu parūpinti, būdamas savo vietoje ir pasitelkdamas savo galias bei įgūdžius, – jis nesiekia taip pasitenkinti, kad, kai aš jį pakeisiu ir nuimsiu jo užduočių naštą, jam pasiliktų vien neorganinio pasaulio svoris bei mirtis. Siekdamas paramos iš mano tiesios stovėsenos ant žemės, iš mano akių švytinčio gyvumo, rankų šilumos, aistros mano veide ir kvėpavimo dvasingumo, kitas siekia malonumo, – to malonumo, kurį teikia džiaugimasis pirmaprade terpe, involiucija į ją ir galimybė mirti joje. Kitas ieško, kas prisiliestų ir palydėtų.

186

Pūvantis kūnas, pūvanti ištara

Kiekvienas tarp pašnekovų vykstąs diskursas yra kova su pašaliečiais, su tais, kurie skleidžia trukdymus ir reiškia abejones, kurie suinteresuoti, kad komunikacija neįvyktų. Tačiau tokiu mastu, kokiu komunikacija vis dėlto įvyksta ir teiginiai nustatomi esą teisingi, pašaliečius ji įvertina kaip žmones, kalbančius nesuprantamus dalykus, kaip suklaidintus ar sugyvulėjusius, ir pasmerkia juos prievartai.

Teisingas gali būti toks teiginys, kurį galima įjungti į bendrąjį diskursą. Teiginiai gali būti teisingi ir turėti prasmę tik įsitvirtinusios bendruomenės diskurse, bendruomenės, kuri nustato, kas laikytina stebėjimais, koks tikslumas yra įmanomas fiksuojant stebėjimus, kaip bendravimo kalbos žodžiai ribojami ir subtiliai tikslinami įvairioms pažintinės veiklos rūšims bei skirtingoms praktinėms ar techninėms vartosenoms ir kas laikytina pagrįstu argumentu. Tiesai būtina bendruomenė su institucijomis, organizuojančiomis bei finansuojančiomis tyrimus, su moksliniu darbu bei laboratorijomis, turinčiomis rinkti informaciją bei stebėjimus pagal bendruomenės nustatytas tikslumo ir pakartojamumo normas; su institucijomis, nustatančiomis gramatines bei retorines formas, kuriomis turi būti pateikiami teoriniai ar techniniai tyrimai ir formuluojamos jų išvados; pagaliau su institucijomis, nustatančiomis, kas laikytina pagrįstu argumentu ir

kas laikytina įrodymu logikoje, fizikoje, istorijoje, literatūros kritikoje ar Biblijos studijose, ekonomikoje, penologijoje, jurisprudencijoje ir karinėje strategijoje. Tiesai būtinos institucijos, parenkančios tyrinėtojus, mokančios sėkmingo mokslinio darbo paradigmų ir parengiančios juos pakartoti bei pritaikyti tyrimo procesą kitai medžiagai, atrinktai pagal institucinius kriterijus; jai reikalingos institucijos, ratifikuojančios bei vertinančios savo tyrinėtojus ir technikus. Jai reikalingos institucijos, kurios atrinktų, kokie moksliniai tyrimai turi būti spausdinami ir kaip jie vertinami. Visos šios institucijos renka savo narius, juos ugdo ir yra finansuojamos kitų institucijų, reguliuojančių valdymą, per kurį įsitvirtinusi bendruomenė monopolizuoja ir plėtoja savo galią.

Aristotelis mums paliko idėją, jog tiesa yra vertinimų savybė, atitikimo ypatybė, esminga teiginiui kaip jo savastis. Tačiau tiesos nustatymas – smarkiai viršija jėgas vienišo mąstytojo, tiesiog tikrinančio kiekvieno atskirai paimto teiginio būdingas savybes. Kiekviena tiesa yra įteisinta tiesa, konkrečios institucijos ar institucijų komplekso tiesa.

O kiekviena institucija įsteigia ar įteisina tam tikrą tiesą. Kiekvienu atveju, kai įkuriama bendruomenė, kiekvienu atveju, kai priimama konstitucija, įstatymai ir nustatomos valstybės sienos bei steigiami ją valdantys postai, bendruomenei įteisinama tiesa.

Įteisintas kaip teisingas, diskursas funkcionuoja tiek indikatyviai – kaip informacija ir išankstinė daiktų bei situacijų reprezentacija, – tiek vokatyviai ir imperatyviai – kaip ištara, prabylanti į individų esamybę ir pašaukianti ją akistaton. Jis pašaukia jų kūnišką esamybę.

Teisingas yra toks diskursas, kuris paremtas kūno pojūčiais; jis registruoja tai, ką matė ir girdėjo individai,

ką gali laiduoti jų kūno galios. Tačiau ar diskursas bendruomenėje laikytinas protingu, blaiviu, – nepriklauso nuo individų kūnų; jo nuoseklumas ir rišlumas, racionalumas ir verifikuojamumas patikrinamas nė nesidomint kūno sveikata ar blaivumu. Gebėjimą įjungti teiginius apie tai, kas matyta ar girdėta, į įteisintos tiesos visumą valdo ne biologiniai ar psichofiziologiniai, bet proto, logikos ir mokslo dėsniai – tai yra instituciniai kriterijai.

Individas, institucinio imperatyvo liepiamas įvardyti tai, ką mato bei patiria, privalo tatai pasakyti teiginiais, kurie pateikiami kitiems tos bendruomenės nariams užginčyti ir verifikuoti. Jis privalo savo gyvas įžvalgas bei patirtis perteikti įteisintomis kalbos sąvokomis, – formomis, kurios yra visų, ne tik jo. Intymiausi ir gyvybiškiausi jo impulsai bei įžvalgos šitaip formuluojami praranda individualumą; jo mintys atgula į žodžių dėžes, kurios saugo jas kaip saugo kapai, tad vėliau, išgirdęs ar perskaitęs savo paties mintis, jis beranda tuose žodžiuose tik tai, ką randa ir kiekvienas kitas; jis neberanda lanksčių ir skaisčių savo vidinio gyvenimo ugnelių. Kalbėdamas jis kalba kaip žmogus, kurio teiginiuose implikuota jo kultūros logika, teorijos ir pažinimo metodai; jis kalba kaip įteisintosios tiesos atstovas, lygiavertis kitiems ir jais pakeičiamas. Anonimiškame institucijų įtvirtinto mokslo bei kultūros diskurse visi efemeriški jo jautraus kūno potyriai yra pratęsiami, išsaugomi – arba prarandami.

Laukinių visuomenėje kalba kaip ištara atsiskiria nuo kalbos kaip įteisintos tiesos formulavimo būdo ir įsivyrauja. Montaigne'io įvardytos garbės žodis atsiskiria nuo informatyvaus žodžio.[1] Laukinis yra apnuogintas kūnas,

1. Montaigne, „Apie kanibalus", in Montenis, *Esė*, Vilnius, 1983.

pilnas ryžto ir didžiavimosi jėga, kurios kupinas jis žengia į tropinį mišką arba savaną. Kitų kūnai regimi tiesiog kaip jų stiprybė ir greitumas, jautrumas ir aiškiaregystė, narsa ir ištvermė – individualios ypatybės, kurios nėra stebimos ir registruojamos tik bendromis kategorijomis, bet patiriamos ir patikrinamos dėl priešpriešos su jomis. Laukinis artėja link kitų kūnų, erelių plunksnomis ir šernų iltimis pasidabinusių karių kūnų, idant leistųsi su jais į narsos bei garbės varžybas. Jų kūnai apginkluoti ne tam, kad gintų įsigalėjusią instituciją; jų šūksniai neskelbia įteisintosios tiesos. Jų riksmai, skirti kiekvienam kariui atskirai, yra atlikimo žodžiai, kuriais laukinis įsipareigoja, žodžiai, adresuojami kito ginklams bei kito mirtinai jėgai, žodžiai, su kuriais laukinis stato ant kortos savo gyvybę. Triumfuodamas ar krisdamas kovoje, jis sušunka šlovės šūksnį, – erelio ar liūto šūksnį, – arba surinka, paskutinįsyk reikšdamas maištą ir atsisakydamas pasiduoti.

Įteisintas diskursas pašaukia savo informuojamus individus ir rodo jiems daiktus ir situacijas, kurias formuluoja. Bet įteisintas diskursas gali taip pat ir neįsileisti individų, kuriuos pašaukia, į daiktų bei situacijų apibrėžimus.

Filosofas yra tasai, kuris kalba įteisintoje kultūroje, tačiau supranta, jog skeptiška abejonė taip veikia toje kultūroje priimtų teiginių visumą, kad šioji silpnėja ar griūva. Taktikos tikslais susivienijęs su skeptikais, jis pasijunta savo pašaukimo bei orumo liepiamas atsiriboti nuo šios teiginių visumos – ne kokiomis naujomis įžvalgomis, priskirtinomis prie priimtųjų, bet atskleisdamas nenuoseklumus bei spragas įteisintų kanonų, nustatančių, kas laikytina stebėjimais, koks įmanomas jų tikslumas, kokiomis sąvokomis ir formuluotėmis tie stebėjimai pateiktini ir kas laikytina įvairiausių pažintinių disciplinų

bei praktinių sričių argumentu. Filosofui įteisintasis diskursas liaujasi funkcionuoti kaip apibrėžiantis daiktus bei situacijas, kuriuose jis gyvena savo gyvenimą, ir dabar veikia kaip ištara, pašaukianti filosofą ir asmeniškai jo reikalinga. Filosofas darbuojasi ne tam, kad išjudintų tiesos pagrindus, bet tam, kad įtvirtintų ją dar tvirčiau.

Psichotikai, parijai ir mistikai įteisintojo diskurso lieka neinformuojami, jiems nerodomi daiktai bei situacijos, kurias jis formuluoja, jie nekviečiami padėti įteisintąjį diskursą įtvirtinti. Tai problema, jokiu būdu nesusijusi su įteisintojo diskurso teiginių funkcionavimu; galimas daiktas, jog galima pasijusti atmetamam visumos teiginių, kurių teisingumas nekelia klausimo, visumos teiginių, kurių teisingumu nė kiek neabejoji. Tvirti, įteisinti ir pripažinti patikimais bei teisingais teiginiai šiems individams adresuoja tik vieną ištarą: „Tu negebi būti teisus!" Parijai, mistikai ir psichotikai patiria šitą ištarą per savo kūno kančią ir kankinimą. Tatai, kas paženklinama kaip irstantis protas sugyvulėjusiame kūne, nėra tiesiog būtybė, išskiriama iš objektų, kuriuos identifikuoja ir pripažįsta įteisintasis diskursas; ji esti kankinama institucijų, nustatančių tiesą.

Kai agresyvaus smūgio sukeltas pyktis neišgiežiamas atsakomuoju smūgiu, jo jėgos kaupiasi ir yra erzinamos tol, kol surandamas būdas atsikeršyti. Prieš asmenį, jeigu ilgą laiką buvo kaupiami įtarinėjimai ir nuoskaudos, grupė gali griebtis žiauriausio smurto. Tačiau kažin ar tais atvejais, kai kankinimą ima praktikuoti institucijos, jis atsiranda iš daugelio įniršusių ir kerštingų individų susitelkusio pykčio. Gal tas vienas monstras gimsta ne kankintojui regresuojant iki plėšriųjų žvėrių instinktų, bet veikiau jame susitelkus institucijų ištobulintiems prievartos metodams? Aiškėja, kad žinomi prievartautojai veikia ne

socialiai nebesuvaldomų seksualinių paskatų genami, bet susikaupus juose tūkstantmetės patriachalinės visuomenės vaizdiniams bei praktikoms. Kas išlupa savo aukai akis, nėra regresavęs iki nesocializuotų beždžionės instinktų, bet pakilęs į turkų janyčiarų ar šventosios Inkvizicijos agentų gretas. Kad būtų galima ir įmanoma kankinti, kaip būtina sąlyga reikalingi ne konkretūs instinktai, bet tam tikros institucijos.

Kai prasižengėliai traktuojami kaip fanatikai, ardomieji elementai, laukiniai ir bepročiai, žmonės, kurių svarbiausias antivisuomeniškas poelgis – šnekami nesuprantami dalykai, būtent tais atvejais jie ne šiaip jėga priverčiami paklusti ar atlyginti žalą, bet yra kankinami. Kankinimai įvedami ten, kur įsigali totalitarinė valdžia, o ir tada, kai egzistuoja tam tikras įteisintas diskursas.

Michelis Foucault parodė, kad Europoje senojo režimo įvestą kankinimų praktiką grindė prasižengėlio kūno kontaktas su įteisintąja tiesa, įsikūnijusia kaip transcendentalizuotas monarchas.[2] Monarcho kūnas ne šiaip simbolizavo visuomenės santvarką, bet materialiai įkūnijo valstybę ir buvo dieviškosios teisės įgaliotas kaip prisikėlusiojo Kristaus kūno inkarnacija, – Kristaus Karaliaus, kuris yra kelias, tiesa ir gyvenimas. Kiekvienas nusikaltimas, teisiamas karališkojo teismo, būdavo traktuojamas kaip nusikaltimas karūnai. Daugelio nusižengimų visuomenės tvarkai karaliaus teismas išvis neapimdavo: už ekonominius nusikaltimus bausdavo gildijos ir miesto valdžia, už užpuolimus ir nužudymus atkeršydavo bendruomenė arba nukentėjusioji šeima, o už bažnytinių įstatymų pažeidimus bausdavo bažnytiniai teismai. Kai

2. Michel Foucault, *Discipline and Punish*, vertė Alan Sheridan, New York: Vintage, 1979; Ernst Kantorowicz, *The King's Two Bodies*, Princeton: Princeton University Press, 1957.

karaliaus pasiuntiniai įjodavo į miestą ieškodami nusikaltėlio, kad atgabentų jį stoti prieš teismą, su juo būdavo elgiamasi taip, lyg jis būtų įžeidęs patį karaliaus asmenį, o jei kalbėsime tiksliau, pasikėsinęs į karaliaus kūną. Karaliaus kūnas buvo toji substancija, kuria materializuodavosi dangaus įteisintos ir valstybės struktūroje įtvirtintos tiesos darna ir nuoseklumas. Šis monarcho kūno suabsoliutinimas pagrįsdavo tai, kad karaliaus priešui neribotai būdavo taikomos smurto priemonės: pilama gerklėn verdanti alyva, išlupamos akys, jo kūnas kankinamas įkaitinta geležimi, ketvirčiuojamas ir deginamas ant laužo. Žabų ryšuliais apkrautas stulpas būdavo pastatomas atviroje aikštėje, ir visi karaliaus valdiniai sukviečiami pasižiūrėti reginio, kai nusikaltėlis pakibdavo tarp dangaus ir pragaro liepsnų, jų liežuviams kylant jį praryti. Kankinamas karaliaus priešo kūnas būdavo paverčiamas substancija, kuri pašlovindavo valdovo kūno šventumą.

Švietimo epochos Europa vėliau pasiųs į giljotiną savųjų monarchų kūnus drauge su juose materializuota tiesa. Absoliučią valdžią visoje planetoje įgis mokslinis techninis racionalumas, nesietinas su kokia karalyste ar dinastija, o savo valdas plečiantis viršum visų regioninių diskursų, invokuojančių šventus ar protėvių autoritetus, kurių rimtumui ir nuoseklumui jis paskelbs nuosprendį. Jo tiesą įtvirtins techninės, pedagoginės, ekonominės bei politinės institucijos. Universitetai ir mokslo tyrimo institutai laiko save tomis institucijomis, kuriose nustatomi bendros tiesos kriterijai; iš tikrųjų jie pateikia savo projektus bei planus parlamentams tvirtinti ir remti. Parlamentai laiko save forumais, kur atstovaujančiųjų individų įžvalgos laisvai plėtojamos ir išganinga sinteze integruojamos vieną į kitą; iš tikrųjų parlamentai veikia kaip posėdžių salės, kur koordinuojami ir įstatymu transcendentalizuojami

galingiausiųjų drausmės archipelago institucijų interesai. Parlamentai pakeičia karaliaus kūną, reprezentuojantį kiekvienos institucijos, – ekonomikos, daugiatautės korporacijos, teisės, pramonės, švietimo, mokslo ir religijos, – darną bei nuoseklumą ir kiekvieną instituciją integruoja į valstybės bei tarptautinę tvarką.

Europos Švietimui plečiant savo mokslines-technines bei politines institucijas visoje planetoje, kituose žemynuose sutinkamus čiabuvius Hegelis, panašiai kaip ir Platonas, konceptualizavo kaip barbarus, kalbos neturinčius gyvūnus, esančius, pasak pirmojo, tropinėje ir hipnogoginėje pusiau sapnavimo būsenoje. Gyvūnai su kitokiais kūnais, jie esą nejautrūs nei tam vargui, nei tiems bizūnams, kuriais juos ėmė vaišinti racionalioji bendruomenė, teigė Nietzsche. Bet tipiškiausias ir esmingiausias terminas, kuriuo juos pakrikštijo Švietimas, – tai *kanibalai*. Ši sąvoka išreiškė patį stipriausią dygėjimąsi, kokį tik Švietimas galėjo justi laukiniams – tiems vangiems sapnuotojams, neturintiems nei savojo „aš", nei savivokos: jų kūnai esą iš tikrųjų ne jų pačių kūnai, bet sudaryti iš kitų lavonų, o ir patys supuvę. Kur tik įžengdavo europiečiai užkariautojai, ten kaltindavo kanibalizmu, dėl to kankindavo ir pavergdavo: Karibuose, actekų, majų ir inkų žemėse, visoje Afrikoje bei Polinezijoje. Europinės absoliučios monarchijos kartuvėse europiečių kūnai prisipažindavo parsidavę Tamsybių Valdovui, ir kankinimais per juos būdavo pašlovinamas dieviškasis karaliaus kūno teisingumas. Išorės pasaulyje, kur Europos galybė skleidė savo Švietimą, kankinami karibai, Amerikos indėnai, azijiečiai ir polineziečiai prisipažindavo esą kanibalai, iš jų būdavo jėga išgaunamos supuvusių kūnų ištaros.

Nūnai kankinimai paplitę labiau negu bet kada. Kankinimo praktika išlikusi ne vien archajiškose ir niekinamose

autokratijos salelėse, bet ypač tarpsta išsivysčiusių šalių valstybėse-klientėse[3], besiskelbiančiose, neva jos lojalios įsigalėjusiam moksliniam-techniniam racionalumui, ir vaizduojančiose atstovaujamąsias demokratijas. Šiais laikais kankinimai vykdomi nebe atviroje aikštėje prieš visą bendruomenę ir ne prieš televizijos kameras, o nuošaliose ir įslaptintose vietose, jie pavedami ypatingosios paskirties komandoms atkampiose globalinės mokslinės-techninės imperijos provincijose, kur aukų balsus, jų klyksmus ir kūkčiojimus paskandina nakties tamsa ir ūkai. Kankinimų aukos įvardijamos nebe kaip šventvagiški karalžudžiai, bet kaip ardomieji elementai, fanatikai, maniakai ir teroristai.

Kankintojas stengiasi suniokoti aukos kūną ir įrodyti jam, kad pastarasis teroristas, o tai, kuo jis tiki, yra iškraipyta tiesa ir apgaulė. Kankinimo instrumentai ir metodai iš tikrųjų turi galią paversti kūną bejėgiu ir gyvulišku – sunaikindami jo vientisumą ir parodydami jį kaip bailų ir palūžusį. Patys narsiausi maištininkai būtinai nešiojasi cianido ampulę, kurią galėtų prireikus perkąsti. Nes kankinimas nėra tiesiog susirėmusios kankintojo ir belaisvio valios; ši procedūra apginkluota technologija, kuri gali paversti valią bejėgiu įniršiu nešvankių kūno dalių ir organų masėje.

Iš savo aukos – kai jos kūnas niokojamas į skausmo ir žaizdų masę, – kankintojas reikalauja kažką pasakyti: prisipažinti. Ką prisipažinti? Ne pripažinti įsigalėjusį režimą, politiką ar doktriną esant teisingą. Įteisintoji teiginių visuma, nustatoma patvirtintais daiktų ir situacijų stebėjimo būdais, patvirtintais terminais bei formuluotėmis, kuriais apie juos pranešama, ir patvirtintais pranešimų bei

3. Salvadore, Peru, Kuveite, Kenijoje, Angoloje...

galimybių argumentavimo būdais, yra teisinga dėl to, kad jos teiginiai apibrėžia daiktus ir situacijas, o ne dėl to, kad teiginius nuolat substancijuoja individai, kuriems jie pateikiami. Kankinamojo arba bet kurio individo institucija nesuvokia kaip asmens, turinčio prisidėti prie jos tiesos, turinčio vaidinti tam tikrą vaidmenį įteisinant jos tiesą ir tam tikrą vaidmenį valdžios struktūroje, kuri ir veiktų remdamasi visų nustatyta tiesa, ir pati būtų ja paremta. Jei ji suvoktų individą būtent taip, tatai būtų tolygu jai suvokti save kaip dar ne visiškai teisingą arba teisingą dėl to, kad pritaria daugybė žinančių ir veikiančių subjektų. Įteisintąją mokslinę-techninę tiesą paliudija visos planetos gamta, kurią pastaroji priverčia paklusti, ir ji nėra reikalinga kartuvių spektaklio, kaip monarchinė santvarka, kad galėtų apie save paskelbti. Ji kankina nakčia ir ūke. Jeigu institucija įteisinama kaip tiesos ir teisingumo instancija, tada viskas, ko ji reikalauja, viskas, ko ji gali reikalauti iš individo, yra tai, kad jis prisipažintų; tai yra kad jis paliudytų ją ir reprezentuotų jos tiesą savo kūnu, patsai prisipažindamas negebąs būti teisus. Kankinamasis neprašomas paskelbti teisinga tai, ką jis žino esant klaidinga. Kankintojas reikalauja iš jo prisipažinti, kad negeba kalbėti suprantamai, kad jo kūnas nebegali aiškiai suprasti ir blaiviai spręsti, kad jis yra ne kas kita, o puvimas ir trūnėsiai. Jis ne tik neturįs proto, gebančio prisidėti prie tos institucijos tiesos verifikavimo, bet ir neturįs kūno, galinčio išsaugoti vientisumą. Institucija primygtinai nori išgirsti iš to individo ištarą: kad jis prisipažįsta esąs glitėsiai ir šūdas – kad jis jau virtęs tuo supuvusiu kūnu, kuriuo jį paverčia kankinimai.

Kankintojas nėra agentas, palaikantis instituciją ir prisidedantis prie jos tiesos; jis yra asmuo, nematomas visuomenei, dirbantis savo darbą nuošaliose ir įslaptintose

vietose ir nakčia, asmuo, kuris žino patsai esąs padugnė ir atmata.

Prisipažinusysis gali būti paverstas pelenais, nes jau yra pats sutikęs esąs vien pūvanti mėsa. Arba institucija gali prisipažinusįjį naudoti bet kuriam tikslui, pavyzdžiui, kankinti kitus. Kad ir kas būtų daroma jo rankomis, bus pridengta institucijos tiesa bei teisingumu, nes jis žino, prisipažįsta pats sau esąs ne kas kita kaip puvėsiai ir šūdas.

Aukos kūnas, pasmerktas pūti, vis dėlto yra vieta, kur kažkas priešinasi. Kai kankinimo auka pasijunta besipriešinanti – netgi įvaryta į degradavimo būklę – ji supranta, kad priešinasi ne iš charakterio ar valios; maištautojai nešiojasi cianido ampules kaip tik dėl to, kad žino, jog kankintojai gali sugniuždyti bet kokį charakterį ir palaužti bet kokią valią. Tavyje priešinasi draugai, kurie nėra kaip tu supūdyti, priešinasi įtūžis ir kančia, kurie nuolat gimsta su kiekviena priespaudos karta, priešinasi kova, kuri nuo tavęs nepriklausė ir su tavimi nesiliaus.[4] Belaisvio, iš kurio kankintojas reikalauja prisipažinti, kūne priešinasi tam tikra ištara, kurią auka tapatina su ištara draugų, kovojančių už reikalą, nepriklausantį nuo tavęs, priešinasi nebyli ištara kančios, nuo kurios neįmanoma apsaugot kitų, ir nebyli ištara jų pykčio, kuris nesuteikia vilties.

Kaip jai adresuojamą ištarą auka girdi savo draugų ir savo reikalo tylą. Šioji ištara prašo štai ko: kad jis paaukotų savo kūną žodžiui ir kad išsikūnytų toje kankynėje, kuri supūdo kūną, idant vėl prisikeltų kaip žodis ir tiesa. Jei jo reikalas laimės, jis įteisins savąją tiesą. Kankinio skausmas, irimas ir lavonas taps simboliu ir šlovinga atmintimi, ir bus iš naujo įrašytas į naujosios tvarkos tiesą.

4. Michel de Certeau, *Heterologies*, vertė Brian Massumi, Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986, p. 43.

Bet jeigu jo draugai ir reikalas nelaimės? Jis žino, kad gali nelaimėti, o labai dažnai žino, kad taip ir bus. Garbė reikalauja mirti neprisipažinus. Reikalauja, kad jis mirtų, tardamas garbės žodį savo kalintojams ir kankintojams į veidą. Garbė reikalauja, kad jis pareikštų savo bendrystę su tais, su kuriais niekas neturi nieko bendra: su mistikais, teroristais ir laukiniais, klaidžiojančiais plytinčiose dykrose anapus civilizacijos įteisintos tiesos.

Tatai nereiškia, jog laukinių bendruomenė išsaugo kritusiojo didvyriškumo atmintį, prisimindama jo ištarą, ir kad anapus kiekvienos institucijos egzistuoja laukinių bendruomenė, nes išlieka bendras atminimas tų, kurių pralaimėta didvyriškai.

Tie, kurie yra atsidavę tiesos įteisinimui, neabejoja, jog kankinių, ardomųjų elementų, mistikų, bepročių ir laukinių ištaros yra skiriamos jiems. Filosofas, iš tam tikro atstumo žvelgiąs į įteisintąją tiesą, girdi šias ištaras, tariamas iš kitos distancijos, kaip svetimasis – susvetimėjusias – skepticizmo formas, adresuojamas visumai diskurso, pripažinto teisingu. Psichoanalitikas yra įsitikinęs, kad visa paciento sapnų, klaidingų veiksmų, gestų, psichosomatinių simptomų ir kalbos riktų retorika yra adresuojama jam kaip daktarui ir tėvui, įteisintosios tiesos institucijos atstovui. Savo terapija jis užsimoja paciento tylą bei autistinį diskursą perkelti į perteikiamos ir bendros tiesos formuluotes; jo mokslas išplečia įteisintąją tiesą, įjungdamas į ją asmenišką bepročio mitą. Pomodernioji psichoanalizė siekia, rašė Foucault, padaryti Hölderlino, Nervalio, Nietzschės ir Artaud keistenybes *mūsiškio* diskurso dalimi ir kelia tikslą priartinti tą dieną, kai „visa, ką nūnai mes patiriame kaip ribinius, keistus ar nepakenčiamus reiškinius, vėl susijungs su pozityvumo

giedra".[5] Religija per mistiko fizines kančias bylojančią ištarą išgirs kaip informaciją savo ekleziastiniam logosui. Šiuolaikinis švietimas siekia, rašė Merleau-Ponty, išplėsti prasmės sampratą, inkorporuodamas bepročių, mistikų, laukinių nesąmones ir kankinamų aukų klyksmus.

Tačiau tas *kitas*, į kurį savo pūvančia ištara kreipiasi kankinimų auka, psichotikas, mistikas ir teroristas, – tai ne vien institucijos žmogus. Ištara nėra skiriama vien kankinančiai tiesos institucijai; ji nėra skiriama vien tik į jokias institucijas nepatenkantiems laukiniams. Danielio Paulio Schreberio *Grundsprache*, prokalbė, kūkčiojimai ir keiksmai, jo grimasos, kraipymaisi ir katatonija yra ne tik gausūs retorikos, kuria jo kūnas kreipiasi į psichiatrą, gestai. Jo ištara adresuojama ne vien žmonių bendruomenei, bet ir tam, kas nėra žmonių bendruomenė: dangaus paukščiams, saulės spinduliams, seismiškai jį deginantiems ir įelektrinantiems, vabzdžiams, varlėms ir žiurkėms, uoloms ir dangaus tuštumai.[6]

„Modernistas Ockhamas, vadintas Pradininku, – rašo Michelis de Certeau, – pirmasis iškėlė mintį, vėliau įsigalėjusią teologų pažiūrose: dieviškajai galybei svetima bet kuri teologinė ar metafizinė racionalumo sistema. Vieną dieną Dievas gali panorėti išgelbėti visą tautą, o kitą dieną – ją sunaikinti. Mūsų protas neturi jokio pastovaus ryšio su jo sprendimais".[7] Per kančią, kurią mistikas pažįsta savo kūnu, jis girdi šio Dievo ištarą. Jo paties supuvusi

5. „La folie, l'absence d'oeuvre"; *La table ronde*, 1964, gegužė.

6. Žr. Alphonso Lingis, „The Din of the Celestial Birds", in David B. Allison, Prado de Oliveira, Mark S. Roberts ir Allen S. Weiss, *Psychosis and Sexual Identity: Toward a Post-Analytic View of the Schreber Case*, Albany: State University of New York Press, 1988, p. 130–144.

7. Michel de Certeau, *Hetereologies*, p. 108.

ištara yra skirta tam Dievui, kuriam esi niekam tikęs ir kuriam negalėtum pasiūlyti savo paslaugų.

Vieną dieną parlamentai gali nuspręsti išgelbėti ištisas tautas, o kitą – jas išnaikinti; neįmanoma rasti pastovaus ryšio tarp mokslinio-techninio pasaulio institucijų ir kečua indėnų, Amazonės genčių, papuasų, kambodžiečių ir palestiniečių daliai tenkančių kančių. Ypatingosios paskirties komandų slėptuvėse atkampiose globalinės mokslinės-techninės imperijos provincijose kankinimų aukos nestoja akistaton su institucija, o jų balsai, jų klyksmai ir kūkčiojimai nėra tos institucijos registruojami. Iš savojo kūno priešinimosi kankinimų auka girdi kankinamų draugų riksmus, girdi tylą kančios, nuo kurios jau nebegalėtų apginti kitų, ir tylą jų įniršio, iš kurio jau nieko nebegali tikėtis. Auka girdi techninės kankinimų įrangos žvangesį nuaidint dangaus tuštumoj, kurioje ištirpsta jos klyksmai ir kūkčiojimai, girdi žvangesį cementinėse slėptuvės sienose, į kurias klyksmai sudūžta, girdi žvangesį tylinčios planetos uolienų kloduose, į kuriuos kūkčiojimai susminga. Ir vis dėlto pūvanti ištara suskamba toje naktyje ir ūke. Varlių kvarkimas, tvyrantis viršum pelkių, dvokiančių iš industrijos vamzdynų lašančiais nuodais, ir šimtakojų bei žiurkių knibždėjimas griuvėsiuos, – kažin kokia viso to dalelė krusteli aukoje ir ataidi pasipriešinimu.

Mirties bendrija

Visuomene mes vadiname įsipareigojimo formas, kurias užantspauduoja paspaudžiamos rankos, tai žymi susitarimą tarp mūsų, jungtis keičiantis pranešimais, resursais ir paslaugomis. Vykstant mainams, gali susikurti bendrasis mokslo bei kultūros diskursas, galimi kolektyviniai darbai, kuriuos dirbdami mes dalyvaujame komunikacijoje – turime ir kuriame kažką bendra.

Rankos paspaudimu, kuris jungia ir po to, kai sutartis sudaryta ir jai pritarta, komunikuojama daugiau: pripažįstama giminystė. Mūsų kalba, daiktus ir asmenis identifikuojanti rūšiniais terminais ir formuluojanti individams bendrus imperatyvus, yra mūsų kūnų kalba, – kūnų, kurių giminystę pripažįstame. Giminystė darsyk pademonstruoja rūšis, ją kūniškai pakartoja individų reprodukcija. Bendri žodžiai, kuriais mes žymime kiekvienam iš mūsų skyrium pažįstamus resursus ir kiekvienam skyrium suprantamą projektą, yra pagrindžiami mūsų kūnuose materializuotos rūšies bendrumu. Pripažįstant giminystę, patvirtinamas abipusis įsipareigojimas turėti bendrą kalbą ir įsipareigojimas dalyvauti įvairių formų mainuose. Tasai, kuris savo veiksmais prieštarauja giminės reikalavimams, pasireiškiantiems per kitus individus ir savąjį organizmą, yra išsigimėlis. Rankos paspaudimo sutartimi kiekvienas ar kiekviena pasmerkia

išsigimėlį, glūdintį savo kūno individualume ir jo geiduliuose.

Giminystė pripažįstama ne surandant „šeimos panašumų"; pripažinti giminystę reiškia pripažinti pareigą. Sūnus paklydėlis, grįžtantis pas savo šeimą ir žinantis būsiąs priimtas, parodo, jog tada, kai sulaužomas bet koks pasitikėjimas, bet koks įsipareigojimas, kai nutraukiama komunikacija civilizuota kalba, nepaliaujamai formuluojančia normas, – tada rūšinėje mūsų kūnų struktūroje išlieka priklausymas šeimai kaip pagrindas imperatyvui, įsakančiam lemiamą pripažinimą. Tavo tauta – tai tavo padermės atstovai ir kartu galimi santuokos partneriai, su kuriais įmanomas padermės pratęsimas, tai žmonės, kurie, jei numirtum, rūpintųsi tavo palikuonimis kaip savais. Priklausyti tam pačiam klanui, tai pačiai tautai ar netgi būti šiaurės amerikiečiu ar baltosios rasės atstovu reiškia pripažinti pareigą. Tatai yra žinoma keliautojui: jis nenusigręš (ar nenusigręš abejingai) nuo pagalbos besišaukiančio žmogaus, su kuriuo gali neturėti nei bendrų interesų, nei bendrų pomėgių, tačiau kuris, kaip ir jis pats, yra meksikietis Pensilvanijoje, Šiaurės amerikietis Peru Anduose ar baltasis Sahele.

Sąjunga, kurioje keičiamasi pranešimais, resursais ir paslaugomis, kai kiekvienas stoja prieš kitus su savo įžvalga ir galiomis, pripažįsta giminystę, ir šis pripažinimas pradeda veikti tada, kai, sutariant dėl mainų, kiekvienas stiprina kitą, stiprindamas pats save. Kai individai jungiasi, tuos, kurie lieka anapus jų sutarčių, identifikuoja kaip barbarus ir išsigimėlius; efektyvus bendras žmogiškumas vis plačiau pripažįstamas, kai dėl pranešimų, resursų ir paslaugų mainų su pašaliečiais susitariama ir abipusiai įsipareigojama.

Esama šio to daugiau – ne tik efektyvus giminystės pripažinimas visuomenės formomis, – tai brolystė individų, neturinčių ir nekuriančių nieko bendra, individų, kuriems belieka vien jų mirtiškumas. Ši brolystė realizuojama ne per įžvalgų, nurodymų ir resursų mainus, bet per individų gyvybės mainus. Vienas tampa kito broliu, kai be išlygų atsistoja ton vieton, kur kitam žioji mirtis.

Kad įžvelgtume šią mirties *bendriją* anapus giminystės, turėtume atsidurti ar vaizduotės jėgomis nusikelti į situaciją, kuo labiausiai nuo jos nutolusią, – atsidurti šalyje, su kuria mūsų pačių šalis kariauja, tarp svetimšalių, siejamų religijos, kuria mes negalime tikėti ir kuri mus atmeta, tarp žmonių, su kuriais nesudarinėjame jokių gamybinių ar prekybinių sandėrių, kurie mums nieko neskolingi, kurie nesupranta nė žodžio iš mūsų kalbos, kurie amžiumi mums tolimi (nes įpareigoja netgi tai, kad priklausome tai pačiai amžiaus grupei) – ir nuo kurių suvokiame esą visiškai priklausomi, nuo kurių priklauso mūsų gyvybė.

Vieną naktį, ištisas savaites pragulėjęs sirgdamas vienoje trobelėje Mahabalipurame, Pietų Indijoje, pabudau iš dienų dienas trukusios karštinės sąstingio ir patyriau, jog mano rankas atėmęs paralyžius jau glemžiasi ir krūtinę. Išsvirduliavau į bežvaigždę slogios musoninės nakties tamsą. Pakrantėje, gaudydamas orą, pajutau kažką sučiumpant mano ranką. Jis buvo nuogas, tik su išdilusiu strėnų raiščiu, tegalėjau suprasti tik tiek, kad jis iš Nepalo. Kaip jis pateko čionai, į tolimus Indijos žemyno pietus – nepalyginamai toliau negu aš, apsiginklavęs kreditine kortele ir galėjęs atsidanginti čia reaktyviniu lėktuvu per vieną dieną, – neturėjau nė kaip paklausti. Atrodė neturįs nieko, miegąs ant smėlio, vienui vienas. Man nesuprantama kalba ilgai kalbėjosi su žveju, kurį pažadino trobelėje, užsiglaudusioje džiunglių pakrašty, ir galop įkėlė mane į

kanoją su plūduru, kad nudangintų per musoninę jūrą ligoninėn, į Madrasą, esantį už šešiasdešimt penkių mylių; tą supratau, nesuprasdamas nė žodžio iš jo kalbos. Kol jis darbavosi irklais, mano karščiuojančios akys stebėjo jo tylų, be išraiškos veidą, kurį kartkartėmis nutvieksdavo tolimi žaibai, ir man tapo visiškai aišku, – jei audra įsisiautėtų, jis nedvejodamas rizikuotų gyvybe, kad išgelbėtų mane.

Išsilaipinome žvejybos uoste, ten jis įsodino mane pirmiausia į rikšos vežimėlį, paskui į autobusą, važiuojantį į Madrasą, o tada pranyko, netaręs nė žodžio ir nė nepažvelgęs į mane. Be jokios abejonės, jis neturėjo kito adreso, tik smėlynus; aš niekada jo daugiau nepamatysiu. Tačiau sykį supratęs, niekada nebepamiršiu, ką reiškia būti susaistytam saitų, kurių niekados nebegalima nei pamiršti, nei nutraukti, – ką reiškia tapti broliu.

Kaip nepadoru pasakoti tokius dalykus anonimiškai neatsakingu raštu, kurio jis negali perskaityti, ir kalba, kurios jis nesupranta!

Per savo mirtingumą pažįstam save.

Mes veikiame pasaulyje, kuris plyti kaip galimybių įvairovė; pasaulis, kurį pažįstame savo iniciatyvomis, – tai maisto, resursų, reikmenų, kelių, pavojų ir priedangų laukas. Pasaulio galimybes mes įžvelgiame mūsų substancijoje glūdinčia galia įsivaizduoti galimą padėtį ir galia substanciją su jos jėgomis į tą padėtį nukreipti. Veikti – tai išeiti iš savojo *čia ir dabar* ir leistis galimos padėties ateity linkui. Veikti – tai pradėti kažką, nutraukti tai, kas ką tik įvyko; tai, kas radosi tavyje, nukreipti į ateitį.

Tikra nėra tiesiog suma viso to, ką mes pasisaviname ir kieno esamybę išsaugome reprezentuodami. Tikrovė plyti prieš mus vien kaip daugybė įžvelgtinų ir suprastinų

galimybių. Mūsų suprantamos galimybės nėra tiesiog diagramos, kurias tvirtai laiko mūsų mąstymas. Daiktų funkcijos ir potencialai yra tikri, nes jie turi būti pasiekiami mūsų galių, kurioms jie nepriklauso ir kurios galbūt nepajėgia jų pasiekti. Tikrovė yra atsitiktinė; kaip tik tai, kad siekiamos galimybės bus neįmanomos, jas daro tikras. Tikras pasaulis plyti prieš mus kaip galimybių konfigūracija, pakibusi neįmanomybės bedugnėje.

Mūsų substancija veikia, padedama ją palaikančios padėties atsitiktinumo pajautos ir jausmo, jog turi galią įžvelgti ateityje galimas padėtis ir į jas nukreipti save ir savo jėgas. Kiekvienas judesys išorės daiktų link, daiktų, suvokiamų kaip galimybių mazgai, mums rodo tos tikrovės, kuri atsiveria mūsų iniciatyvoms, atsitiktinumą ir daiktuose glūdinčią galimą bejėgystę. Egzistuoti veiksmu, vadinasi nukreipti save ir savo jėgas į galimą bejėgystę. Kiekviename žingsnyje, kurį žengiame per peizažą, žadantį suteikti mums atramą pakeliui į regimas galimybes, per jo atvirus lygmenis ir takus, vedančius baigtinumų linkui, mes pajuntame galimumą, jog peizažo pažadas pasirodys esąs klastingos vilionės, jo keliai atves į žabangas, o jo apybraižos pavirs pasala. Prie savo mirties mes artinamės, žengdami į mūsų aplinkos išorybę. Mirtis glūdi kiekviename pasaulio plyšelyje, už jo jungčių ir po jo takais veriasi praraja. Kaip tik šioji neįmanomybės praraja, žiojėjanti mums žengiant į priekį, neribotai atveria mūsų protą anapus pasiekiamų daiktų ir žemės, ant kurios stovime, mūsų stovėsenai teikia svaigulio ir mūsų egzistenciją paverčia veiksmu.

Veikti – tai suteikti formą savo galioms. Minties žvilgsniu vaizduojiesi savo galioms atsiveriančias galimybes ir nukreipi save į jas. Savo substanciją atrandi ir savo galias atgauni jau kitoje padėtyje ir kitu esamybės momentu;

pasiektoji padėtis yra tikra pasaulio tikrumu. Galios, su kuriomis palikai buvusią padėtį, įgyja formą, išliekančią naujojoje padėtyje kaip diagrama įgūdžiamas. Daiktų, kuriuos esi pasisavinęs, potencialai ir funkcijos laiko tavo jėgas formose, į kurias gali be pabaigos jas siųsti. Veikdamas atrandi tikrąsias pasaulio galimybes ir patiri atgimstant jėgas tikrųjų daiktų potencialų ir funkcijų tankmėje. Rizikuodamas bejėgyste, veiksmas materializuoja savo jėgas.

Tačiau patyręs, jog atlikai veiksmą, taip pat supranti, kad tam tikrą dalį savo jėgų, pačią jų galią kažką pradėti palieki inercijai formų, kurios materializuojasi pasaulyje ir laiko tas jėgas. Kažkas prarasta – polėkis iniciatyvos, kuri sukilo iš vidinės energijos sankaupos, gebėjimas nutraukti ryšius su praeitimi ir pakilti nekaltam bei laisvam, postūmis gimimo, glūdėjusio kiekvienoje galioje. Kažkuri dalelė jėgos, kurią nukreipei į galimą padėtį bei figūrą pasaulyje ir kuri dabar yra įsikūnijusi pasaulyje, čia ir lieka, tau žengiant toliau. Šiek tiek tavo iniciatyvos pasiliko tame nuomotame kambaryje, kurį pernai išsidažei ir apsistatei, arba tuščiame plotelyje, kurį sukasei ir apsodinai medžiais bei žydinčiais krūmais. Šokio žingsnelį skraidinusio svaigaus lengvumo, sklendžiančio jėgos polėkio jau nebepatirsi mėgindamas pakartoti tą žingsnelį – jį sąmoningai atlikti. Paprasčiausiai kartodamiesi menininkai liaujasi būti menininkais ir virsta linksmintojais bei iliustratoriais. Tam tikra tavo mąstymo dalelė pasiliko knygoje, kurią parašei, ir jei ši pražūtų, suprastumei nebegalįs parašyti tos pačios knygos iš naujo. Iki galo išmąstytos mintys jau nieko nebemąsto, sakė Merleau-Ponty; mintis nušviečia tik tada, kai ji dar nėra pati sau visiškai aiški ir tik tada, kai ji vis dar skrieja nežinomybėn. Toji nuostaba, kuria pirmąsyk ką nors nutvies-

kė mintis, vėl nebeblykstels, kai ta mintis bus įtvirtinta kaip tiesa. Dalelė tavo aistros ir nuostabos pasiliko jaunystėje ir daugiau nebesuliepsnos. Pamatyti savo jėgas, sukaustytas formų, kurias įgyvendino tavo paties iniciatyvos, ir pasijusti prislėgtam savo paties iniciatyvų naštos – tai vidinė senėjimo patirtis. Tai mirtiškumo patirtis, ne aktyvi patirtis kaip jėga, save nukreipianti į tai, ką ji suvokia esant galima, – galbūt į bejėgystę, – bet patirtis kaip tavo iniciatyvos galių perėjimas į pasyvumą. Tu ne tik sviedi savo jėgas, kad atsimuštų į pasaulio tęstinumus bei inerciją; tu iškrauni savo jėgas į pasaulio inerciją. Ne tik rizikuoji savo buvimu pasaulyje, – tau kelia grėsmę galimybės, pasirodančios esą žabangai ir pasalos, – bet miršti pasaulyje ir į pasaulį. Iniciatyvos laisvė save patiria per nerimą: tai ne tik būgštavimas, nujaučiąs tą neįmanomybės tuštumą, kurioje pakibusios ateities galimybės, bet taip pat ir nerimas, kuris yra *angustia*, įkalinimas ankštumoje, įkapėse, savo rankomis apsivyniojamose.

Šiam vidinės negalios jausmui priešiniesi, nusistatydamas tokią savo operacijų lauko struktūrą, kad kiekviena diena išskleidžia prieš tave užduotis, kurias pajėgsi įvykdyti. Imiesi riboti akiratį ir taip apginkluoji savo operacijų lauką, kad kiekviena duodama diena vėlei pateikia tau užduočių ir reikmenų įvairovę, ekvivalenčią praėjusiosios bei ateinančiosios dienų užduotims ir reikmenims, taip pat jais pakeičiamą. Laiką nulieji dienų virtinės forma, – virtinės dienų, kurios be galo kartojasi, lygiavertės ir tarpusavyje pakeičiamos. Savo praktinę erdvę stabilizuoji tokiu būdu, kad kiekviena diena esti užpildyta, bet sykiu išlaikai galių rezervo pajautą. Šitaip tu atitolini laiką, kai pajusi, jog jėgos išseko; ir po trisdešimties metų jautiesi taip pat gebąs darbuotis prie konvejerio arba kontoroje kaip ir andai, kai buvai vos priimtas

į darbą dvidešimtmetis jaunuolis. Kontroliuodamas savo praktinę aplinką, neleidi įvykti krizėms, tai yra įvykiams, kurie pareikalautų iškart visų tavo išgalių ir kurių baigtis būtų neaiški. Nukreipi savo protą į akademinę ar pramoninę instituciją, kur problemos diena dienon esti lygiavertės ir arba niekuomet neiškils tokia problema, kuriai prireiktų visų tavo intelektinių galių, kurios akivaizdoje jos gali pasirodyti nepakankamos. Laisvalaikiu, atliekamu nuo tarnybos, sukiesi tarp kitų, jau įgijusių įgūdžių bendrauti visuomenėje; ir vengi tokių susitikimų bei nuotykių, apie kuriuos sakoma, jog jie nutinka tik kartą gyvenime ir kurių – jauti – jau nebeturėtum jėgų darsyk išgyventi. Savo jausmus koduoji ir seikėji taip, kad į pažadus ir grasinimus, ceremonijas ir linksmybes, į vietas ir reginius, naujienas ir apkalbas atsilieptum pasiremdamas tuo, kas jau buvo patirta ir kas gali būti patirta iš naujo. Išsisukinėji nuo begalinio džiaugsmo ar tragizmo proveržių, kai širdis pasijunta priblokšta ar paklaikusi, nuginkluota ir išsineša iš šių patirčių tokį randą, kad jau niekad daugiau nebepajėgtų patirti šitokio siaubo ar ašarų, arba džiaugsmo.

Kitus laikai lygiaverčiais sau, kaip ir tu tarpusavyje pakeičiamais. Suvokti kitą ne tiesiog kaip objektą ar kliūtį, bet kaip tvarkingam pasauly veikiantį subjektą, – vadinasi, potencialiai atsistoti į kito arba kitos vietą. Vadinasi, suvokti kito esamybę kaip padėtį, kurią galėtum užimti tu pats, o jį arba ją supančią daiktų tvarką suvokti kaip tam tikrą įvairovę kelių, resursų, kliūčių bei žabangų, kuriais galėtumei manipuliuoti, jei stovėtum tenai, kur stovi jis arba ji. Per šį lygiavertiškumą ir tarpusavio pakeičiamumą regi save kituose ir kitus savyje.

Tarp tam tikru būdu išdėstytų užduočių užimi savo vietą, kurią laisvą paliko kažkas kitas; reikiamas opera-

cijas ir įgūdžius taip pat susirenki iš kitų. Atsisėdi savo vieton bibliotekoje ir sėdi, iš naujo koduodamas smegenyse Euklido aksiomas bei įrodymus, lygiai kaip darė kiti; tampi studentu – dar vienu studentu. Sakai tai, ką sakai, ką sako kiekvienas ir bet kuris kitas, ir sutelki savo diskursyviąsias galias formuluodamas bendrą tiesą, kuri neišnyksta, kai kas nors nužengia į savąją galutinę tylą. Mūsų jausmai yra atsargūs žingsniai ir lytėjimaisi, kurių kryptį ir formą susirenkame iš kitų ir perduodame dar kitiems; naujienos, reginiai ar muzika sukelia jausmus, kuriuos jautė ir bet kuris kitas, kuriuos patiria kiekvienas ir patirs ateity. Tą virtinę dienų, be pabaigos besikartojančių, lygiaverčių ir tarpusavyje pakeičiamų, tą virtinę dienų, kurių forma nuliejai savo gyvenimo laiką, regi prasitęsiančią kitų gyvenimuose. Šitaip mes susikuriame jausmą, kad ta stiprybė, kurią vis surandame dienos užduotims įveikti, yra tik bangos ketera gyvenimo srovėje, atitekančioje iš neatmenamos praeities ir tekančioje begalinėn ateitin. Prarasties jausmą, potyrį, jog prarandama iniciatyvos aistra ir nuostaba, ištriname gyvenimo jėgos, kas dieną iš naujo kylančios mumyse, ritmo pojūčiu.

O vis dėlto šioje veiksmų lauko apibrėžtyje, šiame bendrų tiesų kalėjime, įkalinančiame širdį, – šioje patirties išminty plazda nerimas.

Kai suvokiame, jog tos mūsų padėtys ir figūros, kurias veikdami projektuojame, bei tos, kurias paliekame materializuotas pasaulio substancijoje, yra anonimiškos, – štai tada ima tvenktis tuštumos jausmas. Tos padėtys, kuriose mūsų veiksmas mobilizuoja mūsų pačių galias, – štampavimo preso operatoriaus, kompiuterių programuotojo ar įstaigos valdytojo padėtys, – tai formos, reikalaujamos industrijos mašinų, grandinių, schemos. Jėgos, kurių žmogus turi būdamas studentas, gamyklos darbininkas,

kareivis ar įnamis, yra jėgos, kurias į jį investuoja drausmės archipelago socialinė inžinerija, ir ne tik žmogaus dėvima uniforma, bet ir tie jausmai, tas didžiavimasis ir instinktai, kuriems jis paklūsta kaip tėvas ar motina, kaip palaidūnas, kaip vyras ar moteris tėra variantai funkcijų, sąlygojamų bei palaikomų giminės ir lyties kodeksų. Tavo užimama padėtis – tai vieta, į kurią atsistojai, kai ją paliko laisvą kitas, tau lygiavertis ir tavimi pakeičiamas; tai vieta, kurią tu paliksi kitiems. Formos, kurias suteikei savo jėgoms, – tai konfigūracijos, susirinktos iš kitų ir dar kitiems perleidžiamos. Jos neatskleidžia nieko, kas būtų tavoji savastis; jauti, jog kažkuo tapai, pasidarydamas bet kuriuo. Vieną dieną tavęs ten nebebus, ir to studento, teisininko, korporacijos administratoriaus, paciento, tėvo ar motinos, vyro ar moters, kuriuo buvai, vaidmenį vaidins kas nors kitas. Tos padėtys, tie atliekami veiksmai bei gestai nemirs su tavimi; tai konfigūracijos bangos keteroje, – bangos, nešamos anoniminio gyvenimo srovės, kurioje gimimas keičia mirtį.

Štai tada tos pasikartojančios aplinkybės ir dienos netenka aktualumo; pasijunti bejėgis ir sutrikęs tarp begalės užduočių, virtusių lygiavertėmis, kelių, virtusių vienas kitu pakeičiamais, ir krypčių, kurias galima apgręžti; pasaulis grimzta į bereikšmiškumą ir nesubstancialumą. Apima negera nuojauta, jog neišvengiamai artėja diena, kai tavęs čia jau nebebus, ir tąsyk širdies gilumoj krusteli nerimas, kuris šnabžda, jog tavo užimamoje vietoje nėra tavęs.

Šis nerimas sako, kad mintys, suvokdavusios užduotis, kurias aplinkui tave išskleisdavo besikartojančių dienų virtinė, yra ne tavo; ne tavo rankos, manipuliuodavusios įrankiais; ne tavo gestai, duodavę signalus kitiems, ir ne tavo juokas, atsiliepdavęs į kitų juoką. Šis nerimas kenčia pasauly dar negimusios būtybės vienatvę. Jis glūdi slapto-

se užuoglaudose, kur tūno tavo paties galios: ypatingos galios pažinti, jausti ir duoti, kurias ten gimdo tavo paties esybė, kurios dar nebuvo realizuotos ir nori būti realizuotos. Pažvelgi į savo ranką, pagal ją gali būti atpažintas, ir į tas dešimtis linijų ant savo piršto, linijų, kurių nerastum ant jokios kitos iš keturių milijardų dešiniųjų žmonijos rankų, ir supranti, kad ši tapatybė ir šitos rankos dar nepalietė to, ką jos vienos tegali paliesti. Širdyje pajunti įkalintą jėgos šaltinį, būdingą tik tau vienam, galią, reikiamu dažniu sujungtą su neprilygstama tavo smegenų grandine, lūkuriuojančią pasaulyje tokios problemos, kuriai jokios kitos smegenys neturi reikiamo dažnio, pajunti savo nervų sistemoje ir raumenyse slypint galią skaptuoti stabus ar šokti, arba apkabinti taip, kaip dar joks kūnas nemoka skaptuoti, šokti ar apkabinti, ir pajunti savo jautrumą turint galią mylėti ar juoktis, arba raudoti taip, kaip negeba niekas kitas. Bet sykiu supranti, jog nesi įsikūręs ten, kur šios galios atrastų tai, kas jų laukia, ir suvoki, jog teks leistis viso to ieškoti po tolimas dykras, plytinčias anapus ribų žemėlapio, rodančio užduotis, kurias tau nužymi besikartojančių dienų virtinė.

Tolimos dykros, į kurias mane nutremia šešėlis mirties, manęs ateinančios. Nerimą, virpantį ypatingu pulsavimu ir karščiu gyvybės, kuri save jaučia, į save kabinasi ir nori būti, lydi negera nuojauta apie neišvengiamai artėjantį neįmanomybės momentą. Keliuose, atsiveriančiuose bet kam, nerimas nujaučia žabangas, kurių aš neišvengsiu. Pasaulio keliai ir laikas drieksis toliau, iki begalybės plėsdami kitiems galimybių gamtovaizdžius. Neišvengiamai neįmanomybei sėlinant prie mano gyvybės, aš regiu pamažu mane supantį mirties šešėlį; horizontuose, kurie yra galimybės bet kuriam, tos, man neskirtos, atiteks kitiems.

Per smelkiantį nerimą pajusti gyvybės karštį ir pulsavimą, gyvybės, kuri yra mano vieno, ir įsikibti į ją kaip į galią, kuri nori būti, – vadinasi, pajusti atramą žemės, vis dar tebesančios man po kojomis, ir pajusti ją palaikant galimybes, skirtas man vienam. Juk nerimas, kurį išskirtinė gyvenimo galia patiria dėl savęs, įmanomas tik įsitikinus, kad pasaulyje, padariusiame ją galimą, glūdi galimybės, skirtos vien jos jėgoms. Rūpestis galia, reikiamu dažniu sujungta su neprilygstama tavo smegenų grandine, yra įmanomas tik įsitikinus, jog tos galios laukia tokia visatos problema, kuriai jokios kitos smegenys neturi reikiamo dažnio; rūpestis savojo jautrumo galia mylėti, juoktis arba raudoti taip, kaip niekas kitas nemoka, įmanomas tik įsitikinus, jog nuošaliose pasaulio gatvelėse bei alėjose yra tokių, kurie laukia tavo bučinių ir glamonių, jog esama tokių laukymių bei dykrų, kurios laukia tavo juoko ir ašarų.

Nesibaigiančioje įvairovėje galimybių, įmanomų bet kam, mirties šešėlis aprėžia tai, kas įmanoma vien tik man. Mirties šešėlis, tykąs būtent manęs, išryškina iškilumą žemės, kuri vis dar remia mane, ir mįsles, joje slypinčias, skirtas vien man, paryškina kontūrus, laukiančius vien tik mano rankų švelnumo, ir nušviečia pakeleivius, kuriems lemti vien mano bučiniai ir glamonės. Tamsioje šešėlio šviesoje nerimas atranda aiškiaregystės galią, leidžiančią juos atpažinti.

Ši įvairovė galimybių, galimų aktualizuoti, aktualizuojantis mano galioms, mane įsakmiai pakviečia, ragindama pamažu supančia neįmanomybės siena. Atsiliepdamas į šį imperatyvą ir ryžtingai žengdamas prie mano vieno galimybių, – galimybių, kurias atskleidžia mirtis, manęs ateinanti, – mirties neišvengiamybėje aš atpažįstu ne fatalizmą, bet imperatyvą, kreipiantį mane į tą būties figūrą,

kuria tik man lemta būti. Atpažįstu imperatyvą, kreipiantį mano mintį į galimybes, esančias kiekvienam ir visiems laikams, idant atskirčiau įmanomas man vienam. Atsiliepdamas į besiartinančios mirties jausmą, aš žengsiu prie galimybių, atiduodamas savo jėgas toms, kurias pasaulis atveria tik man, mirsiu atiduodamas jėgas pasauliui. Įsakmiai raginamas, jaudrinamas nerimo, būnu atvertas galioms tokios egzistencijos, kuri yra mano, ir mirčiai, kuri yra mano. Išliekanti baimė mirti yra baimė neturėti pakankamai kantrybės, kurios bus pareikalauta, ir baimė neturėti pakankamai šviesaus proto ir ryžto, kad pajėgtum paklusti įsakmiai kviečiančiam mirties imperatyvui.

Ir štai tada pradedi suvokti *kitus*. Tu jau nebematai savęs kituose ar kitų – savyje. Imi matyti kitą *kitoje* vietoje ir laike. Suvokti jį ar ją kaip *kitą* gausybėje lygiaverčių ir tarpusavy pakeičiamų kelių, resursų, kliūčių ir žabangų, – tai matyti save, ribojamą savo paties vietos ir užduočių. Tai tavosios mirties siena aprėžia ratą galimybių, galimų tau, ir atskiria jas nuo tų, kurios skirtos kitiems. Kita mirtis aprėžia ratą galimybių, galimų kitam. Savo mirties tolumu, palyginti su tavąja, kitas arba kita ir yra skirtingas.

Kito mirtiškumas mane paliečia. Paliečia ne tiktai tuo, kad jo mirtiškumo jausmas verčia mane matyti jį kaip skirtingą, skirtą užduotims, aprėžtoms būtent jo ateinančios mirties. Ir todėl, pasak Heideggerio, geriausia, ką galiu padaryti kitam, jei nesu jam abejingas, tai palikti jį laisvą su jo užduotimis ir mirtimi, kai ryžtingai vykdau savąsias. Tačiau tas užduotis, kurios yra mano, į pasaulį projektuoja būtent jo kelionė savojon mirtin. Savo paties likimo pavidalą atrandu apybraižose sumanymų, kuriuos pasaulyje užsimojo įgyvendinti kiti, bet pritrūko jiems laiko ar galių.

Jei neįmanomybės latentiškumas sulaiko daiktų substanciją jų atsitiktinėje realybėje, tai jų pavidalus nužymi ir jų jėgas nuspėja galios suvokti ir suprasti. Pasaulis, atrastas po kojomis, nesidriekia aplink mane it nuodingi garai, kuriuose grabinėjuosi vienas; aš gimstu ton vieton, kurią paliko laisvą kitas, ir esu pasiunčiamas eiti toliau keliais, kuriais jau žengė kiti. Pasaulis man iš pat pradžių yra galimybių, kurias suvokė ir suprato kiti, – galimybių kitiems, – laukas. Tos galimybės, kurias atrandu sau, yra man paliktos kitų. Ne tiktai jų aktualizuotosios ar kurias gali sureikšminti, bet ir išskirtinės, negebėtos aktualizuoti, aktualizuojant savo jėgas. Pasiryžusysis dainuoti savo dainas pasaulyje taip pat rado išskirtinių galimybių (o savyje – išskirtinių jėgų) būti mylimuoju, tėvu ar motina, rašytoju, nuotykių ieškotoju, ir jas, išeidamas dainuoti savo dainų, jis turėjo palikti kitiems. Mat savosioms dainoms dainuoti jam reikėjo sukaupti visą jautrumą, visas galias sielvartauti bei džiūgauti ir paaukoti visą savo laiką, – lygiai kaip tam, kad mylėtumei kitą išskirtine meile, reikia sutelkti visą savo protą ir atiduoti visą savo širdį. Gandhis, atradęs savyje galią būti išskirtine išvaduotojo ir šventojo figūra, kuria buvo gimęs tapti, paliko nerealizuotą galią būti didžiu valstybės veikėju, mylimuoju ir tėvu, – o juk jais būti jis taip pat suprato esąs gimęs. Užimdamas vietą kitų paliktame poste, aš regiu įsispaudusią daiktuose tvarką ne tiktai kaip kitų įgūdžių schemą, kurią galima perkelti mano jėgoms, bet taip pat kaip apybraižas išskirtinių sumanymų, kuriems įgyvendinti nebeužteko galių: galimybes, kurias jie paliko dar kitiems, paliko man, – regiu išskirtinių imperatyvų pėdsakus. Tų, kurie atsidėjo savo gyvenimo išskirtinėms galioms, išėjimas ypatingai byloja man.

Gimęs kažkieno kito paliktoje vietoje, jau įsakmiai pašauktas mirties, kuri yra mano, suvokdamas man vienam

atviras išskirtines galimybes, aš atrandu kitus su jų kitoniškumu, užimančius savo vietas ir turinčius savo atviras galimybes. Kiti, atsidedantys savo ypatingoms galioms, taip pat aptinka galimybes, kurių jie negali aktualizuoti ir kurias palieka man. Paspausdami rankas, kad pripažintume mūsų giminiškumą, mes keičiamės pranešimais bei resursais.

Keisdamiesi su kitais pranešimais bei resursais, mes komunikuojame bendrame laike, kuriame kiekvieno individo įžvalgos formuluojamos kaip bendrasis diskursas, o su kiekvienu gimstančias jėgas absorbuoja sumanymų ir darbų anonimiškumas, – anonimiškumas sumanymų ir darbų, kurie išlieka arba suyra dėl pasaulio materialumo. Keisdamasis su kitu pranešimais bei resursais, aš pajuntu tą laiką, kurį jam arba jai atveria jų baigties nuojauta; tai yra laiką, kurį kitas arba kita pratęsia pasaulyje, užsiimdami savo asmeninėmis galimybėmis ir išlaikydami įsipareigojimus. Tačiau į kitą nukreiptos mano akys, aš jį liečiu ir mano žodis per šį kontaktą nuspėja jo pažeidžiamumą, nuovargį ir kentėjimą, mirtiškumą. Laikas, kai kitas esti užsiėmęs savo užduotimis ir kai jis arba ji prie manęs prisiartina, taip pat yra kančios ir merdėjimo laikas. Ateis laikas, kai kitas daugiau nieko nebegalės padaryti, bet jam dar bus likę numirti. Tas laikas, kai jis arba ji miršta, atveria juodąją skylę tokio laiko, kuris nėra bendro pasaulio laikas. Šis laikas jau yra čia, iš nuovargio ir kančios, kurią jis arba ji turi patirti vienas.

Būnant drauge su kitu, kuriam tenka kentėti, ir ateinant kentėti drauge su juo, mirštančiu, patiriamas laikas, atsijęs nuo pasaulinio. Merdėjimas užtrunka; tatai tęsiasi keistą laiką, kuris griauna tavo numatytąjį, tęsiasi laiką be ateities, be galimybių, laiką, kai nebėra ką daryti, vien tverti

laiko esamybę. Tai, kas žmogaus laukia, yra visiškai nepasiekiama: nesuvokiama, nepaneigiama, nepasipriešinama ir neatitolinama. Laukia nežinomybė, tai, ko neįmanoma netgi suvokti kaip neįmanomybės, kaip nebūties. Merdėjimo laikas atkerta tavo galias nuo siekių ir nuo jų pačių pabaigos. Mirties neišvengiamybė atkerta nuo tavęs praeitį, kurią gali susigrąžinti, išsaugoti vien sukaupdamas savo jėgas galimybėms. Tu nežengi į tolį, kur laukia paskutinė valanda; tu pasijunti pakibęs tokiame laike, kuris yra plūduriavimas, kuriame, niekur neidamas, esi suvaržytas žengti toliau. Mirštama tokioje laiko atkarpoje, kuri nepaliaujamai ir neatmenamai ateina iš niekur ir nueina į niekur, būdama absoliučiai išoriška asmeninės ar tarpasmeninės istorijos laikui.

Laikas, kai nebėra ką veikti, išskyrus kentėti. Laikas, kai tu, atėjęs padėti, negali padaryti nieko, vien tik kentėti. Esi laikomas šiame laike anapus pasaulio vyksmo, – tave laiko skausmas. Skausmo stiprumas nepriverčia tavęs susikaupti ir atsiremti į savo išgales bei jėgas; jis sukelia tave prieš save patį, tu negali nei pabėgti, nei pasitraukti iš savęs. Įklimpęs savy, egzistuoji, nepajėgdamas pakelti savosios būties svorio. Mirtį, kurios neišvengiamumą skausmas nujaučia, jis tapatina ne su nebūtimi; skausmas ilgisi nebūties, kuri išvaduotų nuo merdėjimo, nepažįstamesnio už nebūtį, sukilusio iš vidaus, kad atskirtų tave nuo būties išoriškumo. Įklimpęs savy, skausmas neturi jėgų prasiveržti pro išoriškumą, kur galėtum suvokti anapus būties atsiveriančią prarają; skausmas, užvindytas nakties ir sugniuždytas to, kas slypi nakty anapus nakties. Tu panyri į pasyvumą ir numiršti tam, kas prisiartina kitaip negu nebūtis ir kitaip negu kita egzistencija.

Tu kenti kaip kenti tu, kaip kenčia kiekvienas, kaip kenčia kūniška prigimtis. Esi laikomas tokiame laike, kuriame

negali žengti toliau pats, nebeturi pats savęs – savęs, tau priklausiusio. Miršti kaip kažkas kitas, šis merdėjimas nėra tavo. Kenti, slegiamas pasyvumo svorio, pasyvumo, kuris veržiasi iš vidaus, kol tavo skausmo prostraciją ir pasyvumą pranoksta merdėjimas, kurio nepaliaujamas vyksmas pranoksta save, tasai, kuris kenčia, palūžta ir pratrūksta aimanom ir rauda.

Kitai ištiesta ranka palytėja kitos pažeidžiamumą, nuovargį ir kentėjimą, ir pratęsia tave ligi ten, kur ji merdi. Ji paklūsta nepažįstamam imperatyvui. Šis merdėjimas mane liečia; nesi laisvas pateisinti kito mirtį, nesi laisvas savų užduočių ir civilizacijos bendrojo darbo imperatyvais pateisinti tai, jog mirštantysis paliekamas sau pačiam ar pačiai.

Tarp siekinių ir reikmenų mane susiranda kitõs akių nuogumas; jo gestai atsigręžia į mane tuščiomis; beginklis ir nuginkluojantis jos žodžių, praeinančių be jokio pėdsako, nesubstancialumas mane išsirenka. Jo žvilgsnis, gestai ir žodžiai – atkaklūs ir nesmagūs – drumsčia mano veiklos srities tvarką ir mane užginčija. Kita prisiartina skradžiai sieną, kuria mano paties mirtis aptvėrė man skirtąsias užduotis, – prisiartina, kad užginčytų mane savo mirtiškumu.

Imperatyvi jėga, su kuria prisiartina kitas, – ne tos formos, kurias jo akys brėžia, apžvelgdamos mane supantį peizažą, formos, kuriomis jo rankos informuoja tuštumą, ar žodžiai, kuriuos jis arba ji sako, ir kurie mano protui bei mano užmačioms signalizuoja apie tolimus arba nesamus daiktus. Ji glūdi atverties paviršiuje, kuriuo jis arba ji į mane atsigręžia. Jam arba jai atsigręžus atveriamas apnuogintos odos trapumas ir pažeidžiamumas. Atveriamas odos lygumas, odos, kurią palieka nepaliestą kiekviena ja

nuvilnyjanti ir pranykstanti išraiška. Jis atveria akių naktį, – naktį, kurioj, kitaip negu visatos nakty, kur vis dar švyti prieš milijonus metų užgesusių žvaigždžių pėdsakai, pasaulio formos nepalieka jokios žymės. Odos, kuria kitas suspaustas, perregimas plonumas tau išduoda juslumą, jautrumą ir paveikiamumą. Pajunti pažeidžiamumą ir mirtingumą per tuos malonumo virpesius, kurie rimsta, ir per skausmo nerimastį, kuri sudrumsčia paviršius. Pajunti tai tose raukšlėse, kuriomis senėjimas užrašo spaudžiančią neišvengiamą mirtį. Pajunti tatai iš nuovargio ir sąstingio, į kuriuos grimzta išraiškos, jo arba jos man adresuojamos. Pajunti net, kaip kitas, stojęs priešais tave reikmenų bei resursų lauke, atiduodamas savo jėgas tarpasmeniam sumanymų maršrutui, grimzta į tvermės ir kančios laiką.

Atverti kito paviršiai nestoja priešais tave vien kaip duomenys, kuriuos turėtum interpretuoti, ar vien kaip amorfiška materija, kuriai turėtum suteikti pavidalą ir įprasminti. Kūniškumas prasiveržia, naikindamas tuos nuotolius, iš kurių gali būti reprezentuojamas jų buvimas. Kūniški paviršiai atsiveria, nepateikdami galimybių tavo galioms. Jie sustabdo tavo pakeltas rankas ir atmeta tavo tvarką bei tavo projektus. Jie ištinka tave jų reiškiamo malonumo, išduodamų skausmo spazmų ir jų paveikiamumo atvertimi. Jie prislegia tave ir atsiduoda tavo švelnumui. Savo esamybės netarpiškumu jie esti nepataisomai išoriški: tai paviršius tam tikro jautrumo, imlumo, malonumo ir tam tikros kankynės paviršius, tavo atžvilgiu nepataisomai svetimas ir atveriąs pažeidžiamumą ir svetimą mirtingumą, kuris įsakmiai pakviečia.

Netekusi galios, tavo ranka pasijunta besitiesianti į šią kentėjimo zoną ir betiesianti savo jautrumą bei švelnumą

į šią visiškai svetimo laiko zoną, – laiko, kur nieko nesiūloma ir ničnieko nežadama. Tavo žvilgsnyje, įdėmiai sekančiame, ką sako kitas, ir teikiančiam šviesą, tavo rankose, sugniaužtose bendrų užduočių ir įsipareigojimo ženklan, ir tavo žodžiuose, pajungtuose tolimiausiems daiktams, kurie atliepia kitą, – visame tame esama taip pat mirtiškumo sąlyčio su mirtiškumu, mirtiškumo draugės.

Paguodos prisilietimas, sujungiantis su kenčiančiuoju, nėra praktinė jėga, kuri prasiveržia pro kliūtis, kad įkūnytų tam tikrą tikslą. Įgudusios slaugės ir chirurgo rankos operuoja kito organizmą nelyg mašiną, reikalingą remonto, ar cheminį junginį, reikalingą atnaujinti. Jos nuskausmina, išima kulką, susiuva perplėštus audinius. Kančia apeliuoja į to, kuris naudojasi chirurginiais instrumentais bei medikamentais, kantrybę ir į jo arba jos guodžiančių rankų atjautą. Pacientas kantriai taisosi, tverdamas laiką, kai tarpusavy galynėjasi merdėjimas ir sveikimas. Guodžiančiai prisiliesti – ne vaistas ar apsaugos priemonė; tai globa, kuri nė nenutuokia, ką jai daryti ar kaip išsisukti. Prisilietimo judesys jokiu būdu nėra projektas; eini ten, kur negali nueiti, kur nieko nesiūloma ir ničnieko nežadama. Guodžiantis prisilietimas yra draugė, kai vienas mirtingas ir nuo kančios neapsaugotas lydi kitą, šiam grimztant į laiką, kuris neina niekur, netgi į nebūtį. Guodžiantis prisilietimas tvermės ir kančios laike atveria kelią į merdėjimo draugę ir atranda brolystę su kita ar kitu, priėjusiu paskutiniąją savo vargo ribą.

Užuojauta, kuri krypsta į kitą, būgštauja, jog kitas nepajėgs ištverti, ir bijo, jog kitas, įklimpęs į skausmą, galbūt negebės paklusti jam adresuojamam įsakmiam kvietimui. Tavo prisilietimą kitas patiria kaip iš kitur ateinančią jėgą, kuri ištraukia jį iš jo skausmo, į save įklimpusio, ir įtraukia į kentėjimą, nuasmeninantį ir nebesantį jo vieno, jau nebesantį jo.

Eini, nes jautiesi priverstas eiti; eini, kad kitas arba kita mirdami nebūtų vieni. Kiekvienas judesys tavo rankos, kurią pastūmėja takto bei švelnumo impulsas, pripažįsta kito pažeidžiamumo tau adresuojamą imperatyvą. Turi kentėti už kitus ir drauge su kitais. Kai kitas įveiktas, ir nebeįmanomas daugiau joks gydymas ir jokia paguoda, tada kyląs sielvartas supranta, kad turì sielvartauti.

NUOTRAUKAS AUTORIUS PATEIKIA IŠ:

Žuvų turgaus Bangladeše
Viršelis, titulinis

Jodpuro Radžastane, Indijoje
Kita bendrija

Anuradapuro Šri Lankoje
Įsibrovėlis

Klunghungo, Bali, Indonezijoje
Veidai, stabai, fetišai

Khajuraho Indijoje
Pasaulio murmesys

Tuol Sleng muziejaus, Pnompenyje, Kambodžoje
Pūvantis kūnas, pūvanti ištara

Kalkutos Indijoje
Mirties bendrija

Esama šio to daugiau – ne tik efektyvus giminystės pripažinimas visuomenės formomis, – tai brolystė individų, neturinčių ir nekuriančių nieko bendra, individų, kuriems belieka vien jų mirtiškumas. Ši brolystė realizuojama ne per įžvalgų, nurodymų ir resursų mainus, bet per individų gyvybės mainus. Vienas tampa kito broliu, kai be išlygų atsistoja ton vieton, kur kitam žioji mirtis.

Kad įžvelgtume šią mirties bendriją *anapus giminystės, turėtume atsidurti ar vaizduotės jėgomis nusikelti į situaciją, kuo labiausiai nuo jos nutolusią, – atsidurti šalyje, su kuria mūsų pačių šalis kariauja, tarp svetimšalių, siejamų religijos, kuria mes negalime tikėti ir kuri mus atmeta, tarp žmonių, su kuriais nesudarinėjame jokių gamybinių ar prekybinių sandorių, kurie mums nieko neskolingi, kurie nesupranta nė žodžio iš mūsų kalbos, kurie amžiumi mums tolimi (nes įpareigoja netgi tai, kad priklausome tai pačiai amžiaus grupei) – ir nuo kurių suvokiame esą visiškai priklausomi, nuo kurių priklauso mūsų gyvybė.*

Ši citata galėtų būti knygos epigrafu. Autorius, remdamasis antropologiniais stebėjimais ir klasikine bei moderniąja filosofija, taip pat vedamas humanistinės etikos imperatyvo, nagrinėja įvairius komunikacijos aspektus.

ALPHONSO LINGIS, Pensilvanijos universiteto filosofijos profesorius, knygų *Kraštutinumai: Erosas ir kultūra* (1984), *Libido filosofijos: Prancūzų egzistencialistų teorijos* (1986), *Fenomenologinis aiškinimas*, *Mirties ribojamas subjektyvumas* (1989), *Svetimi kūnai* (1994) autorius.

A L K – serija verstinių knygų, kurias leidžia įvairios leidyklos, remiant Atviros Lietuvos fondui. Serijos tikslas – supažindinti skaitytojus su dvidešimto amžiaus humanitarinių ir socialinių mokslų pagrindais.

ATVIROS LIETUVOS KNYGA

ISSN 1392-1673
ISBN 9986-813-48-4